
LLAVORS PER LA TRANSFORMACIÓ ECOSOCIAL

Diagnosi del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès
compromès amb l'Àgroecologia i l'Economia Social i Solidària

Edita:
Cercle Garrotxa Ripollès

Coordina:
Arran de terra SCCL

Autoria:
Ariadna Pomar, Ricard Villanueva, Guillem Tendero, Guillem Coromina i Gonzalo Gamboa.

Maquetació:
Resilience Earth SCCL

Il·lustracions:
Rita Masó Sabrià

Gràcies a les persones que impulsen les iniciatives entrevistades, i a tota la resta, per ser la llavor del canvi que necessitem, i que ja està en marxa.

Garrotxa i Ripollès, febrer 2020

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional

---

Amb el suport de:

arran de terra

Índex de continguts

1. Introducció
2. Objectius i metodologia
3. Marc teòric
  - 3.1. L'Agroecologia
  - 3.2. La sostenibilitat a les zones rurals
  - 3.3. L'Economia Social i Solidària
  - 3.4. Dos paradigmes agermanats
4. Resultats
  - 4.1. Evolució i estat actual del sector primari a la Garrotxa i el Ripollès
  - 4.2. L'ESS a la Garrotxa i el Ripollès segons els criteris del Pam a Pam
  - 4.3. Situació de les iniciatives entrevistades a la Garrotxa
  - 4.4. Situació de les iniciatives entrevistades al Ripollès
  - 4.5. Reptes i potencialitats del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès compromès amb l'ESS i l'Ae
5. Conclusions
6. Bibliografia

Índex de taules

- Taula 1. Nombre de pagesos i pageses en actiu a la Garrotxa i el Ripollès.
- Taula 2. Evolució de la Superfície Agrària Útil (1999-2009)
- Taula 3. Evolució de la Superfície Neta Declarada a la DUN en ha (2015-2019)
- Taula 4. Evolució i variació del nombre de finques amb SAU i total (1999-2009)
- Taula 5. Mida mitjana de les finques amb SAU (1999-2009)
- Taula 6. Variació del nombre de finques segons la mida (1999-2009)
- Taula 7. Superfície dels conreus agrícoles a la Garrotxa (2018)
- Taula 8. Superfície dels conreus agrícoles al Ripollès (2018)
- Taula 9. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera (2018)
- Taula 10. Preus de la terra. Garrotxa i Ripollès. (2018)
- Taula 11. Cànon de lloguer de la Terra. Municipis de la Garrotxa i Ripollès (2018)
- Taula 12. Ajuts i beneficiaris de la DUN (2018)
- Taula 13. Acompliment mitjà dels criteris del Pam a Pam
- Taula 14. Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats del sector primari de la Garrotxa compromès amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària
- Taula 15. Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats del sector primari del Ripollès compromès amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària

---

Índex de gràfics

- Gràfic 1: Població ocupada al sector primari (1996-2011)
- Gràfic 2: Declarants de la DUN al Ripollès (2015-2019)
- Gràfic 3: Declarants de la DUN a la Garrotxa (2015-2019)
- Gràfic 4: Declarants de la DUN a la Garrotxa per edat i sexe (2015-2019)
- Gràfic 5: Declarants de la DUN al Ripollès per edat i sexe (2015-2019)
- Gràfic 6: Renda agrària a Catalunya (2002-2017)
- Gràfic 7: Evolució del nombre de finques segons la mida, Garrotxa (1999-2009)
- Gràfic 8: Evolució del nombre de finques segons la mida, Ripollès (1999-2009)
- Gràfic 9: Distribució de la terra segons la mida de les finques a la Garrotxa (1999-2009)
- Gràfic 10: Distribució de la terra segons la mida de les explotacions al Ripollès (1999-2009)
- Gràfic 11. Nombre d'explotacions i capacitat per tipus de subsector a la Garrotxa (2010-2018)
- Gràfic 12. Nombre d'explotacions i capacitat per tipus de subsector al Ripollès (2010-2018)
- Gràfic 13. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera a la Garrotxa (2018)
- Gràfic 14. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera al Ripollès (2018)
- Gràfic 15: Recompte NIF segons règim de tinença* al Ripollès (2015-2019)
- Gràfic 16: Recompte NIF segons règim de tinença* a la Garrotxa (2015-2019)
- Gràfic 17: Superfície Neta declarada DUN segons règim tinença. Garrotxa. (2015-2019).
- Gràfic 18: Superfície Neta declarada DUN segons règim tinença. Ripollès. (2015-2019)
- Gràfic 19. Total finques segons personalitat jurídica del titular. Garrotxa. (1999-2009)
- Gràfic 20. Total Superfície Agrària Útil segons personalitat jurídica del titular. Garrotxa. (1999-2009)
- Gràfic 21. Total explotacions segons personalitat jurídica del titular. Ripollès (1999-2009)
- Gràfic 22. Total Superfície Agrària Útil segons personalitat jurídica del titular. Ripollès. (1999-2009)
- Gràfic 23: Preus de la terra. Província de Girona (2011-2018)
- Gràfic 24: Pagaments DUN (2018)
- Gràfic 25. Nombre de finques adherides a la venda de proximitat segons producte (2018).
- Gràfic 26: Nombre d'operadors/es ecològics segons orientació productiva. Garrotxa (2018)

Gràfic 27: Nombre d'operadors/es ecològics segons orientació productiva. Ripollès (2018)

Gràfic 28. Comparativa de l'acompliment mitjà dels criteris del Pam a Pam.

Gràfic 29. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Organització Interna

Gràfic 30. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Impacte Social

Gràfic 31. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Impacte Ambiental

1 Introducció

La petita pagesia de les comarques de la Garrotxa i el Ripollès té un paper primordial en la producció d'aliments de qualitat i la gestió del territori. A més, una part rellevant d'aquesta pagesia està compromesa amb els principis, els valors i les pràctiques que caracteritzen els paradigmes de l'Agroecologia (Ae) i l'Economia Social i Solidària (ESS). Això fa que els projectes de producció agropecuària que impulsa aquest tipus de pagesia siguin depositaris d'un enorme potencial de transformació social en clau emancipadora. Tanmateix, la petita pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb l'Ae i l'ESS no té el suport polític i social que necessitaria per tal de garantir la viabilitat econòmica, ecològica i social de l'activitat que desenvolupa.

Aquesta realitat va ser intuïda en el marc de les tasques d'acompanyament i diagnosi realitzades per l'Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines durant el curs 2017–2018. En aquell moment, es va detectar la necessitat de conèixer amb més profunditat la situació del sector primari de les comarques de la Garrotxa i el Ripollès. A l'inici del curs 2018-2019 es va

crear, sota el paraigües de l'Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines, el Cercle Garrotxa Ripollès. Això va comportar l'obtenció, per part de l'Ateneu, de recursos addicionals, i va obrir la possibilitat de realitzar una diagnosi del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès compromès amb l'Ae i l'ESS. El disseny i l'execució d'aquesta diagnosi ha estat liderat per la cooperativa de treball associat sense ànim de lucre Arran de terra, la qual forma part de l'esmentat Cercle Garrotxa Ripollès. La diagnosi es va iniciar l'abril del 2019 i ha culminat el febrer del 2020, amb la publicació d'aquest informe.

Així doncs, el present informe analitza, des de la perspectiva de l'Ae i l'ESS, la situació de la pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb l'Ae i l'ESS. L'objectiu de la recerca que ha donat lloc a l'informe ha estat identificar els reptes i les potencialitats de les iniciatives que impulsa el tipus de pagesia al que s'ha fet esment. Es considera que aquest és un primer pas previ i necessari per desenvolupar futures línies de treball orientades a superar els reptes identificats; futures línies de treball orientades a garantir la viabilitat de les iniciatives que impulsa la pagesia compromesa amb l'Ae i l'ESS.

Els continguts de l'informe s'han estructurat en 6 capítols. El primer es dedica a la introducció. El segon a presentar els objectius i la metodologia de l'estudi. En el tercer capítol es realitza una aproximació als dos paradigmes que edifiquen el cos teòric que ha guiat la recerca, l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària; i a reflexionar sobre el vincle entre tots dos. En el quart capítol es presenten els principals resultats de la recerca, d'entre els que destaquen: una anàlisi de l'evolució i l'estat actual del sector primari a la Garrotxa i el Ripollès; una anàlisi quantitativa de la situació de les iniciatives estudiades; una anàlisi qualitativa de la situació de les iniciatives estudiades; la identificació de les principals

debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats de les iniciatives de producció agropecuària de la Garrotxa i el Ripollès compromeses amb l'Ae i l'ESS; i, finalment, la identificació de quins són els principals reptes que posen en risc la viabilitat del tipus d'iniciatives objecte del present estudi. En el capítol 5 es presenten les conclusions de la recerca. I en el sisè i darrer capítol es recullen les principals referències bibliogràfiques que s'han utilitzat.

2 Objectius i metodologia

El present informe és el principal resultat de la diagnosi realitzada durant l'any 2019 per part del Cercle Garrotxa Ripollès de l'Ateneu Cooperatiu Terres Gironines. L'objectiu principal d'aquesta diagnosi ha estat identificar, des de la mirada de l'Economia Social i Solidària i l'Agroecologia, quins són els reptes i les potencialitats de les iniciatives que impulsa la pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb els valors i les pràctiques que caracteritzen aquests dos paradigmes.

A l'hora de realitzar aquesta anàlisi s'han tingut en compte les tres dimensions de la viabilitat que tenen els projectes de producció agropecuària segons la perspectiva de l'Agroecologia: l'econòmica, l'ecològica i la social. La recerca també ha tingut per objectiu avaluar les iniciatives objecte d'estudi per mitjà dels 15 criteris que proposa el Pam a Pam, l'eina de mapatge de l'Economia Social i Solidària a Catalunya. Aquests criteris permeten analitzar la triple sostenibilitat de les iniciatives de l'ESS: la sostenibilitat i cura de l'equip o la comunitat; l'impacte social dels projectes en el seu entorn; i l'impacte ambiental.

La metodologia que s'ha emprat per aconseguir l'objectiu d'identificar els reptes i les potencialitats de les iniciatives objecte d'estudi ha combinat l'anàlisi de fonts secundàries amb la generació d'informació primària. Així, per caracteritzar el context en el que es desenvolupen les iniciatives estudiades, s'ha realitzat una fotografia de la situació del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès mitjançant l'anàlisi de fonts d'informació secundària. D'entre aquestes, destaquen les dades estadístiques, principalment de l'IDESCAT i del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació de la Generalitat, així com informes i estudis sobre la matèria.

La informació primària que s'ha generat ha servit per alimentar la part qualitativa de la diagnosi i s'ha obtingut per mitjà de dues tècniques: la realització d'entrevistes en profunditat, i la realització d'una sessió de treball participativa a cada comarca. Més concretament, s'han realitzat 24 entrevistes, de les quals 15 s'han realitzat a iniciatives de la Garrotxa, i 9 a iniciatives del Ripollès. Tres de les entrevistes realitzades a la Garrotxa i 1 de les realitzades al Ripollès han estat a informants clau i han servit sobretot per identificar les iniciatives que es volia incloure en l'estudi. Així, s'han analitzat dos tipus d'iniciatives: per una banda, projectes de producció agropecuària liderades per pagesia, ja sigui de forma individual, familiar o col·lectiva; i, per altra banda, cooperatives agràries i escorxadors de proximitat i baixa capacitat.

Per tal que les entrevistes incorporessin les mirades de l'Economia Social i Solidària i l'Agroecologia, es va elaborar un guió de preguntes que ha permès conèixer, per una banda, el grau d'acompliment, per part de cada iniciativa, dels 15 criteris del Pam a Pam; i, per altra banda, la viabilitat econòmica, ecològica i social de cada iniciativa.

La selecció de les iniciatives i les persones a entrevistar es va realitzar combinant tres fonts d'informació diferents: la revisió d'informes i estudis publicats, l'anàlisi de la informació aportada pels informants clau, i la consideració dels següents 4 criteris:

- Representativitat territorial.
- Representativitat dels diferents subsectors dins el sector primari.
- Equilibri de gènere entre les persones entrevistades.
- Diversitat pel que fa a l'origen de la persona que lidera el projecte (nouvinguda al sector primari o d'origen pagès).

L'anàlisi de les diferents fonts d'informació i dels criteris esmentats ha permès seleccionar un total de 20 iniciatives les quals, no només formen part de l'ecosistema de l'Economia Social i Solidària i l'Agroecologia, sinó que, en general, en són autèntics referents.

L'anàlisi de la informació obtinguda per mitjà de les entrevistes s'ha fet de forma diferenciada per les dues comarques. A més, l'anàlisi de la viabilitat de les iniciatives s'ha realitzat agrupant la informació, per una banda, de les iniciatives pageses, i, per altra banda, de les cooperatives agràries i els escorxadors. Els resultats d'aquesta anàlisi es presenten als apartats 4.3 i 4.4.

Per últim, s'han realitzat dues sessions de treball participatives, una a cada comarca. A aquestes sessions s'ha convidat, no només a les persones entrevistades de cada comarca, sinó també a altres pageses de la comarca compromeses amb l'ESS i l'Ae que no han estat entrevistades per manca de temps i de recursos. Així, l'objectiu de les sessions participatives ha estat fer la devolució de les conclusions preliminars de la diagnosi, i discutir i enriquir aquestes conclusions preliminars amb la pagesia del territori per tal d'arribar a les conclusions definitives que es presenten al capítol 5.

3

Marc teòric

En aquest tercer capítol de l'informe es presenten els principals conceptes en els que es basen els paradigmes constitutius de l'enfocament des del que s'ha realitzat la present diagnosi: l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària.

Així, en el primer apartat del capítol es realitza una introducció a la noció d'Agroecologia; es presenten les 3 dimensions d'anàlisi i intervenció en la realitat que caracteritzen la perspectiva agroecològica; s'introdueixen els conceptes centrals de Transició Agroecològica i Dinamització Local Agroecològica; i s'analitza la trajectòria del moviment social que des de fa més de vint anys promou l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària a Catalunya. El segon apartat del capítol es dedica a analitzar els reptes de sostenibilitat que afronten actualment les comunitats rurals dels nostres territoris, i com la perspectiva agroecològica pot donar respostes integrals i transformadores als reptes esmentats. Per la seva banda, el tercer apartat es

dedica a presentar breument el paradigma de l'Economia Social i Solidària: quins són els elements de caràcter transformador que defineixen aquest enfocament i quins són els seus valors en relació a l'organització interna de les entitats i a l'impacte social i ambiental de l'activitat econòmica que aquestes realitzen. Finalment, en el quart apartat del present capítol s'esbossen algunes idees sobre quin és l'espai conceptual i aplicat de relació entre l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària.

3.1. L'Agroecologia

El terme Agroecologia (Ae) sorgeix als anys 1970 a Llatinoamèrica com a resposta als impactes negatius de les polítiques convencionals de desenvolupament rural a l'hora de redreçar el declivi econòmic i social del medi rural. Després de dècades de desenvolupament, l'Ae ha esdevingut una proposta teòrica, metodològica i pràctica per fer front a la crisi ecològica i social que generen la modernització agrària i la industrialització i la globalització dels sistemes alimentaris.

Segons Miguel Altieri, considerat un dels pares del paradigma, «l'Agroecologia és una disciplina que proveeix els principis ecològics bàsics per estudiar, dissenyar i gestionar agrosistemes que siguin productius i conservadors dels recursos naturals, i que també siguin culturalment sensibles, socialment justos i econòmicament viables» (Altieri, 1999).

Partint d'aquesta definició, els trets característics de l'Ae són:

- . s'oposa tant a l'agricultura industrial com als seus circuits de comercialització globals i, per tant, pretén desenvolupar formes

- sostenibles de producció, distribució i consum d'aliments que permetin afrontar la crisi ecològica i social contemporània;

- . es basa en les estratègies organitzatives col·lectives i en integrar el coneixement popular (local, pagès i/o indígena) amb el coneixement científic;

- . integra en el mateix procés la gestió de la finca, les relacions humanes i la necessitat de protegir i conservar la diversitat agroalimentària i cultural.

La noció d'Ae integra tres dimensions: la tècnica-productiva, la socioeconòmica i cultural i la sociopolítica.

La dimensió tècnica-productiva desenvolupa una visió integral i sistèmica del procés de producció d'aliments. La principal unitat d'anàlisi en aquesta dimensió és l'agroecosistema, concepte que es defineix tant per la seva estructura (els components físics que l'integren, com l'aigua, el sòl, els cultius, el bestiar, les infraestructures agràries, les persones que el gestionen, etc.) com pel seu funcionament (els fluxes que permeten la producció agrària, com els de l'energia, la matèria i la informació) (Guzmán, 2014). Actualment, però, allà on ha penetrat el model de producció agroindustrial, l'estructura i el funcionament dels agroecosistemes s'han vist greument simplificats. Aquesta és una de les principals conseqüències de la implementació del paradigma de la modernització agrària. La implantació global d'aquest paradigma va iniciar-se als anys 1950 – 1960, donant lloc a la mal anomenada Revolució Verda, i continua encara en marxa, assolint-se any rere any noves fites d'intensificació i industrialització de la producció agropecuària.

Pel que fa a l'estructura, la modernització agrària comporta la simplificació dels components físics de l'agroecosistema. Aquesta simplificació, que ha suposat i suposa greus impactes ambientals, socioeconòmics i culturals, és conseqüència de:

- . desvincular la ramaderia de l'agricultura, i a l'inrevés;
- . l'ús de llavors genèticament homogènies;
- . la manca de rotació dels cultius;
- . l'especialització dels diferents territoris en determinats cultius, i la conseqüent tendència al monocultiu;
- . l'ús generalitzat d'agrotòxics.

D'entre els impactes ambientals negatius que comporta la modernització agrària, destaquen la degradació del sòl i la contaminació de les aigües subterrànies i superficials degut a l'ús de fertilitzants i pesticides de síntesi química; la contaminació de l'aire i la contribució al canvi climàtic ocasionada per l'emissió de gasos d'efecte hivernacle; la pèrdua de biodiversitat tant agrària com silvestre; i la sobreexplotació dels recursos hídrics (Guzmán, 2014).

Pel que fa al funcionament dels agroecosistemes, la modernització agrària provoca que les fonts i els fluxos de matèria, energia i informació deixin de ser majoritàriament locals, per passar a provenir de fonts llunyanes. Així, en el paradigma de la modernització agrària, els recursos productius provenen generalment d'altres països (i sovint d'altres continents i contextos ecològics, socioeconòmics i culturals) i el coneixement necessari per gestionar-los no és generat (ni, en general, comprès) per la pagesia i les societats rurals. Això provoca que la pagesia perdi autonomia pel que fa al control dels processos productius; comporta que depengui dels combustibles fòssils i de les empreses que subministren els insums

i la resta de recursos, equipaments i infraestructures necessàries per produir; i obliga la pagesia a assumir inversions cada cop més importants i a endeutar-se cada vegada més per tal de no quedar-se enrere en la fugida cap endavant que suposa la intensificació creixent de la producció agropecuària.

D'acord amb el que s'ha explicat en els paràgrafs anteriors, els problemes ambientals i socioeconòmics que genera la modernització agrària es poden resumir en la degradació dels recursos naturals i els agroecosistemes, amb la conseqüent disminució de la seva capacitat productiva; i en la manca de viabilitat social i econòmica de les iniciatives de producció agropecuària que impulsa la petita pagesia.

Per donar resposta a les problemàtiques que provoca la modernització agrària en la dimensió tècnica-productiva, des de l'Agroecologia es proposen diverses línies de treball. Per una banda, es dona una gran importància als aspectes ecològics i de redisseny de l'agroecosistema, així com a qüestions relatives a l'eficiència energètica o al flux material d'altres recursos productius. Per altra banda, es promou la substitució de les tecnologies de la Revolució Verda per altres tècniques més apropiades, mitjançant la recuperació del coneixement ecològic tradicional i la seva integració amb innovacions tecnològiques culturalment i ambientalment adequades, i econòmicament assumibles.

Per la seva banda, **la dimensió socioeconòmica i cultural** es centra en les condicions de reproducció social de les societats agràries. Les principals problemàtiques que ha suposat la modernització agrària en aquesta dimensió estan relacionades amb la sostenibilitat social (masculinització, envelliment, manca de relleu generacional, etc.), tant de les iniciatives del sector primari, com de les societats rurals en el seu conjunt. Des del

paradigma de l'Agroecologia es proposa mirar de superar aquests reptes mitjançant diferents estratègies, com ara la incorporació de les dona als àmbits productius i de presa de decisions; la incorporació al sector de persones joves, ja siguin d'origen pagès o neorural; o l'articulació de l'activitat agrària amb altres activitats econòmiques (transformació artesanal d'aliments, agroturisme, educació ambiental, etc.); entre d'altres. L'anàlisi dels diferents elements que integren la dimensió sociocultural de l'Agroecologia permet identificar altres problemàtiques, com ara les que estan relacionades amb la comercialització: en el sistema agroalimentari globalitzat i industrial que han generat la modernització i la intensificació agrària la major part del valor afegit que es genera en la cadena alimentària és acaparat per les empreses intermediàries que constitueixen el que s'anomena la Gran Distribució Alimentària. Per capgirar aquesta situació i aconseguir que la pagesia capti la major part del valor afegit dels aliments que produeix, des de la perspectiva agroecològica es proposa desenvolupar Xarxes Alimentàries Alternatives que es basin en l'enfortiment dels circuits curts de comercialització, la relació directa entre persones productores i consumidores i la promoció del consum d'aliments de proximitat (Sevilla Guzmán, 2006).

Per últim, en **la dimensió sociopolítica** l'Agroecologia posa èmfasi en la necessitat de democratitzar la presa de decisions relacionades amb el sistema alimentari; i en la urgència d'avançar cap a la Sobirania Alimentària dels pobles per mitjà d'aliances locals i globals entre tots els agents socials que promouen la transformació social des d'una perspectiva emancipatòria (López, et al., 2015). El desenvolupament del Sistema Alimentari Global ha comportat la despossessió tant de la pagesia com de les persones consumidores ja que ambdós col·lectius han perdut el poder per decidir els aspectes que defineixen els sistemes alimentaris. Així, la pagesia ha

perdut la capacitat de fixar els preus, de retenir el valor afegit, de decidir què produir, com produir, per a qui, etc. I, per la seva banda, les persones consumidores han perdut el control sobre la seva alimentació ja que, en general, no poden decidir, i sovint ni tan sols conèixer, com s'han produït els aliments que compren, qui els ha produït, en quines condicions, d'on venen, etc. En el cas de la pagesia, l'esmentat procés de despossessió ha contribuït a la disminució de la seva pròpia autoestima, així com a la pèrdua del prestigi social que l'ofici tenia en èpoques passades. Per tal de possibilitar l'empoderament tant de la pagesia com de les consumidores i les societats rurals en el seu conjunt, l'Agroecologia proposa impulsar processos amplis i transversals d'acció col·lectiva i mobilització sociopolítica orientats a transformar els sistemes alimentaris locals per fer-los més justos, sans i sostenibles.

Per altra banda, de la mateixa manera que integra tres dimensions, la perspectiva agroecològica planteja que, per analitzar correctament i mirar de transformar la realitat dels sistemes alimentaris, cal tenir també en compte tres escales o nivells diferents: el nivell de finca, el nivell de societat o comunitat local i el nivell de societat major. Aquesta classificació permet analitzar quines són les problemàtiques que s'expressen en cadascuna de les escales, i possibilita definir estratègies d'intervenció per a cadascuna d'elles. Tanmateix, des de la perspectiva agroecològica s'insisteix en que les tres escales estan interrelacionades i en que, malgrat que els problemes més sentits per la pagesia es manifestin a nivell de finca, les solucions a aquests problemes s'han de construir en les escales superiors, a nivell de societat local i de societat major.

Transició Agroecològica i Dinamització Local Agroecològica

La Dinamització Local Agroecològica és un nou paradigma de desenvolupament local basat en les propostes de l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària. Més concretament, és una metodologia innovadora per impulsar, en l'àmbit local i de forma participativa, la Transició Agroecològica; és a dir, la transició vers sistemes alimentaris (i societats locals) més justos, més sans i més sostenibles.

La noció de Transició Agroecològica (TAe) fa referència a canvis o transformacions que es donen, o es poden donar, simultàniament en les tres dimensions i les tres escales d'anàlisi i intervenció en la realitat que proposa l'Agroecologia. Així, en la dimensió tècnica-productiva i l'escala de finca, la TAe es concreta en canvis com ara la conversió a la Producció Agrària Ecològica, l'augment de la biodiversitat cultivada, la integració entre agricultura i ramaderia, o la introducció de varietats tradicionals i races autòctones, entre d'altres. En la dimensió socioeconòmica i l'escala de societat local, la TAe es concreta en canvis com ara la comercialització per mitjà de circuits curts, el desenvolupament de sistemes participatius de garantia, la incorporació de les dones i les persones joves al sector o la vinculació del sector primari amb altres sectors econòmics locals, com ara el turisme i la restauració, el comerç de proximitat o l'educació i la sensibilització ambiental. Per últim, en la dimensió sociopolítica i l'escala de societat major, la TAe es concreta en canvis com ara la confluència del moviment per l'Agroecologia amb el moviment feminista i el moviment d'Economia Social i Solidària; i en la implementació de polítiques públiques que facilitin l'accés a la terra, estableixin un repartiment més just dels ajuts públics al sector o fomentin el consum d'aliments ecològics i de proximitat, entre d'altres exemples.

Per posar en marxa aquests processos locals de TAe la Dinamització Local Agroecològica (DLAe) posa al centre de l'agenda de transformació les necessitats i els reptes de la pagesia local petita i mitjana; i impulsa dinàmiques àmplies i transversals de participació ciutadana orientades a mobilitzar els agents, els recursos i les capacitats endògenes de les comunitats locals. D'aquesta manera, per mitjà de la DLAe es pretén, no únicament transformar els sistemes alimentaris locals, sinó també promoure la cohesió i la justícia territorial i social, l'enfortiment de les comunitats locals i la conservació dels ecosistemes.

Efectivament, per mitjà de la reconstrucció de la cadena alimentària des d'un enfocament d'equitat social i justícia ambiental, la perspectiva agroecològica del desenvolupament local planteja models de transició social i ecològica que transcendeixen l'alimentació. Més concretament, planteja nous projectes de sostenibilitat lligats al territori, a l'activitat agropecuària que desenvolupa la pagesia local i a la capacitat que tenen les comunitats locals per decidir com i amb quina finalitat es gestionen alguns dels béns comuns més bàsics, com l'alimentació, la terra, l'aigua o les llavors. En aquest sentit, La DLAe proposa dissenyar estratègies de desenvolupament local de base pagesa que integrin els elements culturals i ecològics positius de les societats pageses tradicionals amb les propostes, els valors i les pràctiques del que Van Der Ploeg (2010) anomena la nova pagesia emergent. D'acord amb Monllor (2010), aquesta nova pagesia està impulsant un nou paradigma agrosocial en el que s'emmarquen les iniciatives de producció i transformació agropecuària que es regeixen per patrons de proximitat, qualitat i identitat. Segons Monllor, aquests patrons es concreten en pràctiques que tendeixen a fomentar:

- . els canals curts de comercialització;
- . la Producció Agrària Ecològica i el respecte per l'entorn;

- . la dinamització sociocultural en l'àmbit local;
- . la cooperació amb altra pagesia i amb altres entitats locals;
- . la incorporació d'innovacions socials i tecnologies apropiades;
- . la minimització de la dependència energètica i el nivell d'inversió en el punt de partida o d'instal·lació;
- . l'alentiment dels processos productius;
- . la lluita per una major autonomia pagesa;
- . un marcat compromís social.

Finalment, cal destacar que la DLAE posa molt èmfasi en promoure la participació ciutadana, tant en la identificació dels reptes que cal superar en l'àmbit local per avançar vers la Transició Agroecològica, com en el disseny i la implementació de les línies de treball que han de permetre superar els reptes identificats.

El moviment per l'Agroecologia a Catalunya

El moviment social català per l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària s'ha desenvolupat en tres etapes diferenciades. La primera etapa s'inicia a finals de la dècada de 1970, i es desenvolupa durant els anys 1980 i 1990. A finals dels anys 1970 i durant la dècada de 1980 sorgeixen les primeres experiències de producció, distribució, certificació i consum organitzat d'aliments ecològics. A mitjans de la dècada de 1990 apareixen també les primeres organitzacions que es dediquen a la divulgació, la incidència i l'acció política col·lectiva per promoure l'Agroecologia i Sobirania Alimentària. Finalment, a finals dels anys 1990 i principis de la dècada dels 2000 eclosiona el moviment català per l'Agroecologia al culminar-

se un primer procés de confluència entre la diversitat de col·lectius i organitzacions que en aquell moment promovien l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària des dels diversos àmbits temàtics d'actuació i els diferents territoris del país. La primera etapa és, doncs, l'etapa de sorgiment del moviment.

La segona etapa, d'auge del moviment, s'inicia a principis dels anys 2000 i culmina l'any 2010. Efectivament, durant els primers anys del tercer mil·lenni el moviment social per l'Agroecologia experimenta un auge molt destacat a Catalunya. Aquest auge ve donat per diferents factors: el creixement exponencial del nombre de grups i cooperatives de consum organitzat (Fernández i Miró, 2016); l'augment també molt destacat del número de col·lectius, entitats, organitzacions i iniciatives que promouen l'Agroecologia des d'una diversitat d'àmbits d'actuació encara més àmplia que la de la primera etapa¹; la consolidació d'espais de confluència entre la diversitat d'agents del moviment; o la repercussió pública de campanyes com «No et mengis el món» o la lluita contra els transgènics en l'agricultura i l'alimentació; entre d'altres.

La tercera etapa de desenvolupament del moviment, o «etapa de desbordament», comença l'any 2011 i arriba fins l'any 2020. A partir del 2011, i en bona mesura com a conseqüència del revulsiu que va suposar el 15M, el moviment català per l'Agroecologia experimenta un desbordament en tres sentits. En primer lloc, té lloc en aquesta etapa la confluència del moviment per l'Agroecologia amb el moviment feminista i el moviment per l'Economia Social i Solidària. En segon lloc, per primera vegada

---

¹ Dintre els nous àmbits d'actuació o línies de treball que sorgeixen en la segona etapa de desenvolupament del moviment destaquen la recuperació i conservació de varietats locals i races autòctones, la promoció dels mercats de pagès o l'impuls dels horts comunitaris i l'agricultura urbana, entre d'altres.

algunes administracions públiques locals comencen a mostrar interès per les propostes del moviment i, fruit de la col·laboració amb entitats agroecològiques, comencen a implementar les primeres polítiques públiques de promoció de l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària a Catalunya (López et al., 2017). En tercer lloc, sorgeixen les primeres iniciatives de Dinamització Local Agroecològica, i amb elles el moviment es planteja per primera vegada promoure la Transició Agroecològica en l'àmbit local (o, el que és el mateix, en l'escala de societat local) i per mitjà de la col·laboració amb la resta d'agents locals del territori, incloent les administracions públiques.

3.2. La sostenibilitat a les zones rurals

El concepte sostenibilitat ha estat definit, i fins i tot cooptat, des de diferents àmbits. Per aquest motiu, cal descriure de forma precisa a què es fa referència en aquest informe quan es parla de sostenibilitat.

Des de la perspectiva de l'economia ecològica es distingeix entre dos tipus de sostenibilitat: la «sostenibilitat dèbil» i «la sostenibilitat forta». La sostenibilitat dèbil fa referència al manteniment de la sostenibilitat global, permetent disminuir la sostenibilitat ambiental o social, si augmenta la sostenibilitat econòmica. Des d'aquest enfocament, es poden internalitzar els costos ambientals de la degradació que ocasiona el sistema socioeconòmic, monetaritzant i fins i tot mercantilitzant els recursos naturals i el medi ambient. Seguint aquesta lògica, un ambient no degradat té el mateix valor que un ambient degradat si compta amb

infraestructures equivalents al valor de la degradació ambiental. El principi de qui contamina paga o les ecotaxes són exemples de l'aplicació de la sostenibilitat dèbil.

Per altra banda, des de la perspectiva de la sostenibilitat forta es considera que les diferents dimensions de la sostenibilitat són incommensurables; és a dir, el fet que hi hagi molta sostenibilitat d'un tipus, per exemple econòmica, en cap cas compensa la manca de sostenibilitat ambiental o social, i a l'inrevés. Així, des de la perspectiva de la sostenibilitat forta només podem parlar de sostenibilitat quan es mantenen o augmenten simultàniament la sostenibilitat econòmica, social i ambiental (Martínez Alier, 1995).

El present informe ha estat redactat des de l'enfocament de la sostenibilitat forta ja que aquest és un dels principis que comparteixen els paradigmes de l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària, en els que es basa la recerca. Així, a continuació es defineixen les tres dimensions de la sostenibilitat del sector primari, per ajudar a que es compregui plenament el que s'explica al final d'aquest apartat sobre les propostes que es fan des de l'Agroecologia per mirar de capgirar la situació de manca de sostenibilitat social que pateixen actualment les comunitats rurals de casa nostra.

La sostenibilitat econòmica del sector primari

Tot i que durant les primeres dècades de la modernització agrària es va aconseguir augmentar les rendes agràries de les explotacions més grans, a partir dels anys 1980 la generalització del model de producció agroindustrial va conduir el sector cap a una disminució relativa de la renda

agrària per càpita (López, 2012). A la vegada, la modernització agrària ha comportat que la pagesia hagi d'incrementar les inversions, l'endeutament i la dependència dels bancs, l'agroindústria i les subvencions públiques, perdent pel camí la seva autonomia.

Per tal d'augmentar la renda del sector primari, des de l'Agroecologia es proposen estratègies per augmentar el valor afegit de les produccions i/o la part del valor afegit que reté la pagesia. D'entre aquestes, destaquen la reducció dels costos de producció per mitjà de la maximització de l'ús dels recursos propis i locals i en base al tancament de cicles; la conversió a la Producció Agrària Ecològica; la introducció de varietats locals i races autòctones; la transformació artesanal dels aliments; o la comercialització per mitjà de circuits curts; entre d'altres. A més, des de l'Agroecologia també es proposen estratègies per a que la pagesia generi ingressos complementaris als de l'activitat agrària, com l'agroturisme, els programes formatius o rebre una compensació econòmica pels serveis ambientals que presten els ecosistemes que l'activitat agropecuària ajuda a mantenir.

La sostenibilitat ambiental del sector primari

D'entre els impactes ambientals de l'agricultura i la ramaderia industrial destaquen la degradació dels recursos naturals i la contaminació ambiental. A la vegada, l'expansió dels monocultius i el declivi de l'agricultura familiar ha ocasionat la degradació del paisatge en mosaic, pèrdua de biodiversitat i l'augment del risc d'incendis.

Malgrat que l'Agricultura Ecològica contribueix a minimitzar els impactes ambientals negatius de la producció agrària convencional, en les finques que

compleixen la normativa de Producció Agrària Ecològica la sostenibilitat ambiental de l'agroecosistema pot seguir sent més aviat baixa si no s'incorporen les tècniques de cultiu que promouen el desenvolupament de mecanismes d'autoregulació biològica i ecològica i la conservació dels recursos naturals (López, 2012). Així, més enllà de la pràctica en que molts cops es queda la conversió a la Producció Agrària Ecològica, de substitució dels insums químics característics de la producció convencional per insums menys contaminants, l'Agroecologia planteja la necessitat de redissenyar els agroecosistemes de l'agricultura convencional per mitjà de l'aprofitament dels recursos naturals locals, la millora de l'eficiència energètica, l'augment de la fertilitat del sòl i la biodiversitat cultivada i, en definitiva, el tancament dels cicles de la matèria i l'energia (Guzmán, 2014).

La sostenibilitat social del sector primari i les zones rurals

Les polítiques agràries i de desenvolupament rural que la Unió Europea ha implementat durant les últimes dècades no han aconseguit revertir les principals problemàtiques socials que viuen les zones rurals del sud d'Europa (Camarero, et al. 2009). Així, la incapacitat de les institucions per donar resposta a la pèrdua d'importància social i econòmica de l'activitat agrària, l'envelliment de la pagesia, l'abandonament del camp, els desequilibris en la mobilitat i les desigualtats de gènere ha provocat l'actual crisi de reproducció social de les comunitats rurals europees (López, et al 2015).

Des de l'Agroecologia es proposa plantar cara a la crisi de reproducció social de les zones rurals reconeixent el potencial que té la forma pagesa de gestionar els recursos naturals a l'hora de desenvolupar alternatives

econòmiques al capitalisme que posin la reproducció social de les comunitats al centre de l'economia, enlloc de posar-hi la reproducció del capital (López, 2012). Des d'aquesta perspectiva, per tal de trobar les solucions més òptimes per la gestió dels recursos naturals, i per tal també d'augmentar la qualitat de la vida de les persones que viuen en entorns rurals, es fa palesa la necessitat de recuperar el procomú, i de promoure un diàleg de sabers entre el coneixement ecològic de la pagesia tradicional i el coneixement científic. A la vegada, la perspectiva agroecològica incorpora la reivindicació feminista de posar atenció a les tasques de cura i altres tasques invisibilitzades però imprescindibles per la reproducció social de les comunitats. En l'àmbit rural aquestes reivindicacions són potser encara més rellevants i tot, no perquè el patriarcat sigui més present que a les ciutats, sinó perquè a les zones rurals les càrregues que suposen les tasques de cura són majors degut a la manca de polítiques socials per afrontar la dependència i possibilitar la conciliació de la vida laboral, familiar i personal (Camarero, et al. 2009).

3.3. L'Economia Social i Solidària

L'Economia Social i Solidària (ESS) és alhora un moviment social i un conjunt de pràctiques transformadores. Com a moviment social, formula una proposta política de transformació social a través de la democratització de l'economia, l'autogestió del treball, la prioritització de les persones per sobre del capital i les relacions basades en la cooperació i la sostenibilitat de la vida.

A Catalunya existeixen multitud d'iniciatives en forma de cooperativa, associació, empresa d'inserció o col·lectius informals, entre d'altres, que fan activitat econòmica basant-se en els principis de la cooperació, el compromís social i ambiental, el suport mutu, l'autonomia en la gestió i l'emancipació del treball.

Les iniciatives que la conformen són molt diverses però totes comparteixen uns elements comuns que defineixen el caràcter transformador de l'ESS:

- . La gestió democràtica i participativa. En comptes del model organitzatiu jeràrquic en què unes quantes persones controlen, gestionen i decideixen sobre els recursos, el patrimoni, la informació i el futur de la majoria, l'ESS introdueix la democràcia en l'economia i en l'empresa.
- . L'orientació a les necessitats humanes. L'ESS tracta de recuperar la funció originària de l'economia posant-la al servei de les persones per gestionar els recursos equitativament i aprofitar-los de manera sostenible, així com crear un model de producció que converteixi el treball en un instrument de satisfacció de les necessitats humanes.
- . El compromís amb la comunitat. Les organitzacions de l'ESS contribueixen a millorar la societat creant ocupació, prestant serveis, vinculant-se al territori, donant suport a causes socials, finançant iniciatives de solidaritat amb els països empobrits i col·laborant amb moviments socials transformadors.

Per tal de superar el capitalisme, des de l'ESS es proposa modificar l'objectiu de l'activitat econòmica d'acord amb els següents principis:

- . Priorització de la satisfacció de necessitats per sobre del lucre.
- . Aposta per la propietat col·lectiva i la gestió democràtica.
- . Compromís amb la comunitat, la sostenibilitat ambiental i l'equitat

de gènere.

- . Funcionament participatiu.
- . Perspectiva transformadora de l'economia i la societat.

Seguint aquesta lògica, els mecanismes de relació entre iniciatives de l'ESS no es basen en la competència, sinó en la intercooperació i el treball conjunt.

L'ESS empra un seguit de valors per identificar i acompanyar la transformació de les activitats econòmiques que desenvolupen les empreses i entitats d'aquest àmbit. A continuació es presenten breument aquests valors agrupant-los en les tres categories que s'empren habitualment per endreçar-los en funció de si fan referència a l'impacte social, ambiental o en l'organització interna de l'entitat.

Impacte social

- . Proximitat: en el conjunt del projecte, es potencia l'economia local i/o els circuits de proximitat?
- . Comerç just: si el projecte implica una activitat econòmica, aquesta promou l'intercanvi just entre productores, distribuïdores i consumidores?
- . Transparència: la procedència i/o el mètode de producció dels productes o serveis que inclou el projecte està informada de manera transparent? Cal informació de qualitat a l'abast per poder valorar la dimensió ètica dels projectes.
- . Integració social: a l'hora de dissenyar el projecte s'ha tingut en compte la integració i adaptació de la proposta a persones amb diversitat funcional/intel·lectual o a altres col·lectius en risc

d'exclusió social?

- . Intercooperació: la proposta busca estrènyer les relacions entre diferents iniciatives de l'ESS per a ser, així, més fortes?
- . Participació en xarxes: la proposta comporta la participació en espais de trobada i/o xarxes locals i de proximitat per articular la seva incidència en el conjunt de la societat?
- . Gestió econòmica: el projecte aposta i/o promou iniciatives com la banca ètica (finances ètiques), l'intercanvi o la moneda social?

Impacte ambiental

- . Ecologia i sostenibilitat: la iniciativa incorpora criteris ecològics o de sostenibilitat? Promou la reducció de l'impacte ambiental de l'activitat econòmica?
- . Gestió de residus: el projecte contempla algun sistema de gestió de residus, la minimització, el reciclatge o la reutilització?
- . Eficiència energètica: es té en compte l'estalvi i eficiència en el consum energètic que comporta el projecte?

Organització i gestió interna del treball

- . Igualtat salarial: en el cas que el projecte contempli remuneracions, aquest afavoreix criteris d'equitat salarial? En el cas de que no hi hagi treball remunerat, el repartiment del conjunt de tasques és igualitari? Es valora el treball de forma equitativa?
- . Desenvolupament personal i professional: el projecte potencia una economia que afronta la resolució de les necessitats de les persones de forma integral? (ex: formació, conciliació, resolució de conflictes,

millores socials,...).

. Equitat de gènere: el projecte incorpora l'equitat de gènere en les actuacions que proposa? Hi ha hagut una reflexió sobre els rols de gènere en la iniciativa?

. Democràcia interna: es potencien iniciatives econòmiques que garanteixin la presa de decisions més horitzontal possible i una participació igualitària?

. Programari lliure: la proposta promou la pràctica d'eines tecnològiques i de comunicació alternatives?

Un dels objectius de l'ESS és la construcció del Mercat Social; és a dir, la construcció d'una xarxa de producció, distribució i consum de béns i serveis que funciona amb criteris democràtics, ecològics i solidaris en un territori determinat, i que està constituïda tant per empreses socials com dos tipus d'agents consumidors diferents, persones a títol individual i col·lectivitats com ara ajuntaments, escoles, etc. (Pam a Pam, 2019).

Segons l'informe del Mercat Social del 2019, l'ESS està en auge a Catalunya: l'any 2019, 226 entitats van realitzar el balanç social², un 20% més que l'any anterior. D'aquestes, 217 representen una base social de 132.189 persones, donen feina a 7.262 treballadores i facturen 242,07 milions d'euros/any) van superar l'avaluació. Les cooperatives i associacions són el tipus d'entitats més comunes (representen el 52% i el 27%, respectivament). Des del 2016, els sectors principals pel que fa al nombre d'entitats són l'educació i la recerca (ambdós aglutinen el 22% del total d'entitats). I, pel que fa a la distribució territorial, amb un 71% de les entitats de tot el

---

² El Balanç Social és una eina de rendició de comptes i mesura d'impacte social, ambiental i de bon govern. Les organitzacions que el fan poden fer servir els resultats per millorar internament i ens permet tenir dades agregades dels estàndards ètics de l'Economia Solidària i el Mercat Social.

territori, la comarca del Barcelonès és la que compta amb un major nombre d'entitats (Subirachs, et al., 2019).

Per altra banda, cal subratllar que hi ha iniciatives de l'ESS en totes les fases del cicle econòmic. Així, en l'àmbit de l'ESS, en la fase de la producció es practica la producció cooperativa; en la distribució, es promou la comercialització justa; el que es produeix i es distribueix, es consumeix d'una manera responsable; i tot plegat necessita finançament, raó per la qual existeixen les finances ètiques i les xarxes d'intercanvi.

Per últim, és important destacar quins són els agents clau en la dinamització de l'ecosistema de l'ESS a Catalunya. Un dels principals agents és la Xarxa d'Economia Solidària (XES) i les seves xarxes locals, una organització amb més de 400 empreses i particulars sòcies. Sobresurt, també, la comunitat del Pam a Pam³, que promou i gestiona el mapa de l'ESS a Catalunya, amb el suport de SETEM i la XES. I, a escala municipal, sobresurt l'existència de la XMESS (Xarxa de Municipis de l'ESS). Finalment, cal destacar que en els últims anys ha aparegut un altre element important per a la dinamització de l'ecosistema de l'ESS: els programes Aracoop del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, que es concreten principalment en les ajudes dels «projectes singulars» i les convocatòries d'Ateneus Cooperatius.

---

³ Pam a Pam és el mapa col·laboratiu que mostra iniciatives del consum responsable per alimentar el Mercat Social català, una iniciativa de SETEM i la Xarxa d'Economia Solidària per transformar el nostre entorn a partir de la cistella de la compra.

3.4. Dos paradigmes agermanats

Després d'haver realitzat en els apartats anteriors d'aquest capítol una introducció als dos paradigmes sobre els que s'ha edificat el cos teòric i metodològic de la present recerca, en aquest apartat es diserta sobre els aspectes que tenen en comú les aproximacions de l'Agroecologia i l'ESS; i sobre de quina manera es complementen i reforcen mútuament.

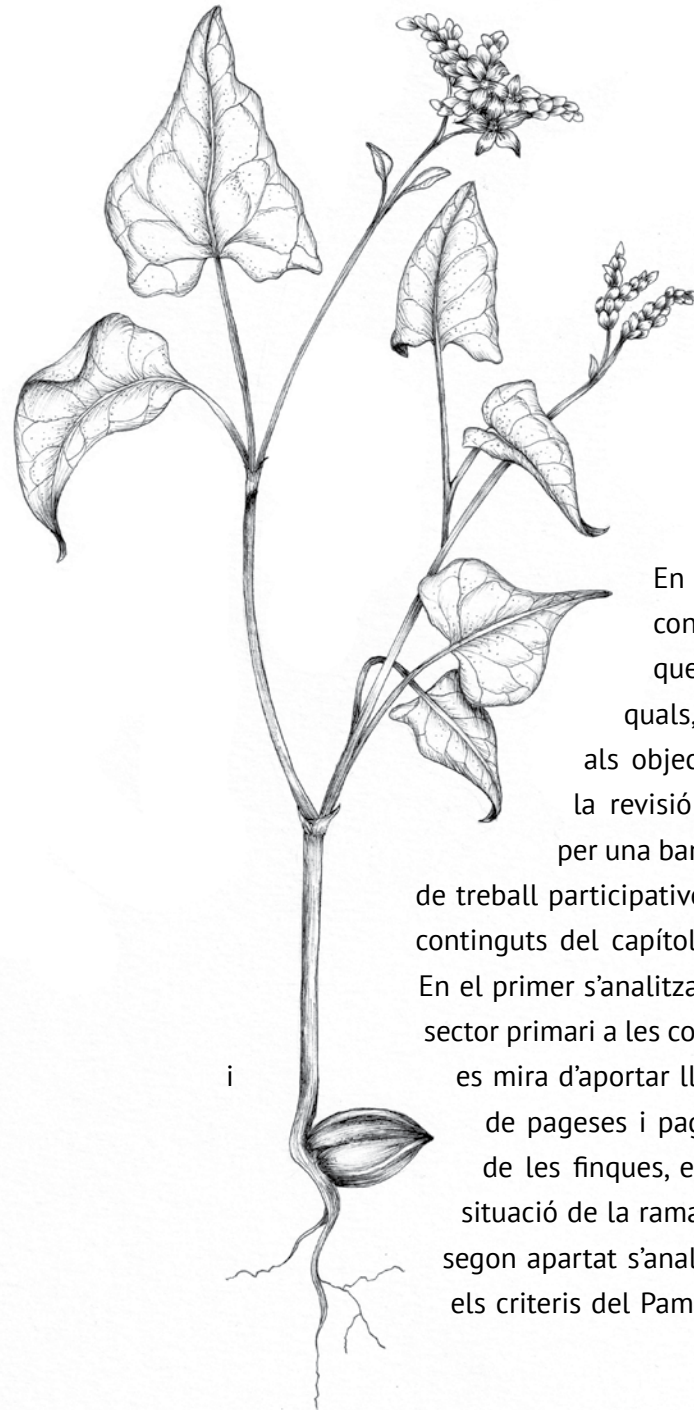
En la dimensió tècnica-productiva, o la fase de producció, tant l'Agroecologia com l'ESS plantegen la necessitat de «posar la vida al centre»; és a dir, situar les persones al centre de l'activitat econòmica (enlloc de situar-hi el capital com fa el capitalisme) i tenir en compte la dimensió ecològica de l'activitat que es desenvolupa. Sobre aquesta qüestió, les dades del Mercat Social indiquen que, en general, les organitzacions de l'ESS no estan interioritzant prou la perspectiva de la sostenibilitat ambiental. Per fer front a aquest mancança, des de l'Agroecologia es podien aportar eines i estratègies per tal que les entitats adquireixin un major compromís ambiental davant dels reptes ecològics actuals, com ara l'emergència climàtica.

En la dimensió socioeconòmica i cultural, que es pot equiparar a la fase de distribució i consum, un dels reptes més rellevants que s'identifica des de l'Agroecologia és la crisi de reproducció social de les societats agràries. En les propostes que es fan des de l'Agroecologia per mirar de superar aquest repte juga un paper clau la perspectiva feminista, i cal destacar que el feminisme forma part de l'ADN tant del paradigma de l'Agroecologia com del de l'ESS. Efectivament, tenir en compte i donar valor i importància a les cures és imprescindible tant per la reproducció de les societats rurals com per la sostenibilitat de les pròpies iniciatives de l'ESS. Un altre repte central que des de la perspectiva agroecològica s'identifica en la

dimensió socioeconòmica i cultural és la precària viabilitat econòmica dels projectes de producció agropecuària compromesos amb l'Ae i l'ESS. Per fer front a aquest repte, poden ser molt útils les estratègies que proposa implementar l'ESS en la fase de distribució i consum, com ara l'escalabilitat, la intercooperació o la promoció del consum de proximitat; i l'ús de les eines de difusió amb que compta l'ecosistema de l'ESS, com el mateix Pam a Pam o les Fires d'Economia Solidària que es realitzen arreu del territori.

Per últim, és important assenyalar que les propostes que es fan des de l'Ae per mirar de superar els reptes que s'identifiquen en la dimensió sociopolítica coincideixen plenament amb els principis, els valors i les pràctiques que caracteritzen l'ESS. Així, ambdós paradigmes insisteixen sense ambigüitats en la necessitat de superar el capitalisme per revertir les dinàmiques de despossessió del poder de la ciutadania i de la capacitat que tenen les societats locals per decidir com s'han de gestionar els seus territoris, recursos i ecosistemes. Les propostes que es fan des de l'ESS per avançar en aquesta direcció, les quals es concreten en mesures com ara la democratització de la presa de decisions, la implicació social o la participació en xarxes d'entitats i organitzacions afins, coincideixen totalment amb les estratègies que es proposen des de la perspectiva agroecològica per promoure la transformació en clau emancipatòria dels sistemes alimentaris i les societats locals: promoció de processos amplis i transversals de participació ciutadana, aposta per la mobilització sociopolítica i l'acció col·lectiva, etc.

La conclusió de la breu anàlisi que s'ha realitzat en aquest apartat és que l'Ae i l'ESS són paradigmes agermanats i emergents que han sorgit per donar resposta a la necessitat que tenim com a societat d'evolucionar cap sistemes d'organització política, socioeconòmica i cultural que es basin en els principis de justícia, equitat, sostenibilitat i resiliència.

4 Resultats

En aquest capítol s'analitzen en el seu conjunt totes les dades i informacions que s'han recopilat durant la recerca, les quals, com s'ha explicat al capítol dedicat als objectius i la metodologia, provenen de la revisió de fonts d'informació secundàries, per una banda, i de les entrevistes i les sessions de treball participatives que s'han realitzat, per l'altra. Els continguts del capítol s'han estructurat en cinc apartats. En el primer s'analitza l'evolució recent i l'estat actual del sector primari a les comarques de la Garrotxa i el Ripollès; es mira d'aportar llum sobre qüestions com el nombre de pageses i pagesos en actiu, el nombre i la mida de les finques, els principals conreus agrícoles o la situació de la ramaderia extensiva, entre d'altres. En el segon apartat s'analitza, de forma quantitativa i segons els criteris del Pam a Pam, la situació de les iniciatives

estudiades comparant-la amb la situació dels altres sectors de l'ESS. Els apartats tercer i quart es dediquen a presentar, en primer lloc per la Garrotxa i després pel Ripollès, una anàlisi qualitativa en profunditat de les iniciatives estudiades a partir de la informació obtinguda per mitjà de les entrevistes que s'han realitzat ⁴. Finalment, en el cinquè apartat es presenta, en primer lloc i a mode de síntesi de l'anàlisi realitzada en els apartats 4.3 i 4.4, les principals debilitats, amenaces, forteses i oportunitats per la viabilitat de les iniciatives de producció agropecuària de la Garrotxa i el Ripollès compromeses amb l'Agroecologia i l'ESS. I, en segon lloc, s'identifiquen quins són els reptes més rellevants que afronten les iniciatives esmentades.

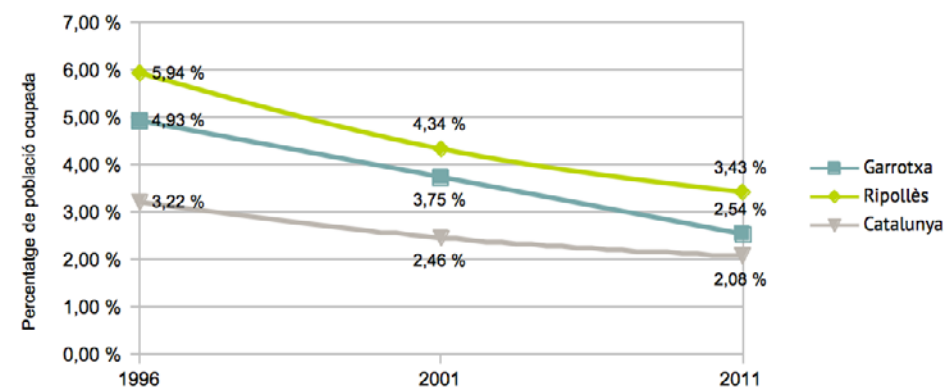
4.1. Evolució i estat actual del sector primari a la Garrotxa i el Ripollès

Quanta pagesia hi ha a les nostres comarques?

La desagrariació dels nostres territoris (la pèrdua de importància econòmica i sociocultural del sector primari respecte la resta de sectors), i la consegüent disminució de la població dedicada al sector primari, són fenòmens que venen de lluny. Durant la primera meitat del segle XX, l'auge de la revolució industrial, la fil-loxera i la incipient industrialització de l'ac-

tivitat agrària van fer disminuir la població activa ocupada en el sector primari, en benefici dels altres sectors (Aldomà et al., 2009). Les transformacions que va experimentar el medi rural català a partir dels anys 1950, fruit de la generalització del model productiu de la revolució verda (mecanització i industrialització dels sistemes productius, etc.), van reforçar i accelerar encara més la disminució de la població dedicada a l'agricultura i la ramaderia. Lluny de corregir-se, la pèrdua d'efectius al camp es va mantenir fins a finals de segle XX; i s'ha seguit mantenint arreu del país, també a la Garrotxa i el Ripollès, durant les primeres dècades del segle XXI (Gràfic 1).

Gràfic 1: Població ocupada al sector primari: agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca. Garrotxa, Ripollès i Catalunya. (1996-2011)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'IDESCAT, 2019

⁴ Tal com s'explica al Capítol 2, dedicat a presentar els objectius i la metodologia de la recerca, aquesta anàlisi qualitatiu en profunditat de les iniciatives estudiades s'ha realitzat diferenciant entre, per una banda, les iniciatives de producció agropecuària que impulsa la pagesia, ja sigui de forma individual, familiar o col·lectiva; i, per altra banda, les cooperatives agràries i els escorxadors de baixa capacitat.

Concretament, entre 1996 i 2011 el Ripollès va passar de comptar amb gairebé un 6% de població ocupada al sector primari a tenir-hi ocupada només el 3,5% de la població activa. Per la seva banda, en el mateix període a la Garrotxa la població ocupada al sector primari va passar del 5% al 2,5%. Així, en 15 anys el Ripollès va perdre el 42% de la pagesia professional, i la Garrotxa el 48%. Aquesta és la mateixa tendència que s'observa en el conjunt del país: entre els anys 1996 i 2011 Catalunya va perdre el 35% de la població ocupada al sector primari.

Tanmateix, precisar quanta pagesia professional en actiu queda a la Garrotxa i el Ripollès no és una tasca fàcil ja que les diferents fonts d'informació sobre la matèria no acaben de coincidir i, alhora, totes tenen limitacions i biaixos. Per aquest motiu, a continuació i per mitjà de la Taula 1⁵ es presenten les dades provinents de les fonts més rellevants, les quals permeten fer-se una idea aproximada del nombre de pagesos i pageses amb que compten les dues comarques estudiades.

Taula 1. Nombre de pagesos i pageses en actiu a la Garrotxa i el Ripollès, en funció de la font.

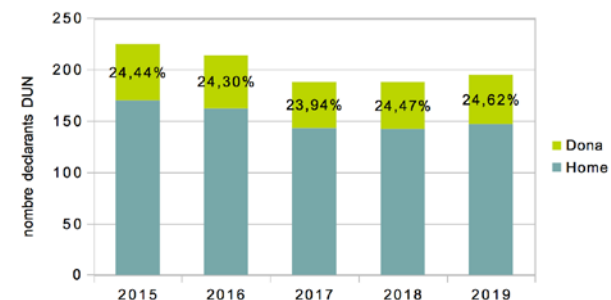
	Població ocupada (2011)	Afiliats Seguretat Social (juny 2019)	Declarants DUN (2019)
Garrotxa	598	646	535
Ripollès	386	372	237

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019; i del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019.

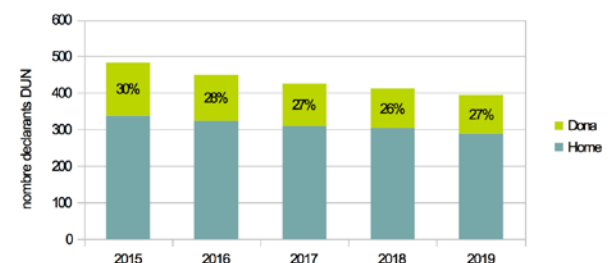
La masculinització i l'envelliment de la pagesia

Un dels principals desequilibris demogràfics que pateix el món rural és la masculinització de la població. Aquesta masculinització és encara més acusada en el cas de la població que es dedica a la producció agrària. L'agricultura i la ramaderia són sectors molt masculinitzats, fenomen que en els últims anys ha augmentat, i segueix sent alarmant: a Catalunya l'any 2015 només hi havia un 15% de dones ocupades en el sector agrari (Pomar, et al. 2018). A continuació, es mostren les dades disgregades per sexe dels declarants de la DUN pel Ripollès (Gràfic 2) i per la Garrotxa (Gràfic 3).

Gràfic 2: Declarants de la DUN al Ripollès (2015-2019)

Gràfic 3: Declarants de la DUN a la Garrotxa (2015-2019)

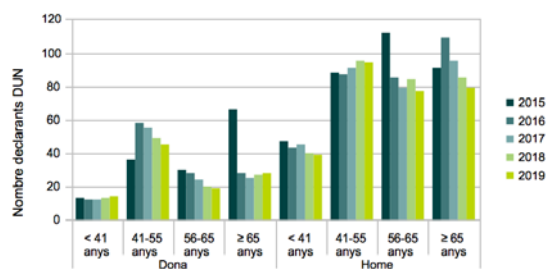
Font Gràfic 2 i Gràfic 3: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

⁵ La xifra de declarants de la DUN són tant persones físiques com jurídiques.

Aquestes dades mostren el desequilibri de gènere que s'ha esmentat, sent especialment preocupant la disminució de la presència de dones que s'observa a la Garrotxa en els darrers anys.

El món rural català pateix un altre desequilibri demogràfic important: l'envelliment de la població que es dedica a la producció agrària. Tanmateix, com s'observa al Gràfic 4, entre els anys 2015 i 2019 la proporció de declarants de la DUN majors de 55 anys ha disminuït a la Garrotxa i, d'aquesta manera i després de molts anys, s'ha començat a revertir la dinàmica de les darreres dècades d'envelliment del sector agrari. Així, entre els anys 2015 i 2019 les pageses garrotxines majors de 55 anys van passar de representar el 66% del conjunt de pageses garrotxines a representar-ne el 44%. En el cas dels homes, en el mateix període els pagesos garrotxins majors de 55 anys van passar de representar el 60% del conjunt de pagesos de la Garrotxa a representar-ne el 54%.

Gràfic 4: Declarants de la DUN a la Garrotxa per edat i sexe (2015-2019)

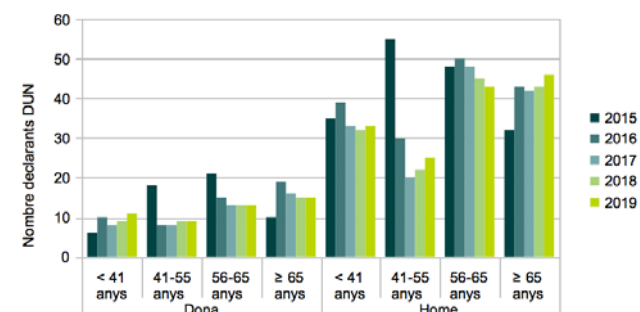

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

En el cas del Ripollès, com s'observa al Gràfic 5 la tendència a l'envelliment de la pagesia s'ha mantingut en els darrers anys, i tant en el cas dels homes com en el de les dones. Més concretament, entre els anys 2015 i

2019 la proporció de pageses i ramaderes ripolleses majors de 55 anys va augmentar, passant de representar el 56% del conjunt de pageses i ramaderes ripolleses a representar-ne el 58%. Per la seva banda, en el mateix període la proporció de pagesos i ramaders ripollesos majors de 55 anys també va augmentar, passant de representar el 47% del conjunt de pagesos i ramaders ripollesos a representar-ne el 61%.

Gràfic 5: Declarants de la DUN al Ripollès per edat i sexe (2015-2019)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Quina renda obté la pagesia de la seva feina?

La renda agrària representa el valor generat per l'activitat de la producció agrària; és a dir, mesura la remuneració de tots els factors de producció. Tanmateix, l'augment de la productivitat en les últimes dècades no s'ha traduït en un augment de la renda agrària. Segons la FAO, entre 1983 i 2007 hi va haver un augment de la producció que va significar el creixement en un 16% de l'oferta alimentària per persona. Amb tot, els preus que va

percebre la pagesia per la venda dels seus productes van disminuir un 50% en el mateix període (Pomar, et al., 2018).

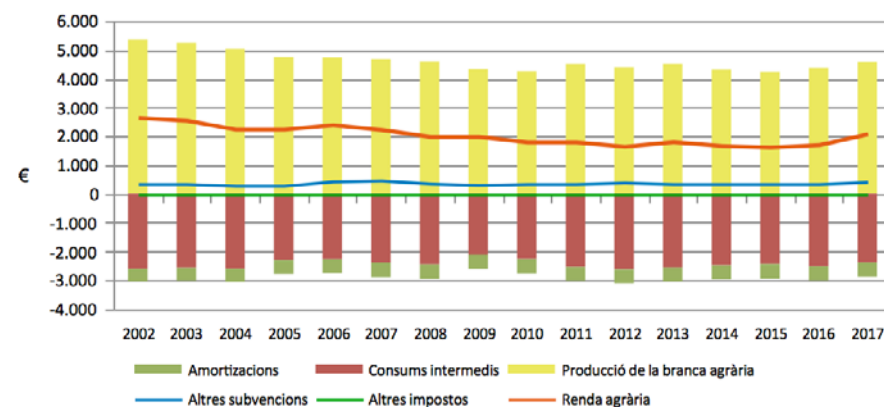
Efectivament, la rendibilitat de l'agricultura ha patit un descens com a conseqüència de la relació desigual entre el sector agrari, per una banda, i l'industrial i de serveis, per una altra (González de Molina, 2012). La pagesia ha hagut de compensar aquesta pèrdua de rendibilitat per mitjà de diferents estratègies. En general, la pagesia immersa en el model agroindustrial mira de compensar la pèrdua de rendibilitat augmentant l'escala del projecte i intensificant la producció; és a dir, fent un ús encara més intensiu dels recursos, incloent el capital. Per la seva banda, una part encara minoritària de la pagesia del país mira de millorar la rendibilitat de les seves iniciatives per mitjà de les estratègies que es proposen des del paradigma de l'Agroecologia: fer la transició de la producció convencional a la Producció Agrària Ecològica; redissenyar els agroecosistemes que gestiona; comercialitzar els productes per mitjà de circuits curts; desenvolupar activitats econòmiques complementàries a la producció agrària (agroturisme, activitats educatives, etc.); etc.

Front la pèrdua de rendibilitat de l'agricultura, la majoria de la pagesia catalana ha tendit, però, a aprofundir en el model convencional i hegemònic de producció agropecuària. Lluny de conduir a la recuperació de la rendibilitat perduda, en general aquesta estratègia ha fet a la pagesia més dependent encara de les empreses de l'agroindústria, les noves tecnologies i el mercat global de l'alimentació, i l'ha dut a haver de fer front a majors despeses i a un major endeutament (González de Molina, 2012). Tant és així, que González de Molina assenyala la insuficiència d'ingressos com un poderós motor d'intensificació agrària i d'introducció de la petita pagesia al mercat global a través de la compra d'insums. En aquest context, l'autor atribueix la responsabilitat a les administracions públiques, i proposa

que aquestes realitzin dos tipus d'actuacions: per una banda, proposa que regulin adequadament els mercats per garantir una renda suficient a la pagesia; i, per altra banda, proposa que implementin compensacions econòmiques, per mitjà de subvencions i incentius fiscals, orientades a corregir els desequilibris del mercat (González de Molina, 2012).

Malauradament, no s'han pogut obtenir dades de la renda agrària a nivell comarcal, i és per això que les dades que es presenten són per a tot Catalunya (Gràfic 6).

Gràfic 6: Renda agrària a Catalunya (2002-2017)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

D'acord amb aquestes dades, la renda agrària que percep la pagesia catalana (a preus constants de 2016) va disminuir un 39% entre els anys 2002 i 2015. Aquesta reducció en valors constants de la renda ve donada principalment per una reducció en el valor de la producció agrària. Tanmateix, entre els anys 2015 i 2017, l'últim any per al que s'han pogut obtenir dades, la renda agrària a Catalunya va augmentar un 28%. Aquest augment es pot atribuir a l'increment del valor de la producció que han

experimentat en els últims anys subsectors com el de la fruita, el porcí i l'aviram. L'altre factor que explica, tot i que en menor mesura, l'augment de la renda són les subvencions, que també han augmentat (les dades inclouen les subvencions i la sobrecompensació de l'IVA).

Evolució de la superfície agrària i del nombre de finques.

Per una simple qüestió d'economia d'escala, la manca de rendibilitat de l'activitat agrària impacta de forma molt més severa en la pagesia que compta amb projectes petits pel que fa a la superfície cultivada i/o al nombre de camps de bestiar. Això explica perquè, en general, la pagesia que es veu obligada a abandonar l'activitat és la que practica un model d'agricultura familiar a petita escala.

Quan aquesta petita pagesia no pot resistir més i plega ofegada pels deutes, generalment les finques que gestionava són absorbides per explotacions agroindustrials mitjanes o grans que necessiten augmentar la seva base territorial per augmentar l'escala del negoci, poder seguir intensificant la producció, ser més competitives, cobrar més subvencions i augmentar la renda. Efectivament, dins el model de producció agroindustrial la lògica capitalista de la competitivitat i la intensificació ha dut el sector primari a una autèntica guerra per la terra agrària, i a una dinàmica perversa que molt cops obliga la pagesia a triar entre «menjar-te els teus veïns o que ells se't mengin a tu». Aquesta dinàmica incentiva el procés de concentració de la terra i obstaculitza l'accés a la terra tant de nova pagesia que voldria incorporar-se al sector, com de pagesia petita que necessitaria augmentar la base territorial dels seus projectes per assolir unes dimensions mínimes que possibilitin la viabilitat de les seves iniciatives.

Segons l'últim Cens Agrari (2009), mentre que, entre 1999 i 2009 la superfície agrària útil (SAU) a Catalunya es va mantenir gairebé estable, a la Garrotxa va augmentar un 6,6%, i al Ripollès va disminuir un 30% (Taula 2). La revisió de dades més recents (període 2015 -2019) i corresponents a la superfície neta declarada a la DUN per la pagesia (Taula 3) permet comprovar que en els últims anys s'han mantingut les mateixes tendències observades pel període 1999 - 2009: mentre que la superfície agrària útil es manté a la Garrotxa, al Ripollès va disminuir un 58% entre els anys 2015 i 2019.

Taula 2. Evolució de la Superfície Agrària Útil. Garrotxa, Ripollès i Catalunya en ha (1999-2009)

	1999	2009	variació
Garrotxa	13.962	14.889	6,64 %
Ripollès	34.277	23.920	-30,22 %
Catalunya	1.156.828	1.147.532	-0,80 %

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

Taula 3. Evolució de la Superfície Neta Declarada a la DUN en ha. Garrotxa i Ripollès (2015-2019)

	Garrotxa	Ripollès
2015	7.566	2.273
2016	7.545	1.839
2017	7.221	843
2018	7.239	928
2019	7.227	948
variació	-4,48 %	-58,27 %

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Cal destacar, per altra banda, que el nombre de finques agràries (Taula 4) amb que compta Catalunya va disminuir un 18,3% entre els anys 1999 i 2009. Així, durant aquest període van desaparèixer 25,3 explotacions catalanes cada setmana. A la Garrotxa i al Ripollès s'observa la mateixa tendència de pèrdua de finques agràries, amb percentatges una mica menors, però amb dades absolutes igual de preocupants.

Taula 4. Evolució i variació del nombre de finques amb SAU i total. Catalunya, Garrotxa i Ripollès (1999-2009)

	1999	2009	variació
Garrotxa amb SAU	799	699	-12,52 %
Garrotxa total	860	736	-14,42 %
Ripollès amb SAU	501	442	-11,78 %
Ripollès total	532	460	-13,53 %
Catalunya	72.006	58.847	-18,27 %

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

Evolució de la mida de les finques

En el cas de Catalunya i la Garrotxa, el fet que en els darrers anys s'hagi produït un descens del nombre de finques i, alhora, s'hagi mantingut gairebé constant la superfície agrícola (Taula 2), posa de manifest que està tenint lloc un procés de concentració de la terra: les unitats productives que es mantenen absorbeixen la base territorial de les que van tancant (Soler i Fernández, 2015), i per tant la mida mitjana de les explotacions és cada cop més gran. En cas del Ripollès és diferent: el fet que hagi disminuït tant el nombre de finques com la superfície agrària indica que està tenint

lloc un procés d'abandonament de l'activitat agrària. El fenomen de concentració de la terra s'observa també si es posa atenció a l'evolució de la mida mitjana de les finques amb SAU (Taula 5). Així, mentre la mida mitjana de les finques ha augmentat tant al conjunt de Catalunya com a la Garrotxa, en el cas del Ripollès ha disminuït.

Taula 5. Mida mitjana de les finques amb SAU. Catalunya, Garrotxa i Ripollès (1999- 2009)

	1999	2009
Garrotxa	17,47	21,30
Ripollès	68,42	54,12
Catalunya	16,07	19,50

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

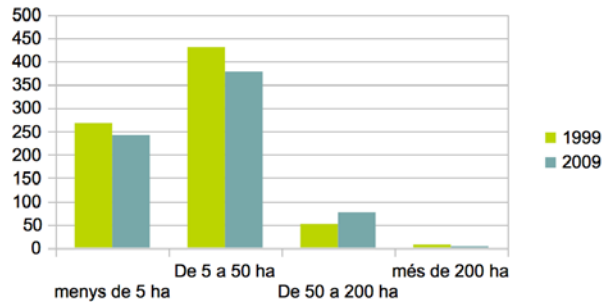
A la Taula 6 s'observa la variació del nombre de finques entre els anys 1999 i 2009 en funció de la seva mida. Així, s'observa com a la Garrotxa segueix la tendència de Catalunya (Taula 6 i Gràfic 7): els latifundis són el tipus d'explotacions que van patir una disminució més acusada, seguides de les finques més petites. El nombre de finques mitjanes va mantenir la tendència contrària: va augmentar un 49 %, segurament a conseqüència de l'absorció, per part seva, d'unitats productives menors. Per la seva banda, la disminució acusada que han experimentat els latifundis és força probable que es degui a la venda o la requalificació de pastures de titularitat pública. Al Ripollès, en canvi, les dades confirmen la tendència a l'abandonament de l'activitat: es redueix el nombre d'efectius de totes les tipologies de finques excepte les petites, que han augmentat en nombre (Taula 6 i Gràfic 8).

Taula 6. Variació del nombre de finques segons la mida. Garrotxa Ripollès. (1999-2009)

	menys de 5 ha	De 5 a 50 ha	De 50 a 200 ha	més de 200 ha
Garrotxa	-9,70 %	-12,30 %	49,02 %	-57,14 %
Ripollès	47,83 %	-5,08 %	-32,11 %	-8,70 %

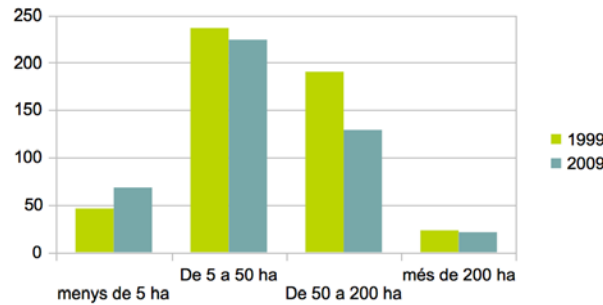
Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

Gràfic 7: Evolució del nombre de finques segons la mida, Garrotxa (1999-2009)

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

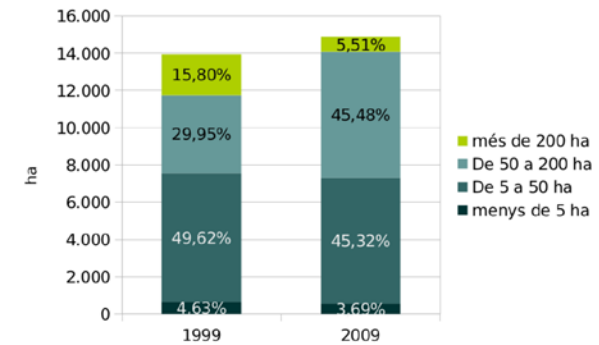
Gràfic 8: Evolució del nombre de finques segons la mida, Ripollès (1999-2009)

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

Els següents gràfics (Gràfic 9 i Gràfic 10) mostren una altra realitat que també fa referència al grau de concentració de la terra. A la Garrotxa, les finques de més de 50 ha han augmentat de manera important la seva participació respecte de la superfície total de la comarca, passant de tenir un 30% a un 45% entre 1999 i 2009. Així, en termes generals, mentre que l'11,3% de les finques (de més de 50 ha) gestionen el 51% de la terra útil disponible, el 88,7% de les finques (de entre menys de 5 i 50 ha) gestionen el 49% de la superfície agrària.

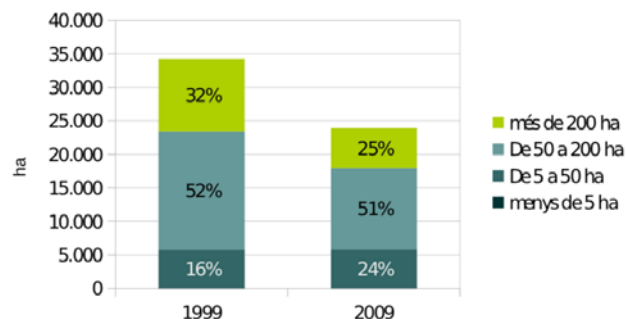
Gràfic 9: Distribució de la terra segons la mida de les finques a la Garrotxa (1999-2009)

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

En el cas del Ripollès, són les finques d'entre 5ha i 50ha les que augmenten la seva participació respecte la superfície total de la comarca. Amb tot, encara s'està molt lluny de revertir la concentració de la terra per part de les explotacions de més de 50 ha. Així, mentre que les explotacions més grans de 200ha gestionen una quarta part de la terra agrària útil de la comarca tot i representar només el 4,75% del número total de finques, les finques menors de 50ha no gestionen ni una quarta part de la terra agrària malgrat representar el 66% del total de finques.

Gràfic 10: Distribució de la terra segons la mida de les explotacions al Ripollès (1999-2009)

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'IDESCAT, 2019

L'anàlisi de les dades del Gràfic 9 i el Gràfic 10 permet concloure que tant a la Garrotxa com al Ripollès s'està produint un procés de concentració de la terra: en ambdues comarques i tot i representar la majoria de les iniciatives del sector, les finques petites no arriben a disposar ni de la meitat de la terra útil en el cas de la Garrotxa, i d'una quarta part en el cas del Ripollès. Per contra, les explotacions de més de 50ha, tot i ser una clara minoria, acaparen la meitat de la superfície agrària en el cas de la Garrotxa, i tres quartes parts de la terra en el cas del Ripollès.

Els conreus agrícoles

En les taules que es presenten a continuació es mostren les dades per a les dues comarques de la superfície dedicada als diversos tipus de conreus agrícoles. Com es pot observar, a la Garrotxa (Taula 7) el tipus de conreu al que es dedica més superfície són els cultius farratgers, seguit dels cereals de gra i els cultius industrials. Dins dels cultius farratgers, dominen les

praderies polifites (1.262 ha), seguides del raigràs (1.081 ha), el blat de moro farratger (775 ha) i l'alfals (727 ha) (però el raigràs i el blat de moro són dels que s'obté un major rendiment). En el cas dels cereals de gra, el que acapara més superfície és l'ordi (833 ha), seguit del blat (746 ha) i el blat de moro (746 ha); i sent el blat de moro el cultiu amb més rendiment. Aquestes dades mostren la centralitat que té la ramaderia en el sector primari de la Garrotxa: el 89% de la superfície dedicada a conreus agrícoles es destina a l'alimentació animal; concretament, al cultiu de farratges i cereals de gra. Destaca, així mateix, que no hi hagi presència de cultius de pseudocereals (quinoa), cítrics ni olivar.

Taula 7. Superfície dels conreus agrícoles a la Garrotxa. (2018)

	secà (ha)	regadiu (ha)
Hortalisses	0	51
Cereals gra	1964	454
Lleguminoses gra	77	15
Tubercles consum humà	5	3
Cultius industrials	479	202
Cultius farratgers	4013	745
Fruiters	9	2
Vinya no associada	6	0

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Taula 8. Superfície dels conreus agrícoles al Ripollès. (2018)

	secà (ha)	regadiu (ha)
Cereals gra	8	0
Lleguminoses gra	1	0
Tubercles consum humà	42	0
Cultius industrials	0	1
Cultius farratgers	1341	1

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

En comparació a la Garrotxa, al Ripollès (Taula 8) en termes relatius es destina menys superfície als conreus agrícoles, i això es deu a que és una comarca amb major presència de ramaderia extensiva. Així, els cultius farratgers són els que més superfície ocupen, i dins aquest grup el cultiu principal són les praderies polifites (974 ha). Alhora, no hi ha presència de cultius d'hortalisses, pseudocereals (quinoa), fruiters, vinya, cítrics ni olivar. Com en el cas de la Garrotxa, aquestes dades mostren la centralitat que té la ramaderia en el sector primari del Ripollès: el 97% de la superfície dedica a conreus agrícoles es destina a l'alimentació animal, principalment als cultius farratgers.

La ramaderia

Els agroecosistemes que gestiona la ramaderia extensiva són especialment rellevants, tant a nivell ecològic i ambiental com a nivell socioeconòmic i cultural. A nivell ambiental, la ramaderia extensiva té un paper clau en la prevenció d'incendis forestals (Mena, et. Al , 2014), i té efectes positius en la fertilització del sòl, la dispersió de les llavors, el manteniment dels espais oberts i de la diversitat d'hàbitats i paisatges, la conservació de la biodiversitat i, de forma més general, el tancament dels cicles de l'energia i la matèria (Adler et al., 2001). Pel que fa als beneficis que comporta a nivell socioeconòmic i cultural, destaca que afavoreix la fixació de la població en el medi rural, el manteniment del patrimoni sociocultural (Corbera 2006, Mena, et al., 2014) i la producció d'aliments de gran qualitat organolèptica i funcional (Mena, et al., 2014).

Tanmateix, la ramaderia extensiva representa només una petita part del sector ramader del país, el qual està àmpliament dominat per la ramaderia

intensiva i per un model productiu molt dependent d'infraestructures, inversions i inputs provinents de la indústria química i farmacèutica (Badal et al, 2011). Aquest model de ramaderia intensiva genera greus impactes econòmics, ecològics i socials i és a les antípodes dels sistemes productius ecològicament sostenibles que es proposen des de la perspectiva agroecològica, així com dels propis de la ramaderia tradicional que en bona part ha modelat els paisatges rurals dels nostres territoris.

L'anàlisi de l'evolució de la ramaderia a la Garrotxa i el Ripollès revela que, en ambdues comarques, la cabana ramadera ha disminuït en els últims anys, amb excepció de la cabana porcina a la Garrotxa, i de les gallines, els pollastres i els èquids al Ripollès. En el cas de la Garrotxa (Gràfic 11), les dades indiquen que s'està produint un procés d'intensificació de la producció porcina: tot i que en els últims anys el número de granges de porcs ha disminuït, la capacitat mitjana de les granges ha augmentat significativament, passant de 830 porcs de mitjana per explotació l'any 2010 a 1.170 l'any 2018. Destaca, per altra banda, que la Garrotxa concentri el 60% de les oques de tot Catalunya, situació que és fruit del fet que l'any 2012 s'instal·lessin dues noves granges d'oques a la comarca (Taula 9).

Taula 9. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera a la Garrotxa i al Ripollès respecte el total de Catalunya (2018)

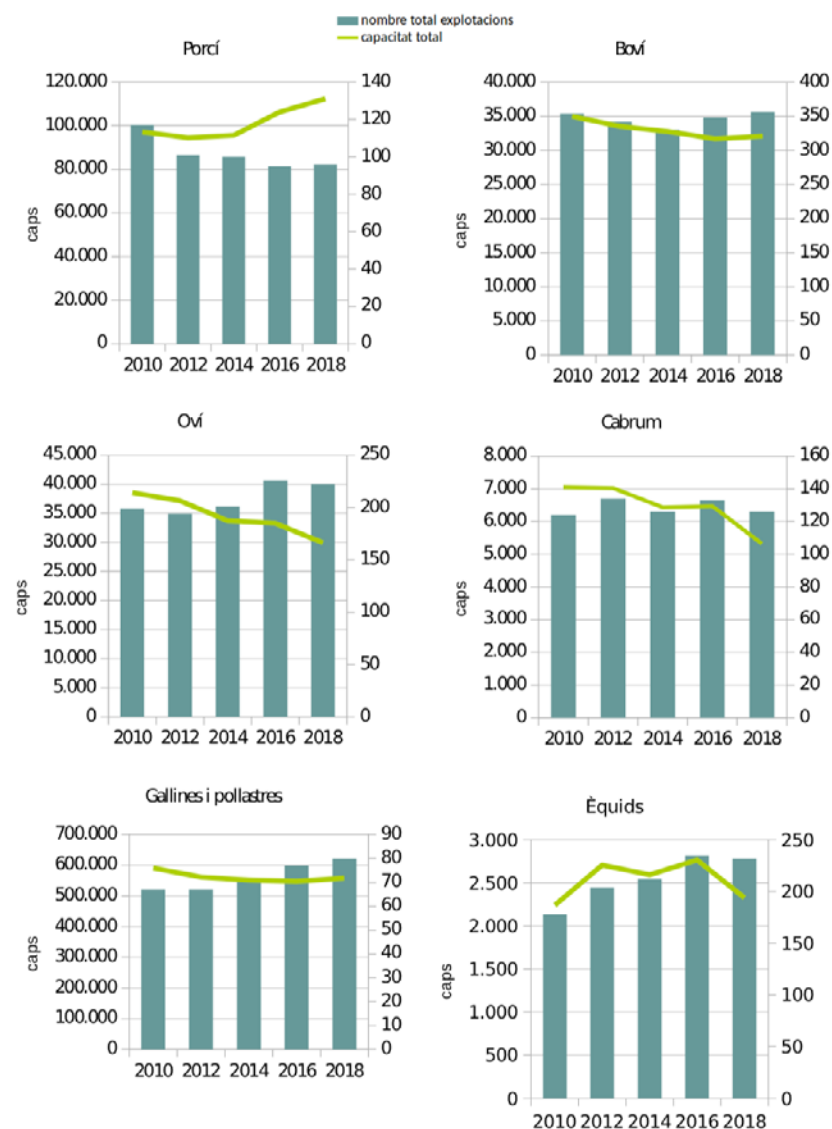
	Garrotxa	Ripollès	Total Catalunya	Garrotxa	Ripollès
Ànecs	1.565	560	121.393	1,3%	0,5%
Oques	4.336	115	7.498	57,8%	1,5%
Gallines i pollastres	558.223	11.840	64.970.458	0,9%	0,0%
Porcí	112.360	20.335	9.166.423	1,2%	0,2%
Boví	32.091	38.321	1.041.044	3,1%	3,7%
Oví	29.893	23.566	1.216.022	2,5%	1,9%
Cabrum	5.314	3.645	209.223	2,5%	1,7%
Conills	26.433	2.222	1.650.230	1,6%	0,1%
Èquids	2.327	3.595	66.382	3,5%	5,4%

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

En el cas del Ripollès (Gràfic 12), les dades indiquen que també s'està produint un procés d'intensificació, però en aquest cas tant de les granges de gallines i pollastres com de les de porcí. Les primeres han experimentat un increment substancial en la seva capacitat, passant de 51 a 125 gallines i pollastres de mitjana per granja entre el 2010 i el 2018. A més, sobresurt la importància que tenen les granges petites dins d'aquest subsector, les quals representen gairebé el 25% del total⁶. Pel que fa a la cabana porcina amb que compta la comarca, tot i que en termes absoluts va decreixer entre els anys 2010 i 2018, les dades assenyalen que el sector porcí del Ripollès també està experimentant un procés d'intensificació el qual, també en aquest cas, ve donat per l'augment de la capacitat de les granges.

Per la seva banda, com s'observa al Gràfic 11 i al Gràfic 12 si es para atenció a les dades per als subsectors de l'oví, el boví, el cabrum i l'equí, la ramaderia extensiva va perdre importància entre els anys 2010 i 2018 en ambdues comarques.

Gràfic 11. Nombre d'explotacions i capacitat per tipus de subsector a la Garrotxa (2010-2018)

⁶ Es considera que les granges petites són aquelles que compten amb menys d'una unitat ramadera, que en el cas de les gallines i els pollastres és de 100 exemplars.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

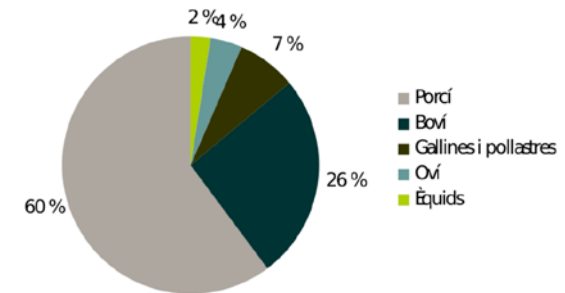
Gràfic 12. Nombre d'explotacions i capacitat per tipus de subsector al Ripollès (2010-2018)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Pel que fa a la importància dels diferents subsector ramaders en funció del nombre de caps de bestiar que agrupen, s'observa que en general els més importants són aquells que gaudeixen d'una potent indústria agroalimentària al darrera. En el cas de la Garrotxa (Gràfic 13)⁷, el primer lloc l'ocupa el porcí, que representa un 60% de la cabana ramadera de la comarca, i en segon lloc el segueix el boví, que representa un 26% del total de caps de bestiar. Al Ripollès (Gràfic 14) també són els sectors del porcí (22%) i el boví (63%) els subsectors amb més caps de bestiar, però en aquest cas el boví no només passa per davant del porcí sinó que gairebé triplica la seva importància pel que fa al número de caps.

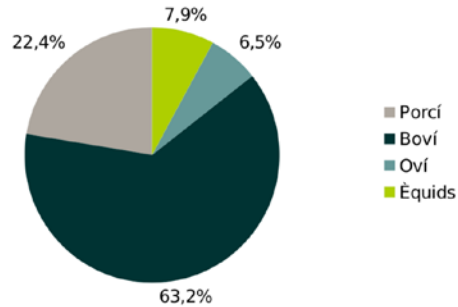
Gràfic 13. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera a la Garrotxa (2018)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

⁷ Els gràfics 13 i 14 consideren els sectors que en el seu conjunt representen més del 95% de la cabana ramadera. Per la confecció d'aquests gràfics s'han considerat les següents equivalències: 1 Unitat Ramadera (UR) equival a 33 ànecs i oques, 100 gallines i pollastres, 2,5 porcs, 1,666 vaques, 10 ovelles i cabres 50 conills i 1,25 cavalls.

Gràfic 14. Participació en caps de bestiar per espècie ramadera al Ripollès (2018)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

La disminució generalitzada de la cabana ramadera extensiva i la poca importància de les espècies ramaderes vinculades a la ramaderia extensiva es pot explicar per una diversitat de variables socioeconòmiques d'entre les que destaca la baixa rendibilitat de les finques. Al seu torn, la baixa rendibilitat de les iniciatives de ramaderia extensiva es deu al fet que els preus de venda estiguin condicionats per la creixent globalització dels mercats i per les dificultats en la distribució (García, 2014).

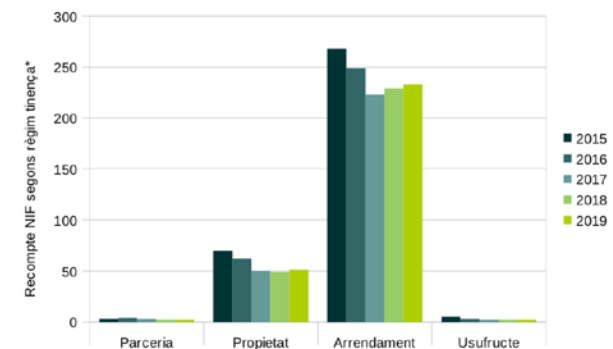
A l'hora d'explicar la pèrdua d'importància de la ramaderia extensiva és important tenir també en compte dues variables més: les dificultats per accedir a la terra i la dependència de les ajudes. En última instància, les dificultats que afronta la ramaderia extensiva a casa nostra són en bona part conseqüència de la desatenció de la que és objecte per part de les administracions públiques i al fet que aquestes no tinguin en compte les especificitats del sector pel que fa al maneig del bestiar, les races utilitzades, els usos del territori, etc. Això és el que passa, per exemple, amb les normatives sanitàries, que no estan adaptades a les característiques de la ramaderia extensiva i transhumant, de manera que les granges que

fan ramaderia extensiva estan obligades a complir amb unes normatives inadequades pel sector. Calen, doncs, noves normatives que tinguin en compte les enormes diferències que existeixen entre la ramaderia intensiva i l'extensiva i, sobretot, noves polítiques públiques que donin suport i fomentin aquesta activitat de forma adequada (García, 2014).

La tinença de la terra

L'anàlisi de la situació a la Garrotxa i al Ripollès pel que fa a l'accés a la terra s'ha realitzat a partir del recompte de persones físiques i jurídiques declarants de la DUN segons el règim de tinença de la terra. Així, si es consideren les diverses modalitats d'accés a la terra en el seu conjunt, al Gràfic 15 i al Gràfic 16 s'observa que, en termes absoluts, en ambdues comarques el nombre de persones que tenen accés a terra agrària va disminuir entre els anys 2015 i 2019.

Gràfic 15: Recompte NIF segons règim de tinença* al Ripollès (2015-2019)

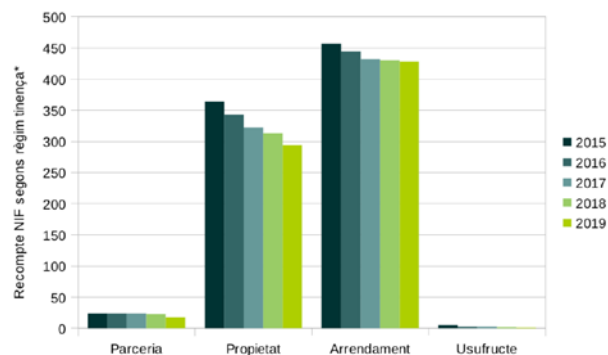

* Un mateix NIF pot tenir varis règims de tinença

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Gràfic 16: Recompte NIF segons règim de tinença* a la Garrotxa (2015-2019)

* Un mateix NIF pot tenir varis règims de tinença

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

En canvi, al Gràfic 15 també s'observa que, en termes relatius, mentre que al Ripollès el percentatge de persones que són propietàries de la terra ha disminuït, passant de representar el 20% del total a representar el 18%, el percentatge de persones que accedeixen a la terra per mitjà de l'arrendament ha augmentat, passant de representar el 77% a representar el 81%. Això és també el que ha passat a la Garrotxa: mentre que el percentatge de persones declarants de la DUN que són propietàries de terra va disminuir entre 2015 i 2019, passant de representar el 43% del total a representar el 40%, en el mateix període el percentatge de persones que segons la DUN accedeixen a la terra per mitjà de l'arrendament va augmentar, passant de representar el 54% del total a representar el 58%. La conclusió és, doncs, que, en termes relatius i en ambdues comarques, en el darrer quinquenni l'accés a la terra per mitjà del règim de propietat ha perdut terreny en benefici de l'accés per mitjà del règim d'arrendament.

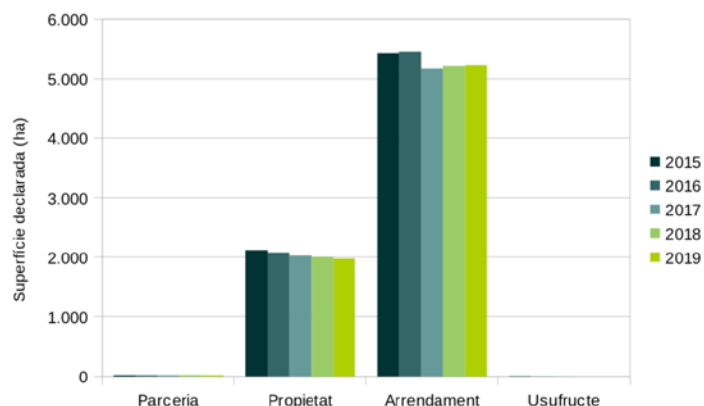
Per altra banda, el fet que entre 2015 i 2019 el nombre de persones declarants disminuís en termes absoluts a les dues comarques duu a concloure que menys part de la pagesia que és propietària de la terra i que abandona l'activitat agrària perquè es jubila o per algun altre motiu, no està arrendant les seves terres a la nova pagesia que es vol incorporar al sector o a pagesia que voldria ampliar la seva base territorial.

Els següents gràfics mostren com la superfície neta declarada a la DUN ha disminuït per tots els règims de tinença. A la Garrotxa (Gràfic 17) entre el 2015 i el 2019 la superfície declarada va disminuir un 5%. La superfície de terra en propietat s'ha mantingut al voltant del 28% del total de terra declarada, mentre la superfície de terra en arrendament es manté al voltant del 72%. La parcel·la i el usufructe tenen percentatges que no arriben a l'1%.

Al Ripollès (Gràfic 18) entre el 2015 i el 2019 la terra declarada a la DUN va disminuir un 60%, passant de més de 2 mil hectàrees a gairebé 950 hectàrees declarades. Aquesta reducció de terra declarada s'ha repartit proporcionalment entre les diferents categories de tinença, de tal manera que mentre la superfície de terra en propietat es manté al voltant del 12%, la terra en arrendament es manté al voltant del 89%. Com a la Garrotxa, la parcel·la i el usdefruit no arriben a l'1% de la superfície neta declarada.

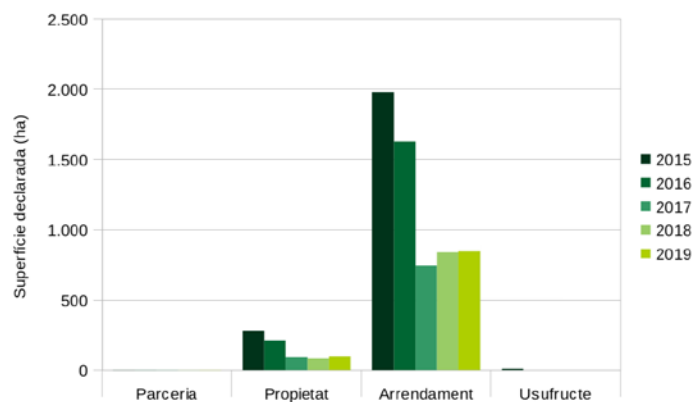
Aquestes dades reflecteixen l'abandonament de l'activitat agrària que s'estaria experimentant en ambdues comarques, amb una preponderància de l'arrendament com a forma majoritària de tinença de la terra, per sobre dels altres tipus de tinença. Tanmateix, les dades relatives al nombre de declarants apunten a que s'està produint una reducció de l'arrendament en els darrers anys.

Gràfic 17: Superfície Neta declarada DUN segons règim tinença. Garrotxa. (2015-2019).

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Gràfic 18: Superfície Neta declarada DUN segons règim tinença. Ripollès. (2015-2019)

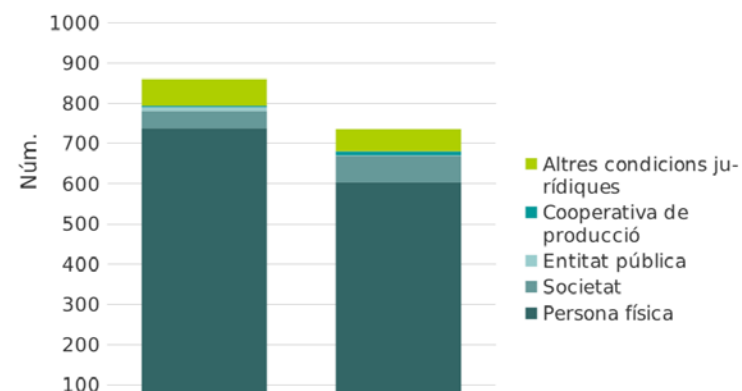

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Qui hi ha darrera de les finques? La personalitat jurídica dels titulars.

En aquest subapartat es presenta informació sobre la personalitat jurídica dels i les titulars de les finques. A la Garrotxa el total de finques (Gràfic 19) va disminuir prop d'un 14% entre 1999 i 2009. Mentre que la major part de les finques que van plegar en aquest període tenien com a titulars a persones físiques, en el mateix període el nombre de finques que tenien com a titulars a societats i cooperatives va augmentar passant de 42 a 66 en el primer cas, i de 4 a 11 en el segon.

Gràfic 19. Total finques segons personalitat jurídica del titular. Garrotxa. (1999-2009)

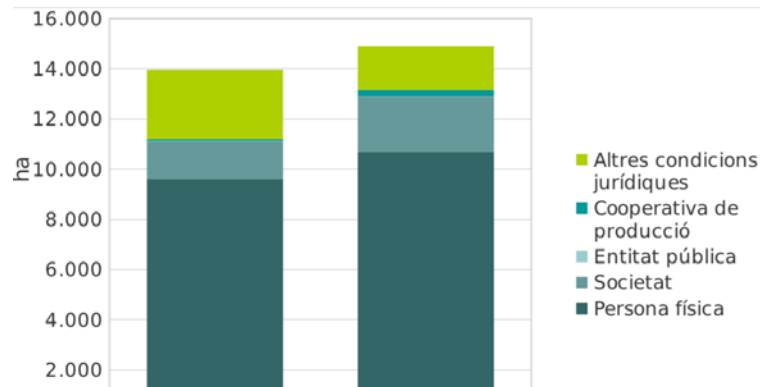

Font: elaboració pròpia en base a dades del Cens Agrari de Catalunya - IDESCAT

Tot i donar-se una disminució del nombre total d'explotacions, com s'ha comentat anteriorment entre 1999 i 2009 la Superfície Agrària Útil va augmentar a la Garrotxa (Taula 2 i Gràfic 20). Així, mentre que la SAU corresponent a finques en mans de persones físiques va augmentar més d'un 11%, la SAU corresponent a les explotacions en mans de societats va augmentar prop d'un 50%. Amb tot, tant les persones físiques com les

societats han augmentat el percentatge de la SAU total entre 1999 i 2009: des d'un 69 a un 72% en el cas de les persones jurídiques i des d'un 11 a un 15% en el cas de les societats. Tot plegat en detriment dels altres tipus de personalitats jurídiques (entre 1999 i 2009 la SAU corresponent a les finques gestionades per aquests altres tipus de personalitats jurídiques va passar de representar el 20% a representar el 12% de la SAU total de la comarca). Cal destacar també que la SAU en mans d'entitats públiques gairebé ha desaparegut a la Garrotxa a causa de la seva venda o requalificació.

Gràfic 20. Total Superfície Agrària Útil (SAU) segons personalitat jurídica del titular. Garrotxa. (1999-2009)

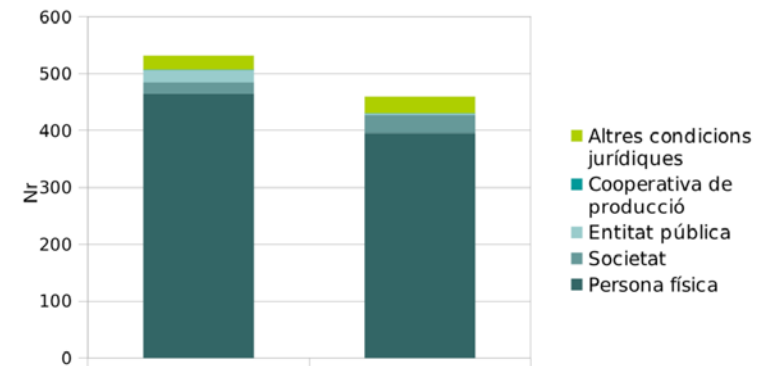

Font: elaboració pròpia en base a dades del Cens Agrari de Catalunya - IDESCAT

Si es correlaciona la variació del nombre de finques i de la SAU amb els diferents tipus de personalitats jurídiques que gestionen les explotacions es pot afirmar que, malgrat l'augment que va experimentar entre 1999 i 2009 la SAU mitjana de les finques en mans de persones físiques (de ser de 13ha va passar a ser de 17ha), el 2009 aquesta continuava sent gairebé la meitat que la SAU mitjana de les finques en mans de societats (això

malgrat que aquesta última va disminuir passant de ser de 35,5h a ser de 33ha). La conclusió és que les persones físiques gestionen les finques més petites. A més, cal destacar que entre 1999 i 2009 la SAU total en mans de cooperatives agràries es va quadruplicat, passant de 70 ha a prop de 280 ha. En aquest cas, la SAU mitjana també va augmentar entre 1999 i 2009, passant de 17ha a 25h . Tot hi la millora de la situació de les cooperatives agràries en relació a aquesta qüestió, l'any 2009 la seva participació en la titularitat de la terra era encara força testimonial.

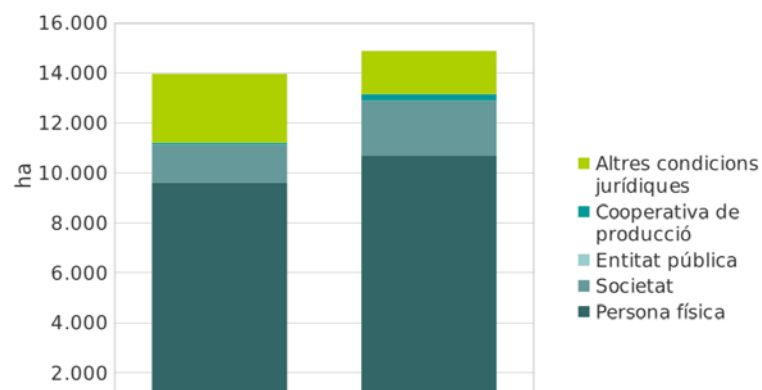
Gràfic 21. Total explotacions segons personalitat jurídica del titular. Ripollès (1999-2009)

Font: elaboració pròpia en base a dades del Cens Agrari de Catalunya - IDESCAT

En el cas del Ripollès (Gràfic 21), mentre que entre 1999 i 2009 el nombre de finques en mans de persones físiques va experimentar la major davallada en termes absoluts (va passar de 465 a 396, de manera que s'han van perdre 69), el nombre d'explotacions en mans d'entitats públiques va patir la major davallada en termes relatius (va passar de 21 a 2, una reducció del 90,5%). Per contra, el nombre de finques en mans de societats va augmentar un 50%, passant de 20 a 31 finques.

Gràfic 22. Total Superfície Agrària Útil (SAU) segons personalitat jurídica del titular. Ripollès. (1999-2009)

Font: elaboració pròpia en base a dades del Cens Agrari de Catalunya - IDESCAT

Pel que fa a l'evolució de la SAU al Ripollès (Gràfic 22), destaca que entre 1999 i 2009 aquesta experimentés una disminució de prop del 70%. Aquesta disminució tan acusada cal atribuir-la principalment a la reducció de la SAU corresponent a les explotacions gestionades per entitats públiques. Així, aquestes han passat de ser el segon tipus de personalitat jurídica amb més SAU el 1999 a tenir una participació marginal l'any 2009. A l'altra cara de la moneda hi ha tant les persones físiques com les societats, les quals entre 1999 i 2009 van augmentar el percentatge de la SAU total que gestionaven (en el cas de les primeres, de gestionar el 76% de la SAU total van passar a gestionar el 82%; i, en el cas de les segones, de gestionar el 5% de la SAU total van passar a gestionar el 8%).

Entre 1999 i 2009 la SAU mitjana de les finques del Ripollès va disminuir. En el cas de les finques en mans de persones físiques, la SAU mitjana va passar de ser gairebé de 56 ha a no arribar a les 50 ha. En el cas de les finques gestionades per societats, la SAU mitjana va passar de ser de 87 ha

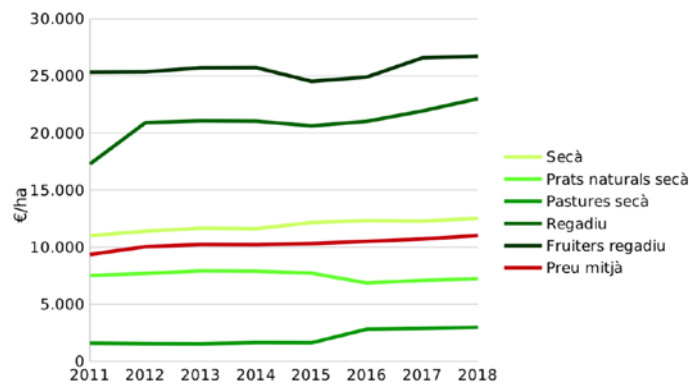
a ser de 60 ha. I, en el cas de les finques gestionades per entitats públiques, la SAU mitjana va passar de ser de 208 ha a ser de 34 ha. Per contra, la única cooperativa de producció del Ripollès va passar de gestionar 11 ha a gestionar 44 ha. L'anàlisi d'aquestes dades permet concloure que entre 1999 i 2009 va tenir lloc al Ripollès un procés força acusat d'abandonament de l'activitat agrària que va venir donat per una reducció de la SAU mitjana de les explotacions molt més acusada que no pas la disminució del número d'explotacions en actiu.

El preu de la terra

El preu de la terra reflecteix dinàmiques que marquen els canvis d'usos del sòl: dinàmiques d'oferta i demanda, fenòmens d'especulació, polítiques fiscals, expectatives de l'activitat agrària en cada moment, entre d'altres. A més, des del punt de vista del poder adquisitiu de la pagesia, el preu condiciona l'accés al recurs i, per tant, selecciona perfils de propietàries i els models de treball i gestió de la terra.

Així, com s'observa al Gràfic 23, per mitjà del qual es presenta l'evolució dels preus de la terra a la província de Girona, el preu mitjà (base 2016) ha augmentat prop d'un 18% des del 2011, passant de 9.353 €/ha a 11.009 €/ha. Tanmateix, existeixen diferències importants entre les variacions que han experimentat els diferents tipus de terra, sent el preu de la terra de regadiu el que ha experimentat un augment més significatiu (entre 2011 i 2018 es va incrementar un 33%, passant de 17 €/ha a 22 mil €/ha).

Gràfic 23: Preus de la terra. Província de Girona. Preus constants del 2016. (2011-2018)

Font: elaboració pròpia amb dades del DARP (Evolució dels preus de la terra a Catalunya i províncies)

En el cas de la Garrotxa i el Ripollès, s'han obtingut dades per l'any 2018 (Taula 10). El preu dels prats naturals de secà al Ripollès oscil·la entre els 4.000 i els 9.000€/ha, amb una mitjana que es troba al voltant dels 6.000 €/ha; una mica per sota de la mitjana de 7.000 €/ha de la província de Girona. Pel que fa a les pastures de secà, els preus al Ripollès oscil·len entre els 1.500 €/ha i els 6.000 €/ha, amb una mitjana de 2.500 €/ha que està per sota de la mitjana de Girona, que és de prop de 2.900 €/ha.

A la Garrotxa hi ha més variació entre municipis. Els valors més baixos es troben a la Vall d'en Bas, amb uns preus per a les pastures de secà que oscil·len entre els 1.800€/ ha i els 6.000 €/ha, i amb una mitjana de 3.000 €/ha. Els preus més alts es troben a Santa Pau: oscil·len entre 2.000 €/ha i 9.000 €/ha, amb una mitjana de prop de 4.500 €/ha, import que sobrepassa la mitjana de la província de Girona.

Taula 10. Preus de la terra. Garrotxa i Ripollès. (2018)

	Preu màxim	Preu mínim	Preu més freqüent
Prats naturals secà			
Vilallonga de Ter	9.000	4.000	6.000
Molló	9.000	4.000	6.000
Sant Joan de les Abadesses	9.000	4.000	6.000
Pastures secà			
Vall d'En Bas	6.000	1.800	3.000
Santa Pau	9.000	2.000	4.500
Vall de Bianya	9.000	2.000	4.000
Vilallonga de Ter	6.000	1.500	2.500
Queralbs	6.000	1.500	2.500
Camprodon	6.000	1.500	2.500

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

A la Taula 11 es presenten els cànons d'arrendament de les terres a diferents municipis de la Garrotxa i el Ripollès. Com es pot apreciar, hi ha diferències importants entre els diferents usos agropecuaris del sòl. Així, els cànons dels camps de secà dels municipis de Santa Pau i la Vall de Bianya es troben molt per sobre de la mitjana per la província de Girona, que s'ha mantingut en els 180 €/ha. Pel que fa als prats naturals de secà, mentre que els municipis de la Garrotxa presenten cànons semblants a la mitjana per la Província de Girona, que el 2018 era de 109 €/ha, els municipis del Ripollès presenten cànons d'arrendaments dels prats naturals gairebé un 80% més elevats que la mitjana.

Taula 11. Cànon de lloguer de la Terra. Municipis de la Garrotxa i Ripollès (2018)

	Prats naturals de secà	Pastures de secà	Camp de secà
Camprodon	180 €/any	125 €/any	
Sant Joan de les Abadesses	180 €/any	125 €/any	
Vall d'En Bas	110 €/any	55 €/any	
Santa Pau	80 €/any		300€/any
Sant Aniol de Finestres		40€/any	
Vall de Bianya	100 €/any	50 €/any	280€/any
Província Girona	109 €/any		181 €/any

Font: elaboració pròpia en base a les dades de l'Enquesta de cànons d'arrendament rústics del DARP.

A la Província de Girona el preu mitjà de la terra agrícola és un 30% més baix que a les províncies de Barcelona i Tarragona. Tanmateix, s'observa arreu la mateixa tendència a l'alça (Pomar et al., 2018). D'entre les causes que ajuden a explicar la diferència del preu de la terra entre províncies, destaca que comarques com la Garrotxa i el Ripollès no han patit ni molt menys el mateix nivell de pressió urbanística i especulativa que s'ha donat en altres territoris com l'Àrea metropolitana. Alhora, a aquestes comarques tampoc hi dominen cultius molt valorats com la vinya de regadiu, els

fruiters, les hortalisses o l'olivera de regadiu. Aquesta conjuntura representa una oportunitat per promoure polítiques d'accés a la terra que facilitin la incorporació de pagesia jove al sector. Tanmateix, atès que el sector de la ramaderia intensiva necessita acaparar tota la terra disponible per, almenys sobre el paper, complir la normativa que regula la gestió de les dejeccions ramaderes, la important presència que té aquest sector agroindustrial en ambdues comarques comporta que en elles sigui molt difícil accedir a la terra agrària.

En relació a aquesta qüestió cal tenir molt present que quan, per causa dels preus elevats o d'altres factors, la terra agrària esdevé un recurs inaccessible queden fortament condicionades les polítiques i programes que promouen el relleu generacional, la reconversió del sector o la gestió sostenible del recurs sòl (Soler i Fernández, 2015). Finalment, cal destacar també l'efecte que té la Política Agrària Comú sobre els preus de la terra: els pagaments directes de la PAC que percep la pagesia són més importants quan major superfície es declara i això comporta que sovint es declari terres que en realitat no es cultiven. Tot plegat provoca una dinàmica perversa: a tothom li interessa declarar que està treballant quanta més superfície millor per rebre quants més diners millor de les ajudes de la PAC; però, a més de falsejar la realitat, aquesta dinàmica contribueix a la pujada dels preus, dificulta moltíssim la mobilitat de la terra, consolida l'actual estructura injusta i inequitable de la propietat i converteix l'accés a la terra de la gent jove en una missió pràcticament impossible.

Qui es beneficia dels ajuts?

El 2015 va començar l'aplicació de la Política Agrícola Comuna (PAC) pel període 2014- 2020. Per una banda tenim el pagament bàsic corresponent al primer pilar, que és un ajut vinculat a la mida de les explotacions (superfície i/o caps de bestiar) i desvinculat a la producció. Per altra banda hi ha els ajuts del segon pilar, que s'hi afegeixen al pagament bàsic i són un seguit d'ajuts segons les característiques de cada finca (Taula 12). Entre aquests, hi ha els ajuts per a l'aplicació de pràctiques beneficioses per al clima i el medi ambient (greening), com ara la diversificació de conreus, el manteniment de les pastures permanents existents, la producció en ecològic, entre d'altres, i els pagaments a joves agricultors, destinats a agricultors menors de 41 anys.

A la Taula 12 i al Gràfic 24 es presenta informació sobre els ajuts i beneficiaris dels declarants de la DUN de l'any 2018. A la Garrotxa es van atorgar 4,8 milions d'euros en ajuts a 362 beneficiaris, mentre que al Ripollès es van atorgar prop de 4,6 milions d'euros a 254 beneficiaris. Els pagaments base representen la meitat dels ajuts, seguits dels ajuts destinats a promoure la producció agrària sostenible (greening) i els destinats a la producció de llet.

És interessant fer notar els ajuts rebuts per joves i petits agricultors/es. En el cas de la Garrotxa, els/les joves agricultors/es representen un 5% dels beneficiaris dels ajuts, i per aquest concepte reben un 1,4% dels ajuts. Els joves agricultors/es del Ripollès representen un 10% dels beneficiaris dels ajuts, i per aquest concepte reben un 5% dels ajuts.

En el cas de les petites finques de la Garrotxa, aquestes representen un 25% dels beneficiaris i reben un 1,3% dels ajuts per aquest concepte. En el

cas del Ripollès, les petites finques representen un 4% dels beneficiaris i reben un 0,3% dels ajuts per aquest concepte.

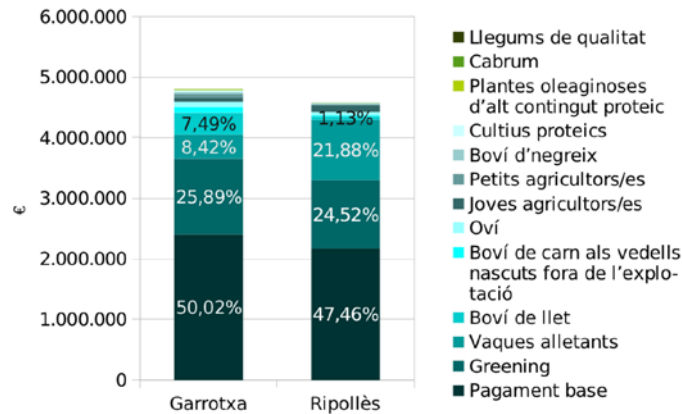
En aquest sentit, es pot afirmar que els ajuts de la PAC, vinculats a la mida de la finca, reforcen una situació de concentració de la terra com s'ha comentat abans, i fan encara més complicada la viabilitat econòmica de petites finques i la incorporació de joves agricultors (que generalment gestionen petites explotacions).

Taula 12. Ajuts i beneficiaris de la DUN (2018)

	Ajuts			Beneficiaris			Ajut/beneficiari	
	Garrotxa	Ripollès	Total	Garrotxa	Ripollès	Total	Garrotxa	Ripollès
Pagament base	2.402.338	2.172.573	4.574.911	362	254	616	6.636	8.553
Greening	1.243.402	1.122.572	2.365.973	360	254	614	3.454	4.420
Vaques alletants	404.321	1.001.541	1.405.863	112	215	327	3.610	4.658
Bovi de llet	359.490	51.872	411.362	26	10	36	13.827	5.187
Bovi de carn vedells nascuts fora de l'explotació	97.540	19.231	116.770	38	18	56	2.567	1.068
Ovi	84.439	54.696	139.135	33	22	55	2.559	2.486
Joves agricultors/es	67.983	110.358	178.341	19	25	44	3.578	4.414
Petits agricultors/es	61.848	6.899	68.747	92	11	103	672	627
Bovi d'engreix	31.479	29.531	61.009	42	34	76	749	869
Cultius proteics	26.475	4.854	31.330	115	29	144	230	167
Planties oleaginoses d'alt contingut proteic	17.446	340	17.786	55	1	56	317	340
Cabrum	4.135	3.381	7.516	16	11	27	258	307
Llegums de qualitat	1.546		1.546	7		7		221
Total	4.802.443	4.577.848						

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

Gràfic 24: Pagaments DUN. 2018

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

La venda de proximitat

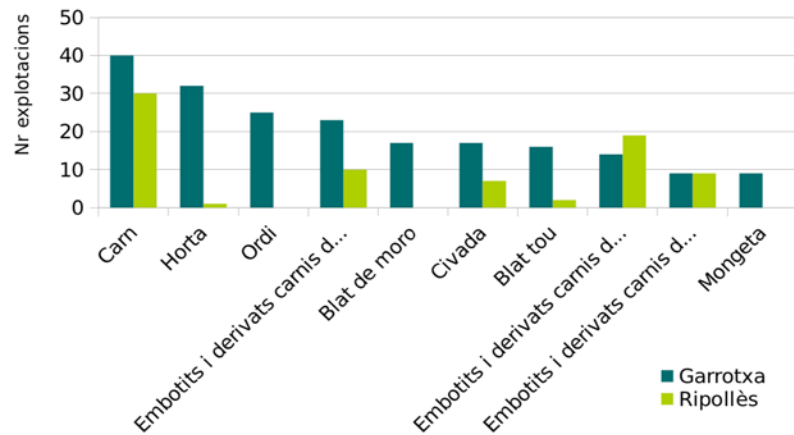
La venda de proximitat i els circuits curts de comercialització són models de distribució i comercialització que posen al centre la viabilitat dels projectes productius i l'accessibilitat dels consumidors i consumidores a aliments ecològics, de temporada i de proximitat. Són models comercials en els que la producció i el consum mantenen un alt poder de decisió en quant a què i com es produeix, i a la definició del valor d'allò que es produeix. A més, permeten una relació directa entre producció i consum (López, 2012). La venda en finca, els mercats de pagès, els grups i cooperatives de consum d'aliments ecològics, l'agricultura recolzada per la comunitat, la venda per internet o la compra per part d'institucions públiques són alguns exemples d'aquests models de comercialització que aposten per la localització de

les relacions de producció i consum, on l'aliment és produït, processat, venut i consumit el més a prop possible (Jarosz, 2008), considerant que la minimització dels impactes ambientals fomenta també els llaços culturals i socials.

Des del 2013, la venda de proximitat a Catalunya està regulada pel Decret 24/22013 de Venda de Proximitat de la Generalitat de Catalunya. Es tracta d'un sistema d'acreditació dirigit a productors/es i elaboradors/es que respon a la necessitat d'identificar el producte de proximitat (d'interès creixent per part de les persones consumidores) i, alhora, fomentar la viabilitat de les explotacions agràries reduint la intermediació. A la Garrotxa hi ha un total de 88 productors i productores adherides a la venda de proximitat. D'aquestes, 74 ho fan a través d'un circuit curt i 57 a través de venda directa, i 44 estan adherides tant a la venda directa com als circuits curts de comercialització. En el cas del Ripollès, un total de 40 productores estan adherides a la venda de proximitat: 20 a través de venda directa i 35 a través de circuits curts de comercialització. 15 productores estan adherides tant a la venda directa com als circuits curts de comercialització. El Gràfic 25 mostra el nombre de finques de la Garrotxa i el Ripollès que estan adherides a la venda de proximitat segons els principals productes. Com es pot apreciar, la carn és el producte amb més productores adherides tant a la Garrotxa com al Ripollès. L'horta i l'ordi destaquen a la Garrotxa com a productes de proximitat, i els embotits i els derivats de la ramaderia extensiva de xai i cabrum destaquen com a productes de proximitat a ambdues comarques. En el cas de la Garrotxa, un 10% de les finques d'oví i un 5,5% de les de cabrum estan adherides a la venda de proximitat dins del grup d'embotits i derivats. En el cas del Ripollès, un 7% de les finques d'oví i un 22% de les de cabrum estan adherides a la venda de proximitat, tamé dins el grup d'embotits i derivats.

Gràfic 25. Nombre de finques adherides a la venda de proximitat segons producte. Garrotxa i Ripollès.(2018).

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019

L'agricultura ecològica

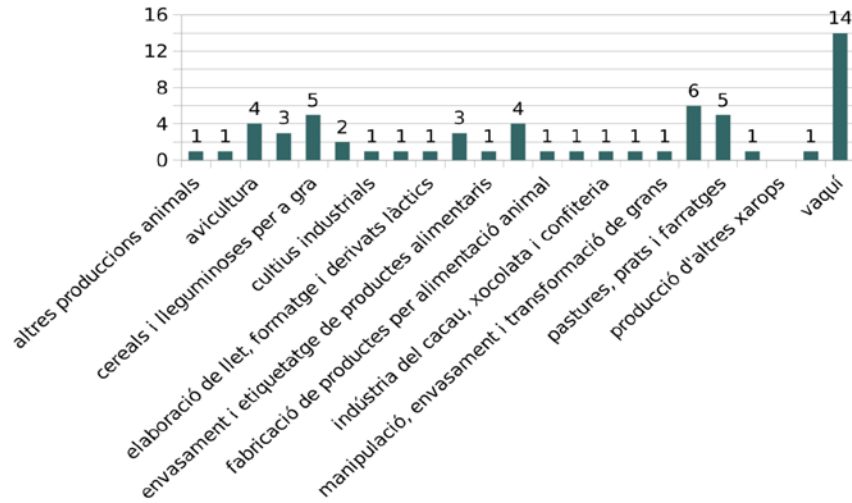
La Producció Agrària Ecològica juga un paper fonamental en la sostenibilitat dels sistemes alimentaris, malgrat no és suficient per garantir una transformació integral que doti els sistemes alimentaris de majors quotes de justícia ambiental i social. L'Agricultura Ecològica (AE) augmenta la complexitat dels agrosistemes i enforteix els processos ecològics (cicles dels nutrients, control natural de plagues, etc.) necessaris per incrementar la sostenibilitat. A més, genera serveis ambientals com la millora de la qualitat del sòl i de l'aigua, la promoció de la biodiversitat, l'augment de l'eficiència energètica i la captura de carboni atmosfèric. Tanmateix, els greus problemes d'insostenibilitat agrària no poden ser resolts només amb canvis en la manera de gestionar els agroecosistemes. És també necessari

canviar el sistema alimentari en tot el seu conjunt (Guzmán i Morales, 2012). L'Agroecologia proveeix de coneixements i mètodes per desenvolupar sistemes alimentaris locals que adequats tant a nivell ambiental com a nivell socioeconòmic i cultural (Guzmán i Morales, 2012).

A la Garrotxa, l'any 2018 hi havia 59 operadors/es ecològics⁸ dels quals 43 eren productors/es (Gràfic 26). Del total d'operadors/es, el 24% es dedicaven al vaquí, el 10% a l'oví, el 8% a la producció de cereals i lleguminoses de gra i un altre 8% al cultiu de farratges i la gestió de pastures i prats. Al Ripollès (Gràfic 27), l'any 2018 hi havia 102 operadors/es, dels quals 94 eren productors/es. El major sector productiu en ecològic també va ser el vaquí (72% dels operadors totals) seguit de l'equí (7% del total d'operadors). Quan a la superfície, l'any 2018 es van declarar en ecològic 4.993 ha a la Garrotxa i 20.039 ha al Ripollès. No s'han pogut obtenir dades per valorar-ne l'evolució, però observant les dades pel conjunt de Catalunya es pot afirmar que en els darrers anys hi ha hagut un augment del nombre d'operadors/es i de la superfície destinada a la Producció Agrària Ecològica arreu del país. Més concretament, entre els anys 2001 i 2018 el nombre de productors/es que fan Agricultura Ecològica a Catalunya va augmentar un 323%, i la superfície certificada en ecològic va augmentar un 180%.

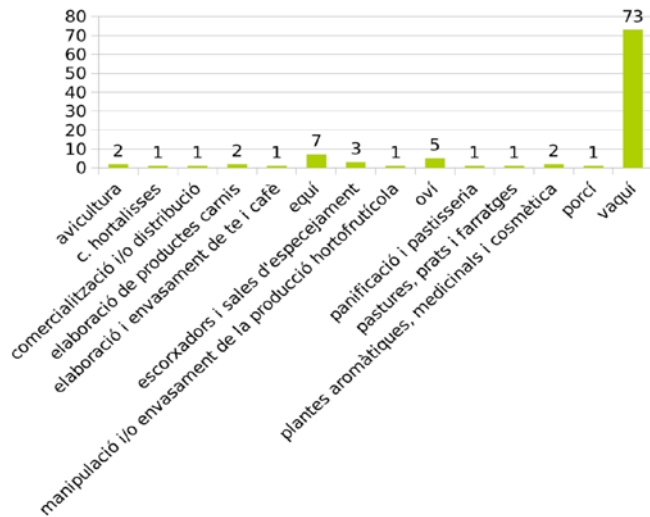
⁸ Els operadors/es ecològics inclouen productors/es, elaboradors/es, comercialitzadors/es i importadors/es

Gràfic 26: Nombre d'operadors/es ecològics segons orientació productiva. Garrotxa (2018)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CCPAE, 2019

Gràfic 27: Nombre d'operadors/es ecològics segons orientació productiva. Ripollès (2018)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del CCPAE, 2019

Hi ha presència de cultius transgènics?

La introducció dels organismes modificats genèticament a l'agricultura i l'alimentació ha estat caracteritzada pel conflicte i la polarització. Aquest debat, a més, s'ha convertit en una mena de camp de batalla simbòlic per qüestionar el model de producció agroalimentària, el sistema de patents i d'accés als recursos genètics, el sistema de producció i comunicació del coneixement científic, així com aspectes relacionats amb el risc i la incertesa, entre altres.

Des del paradigma de l'Agroecologia es rebutja la introducció dels transgènics en l'agricultura i l'alimentació posant de relleu tant els perills socioeconòmics associats, com elements d'erosió cultural, aspectes ambientals com la pèrdua de biodiversitat agrícola o l'augment de l'ús d'herbicides, i els efectes incerts en la salut humana i animal (Pomar, et al., 2018).

Hi ha molts aliments modificats genèticament aprovats per a la seva comercialització a la Unió Europea, però des del 1998 l'únic conreu permès és el blat de moro Bt de Monsanto (MON810). Es tracta d'un blat de moro modificat genèticament perquè sigui tòxic per als lepidòpters (barrinador). A la Garrotxa les dades oficials indiquen que l'any 2018 la superfície destinada a cultius transgènics era gairebé 30 ha, xifra que representa un 1,73% del total de superfície cultivada a la comarca. Tot i ser baix, aquest percentatge s'ha triplicat respecte el de 2006: segon les dades disponibles, aquell any es van cultivar 10 ha de blat de moro transgènic que van representar el 0,5% del total de superfície cultivada a la comarca. Al Ripollès, segons les dades oficials, no hi ha ni una sola hectàrea conreada amb cultius transgènics. A la província de Girona l'augment dels cultius transgènics és força alarmant, arribant el 2018 al 64% de la superfície

cultivada, amb més de 6.500 ha (Servei d'Estadística i Preus Agroalimentaris. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, 2019).

4.2. ESS a la Garrotxa i el Ripollès segons els criteris de Pam a Pam

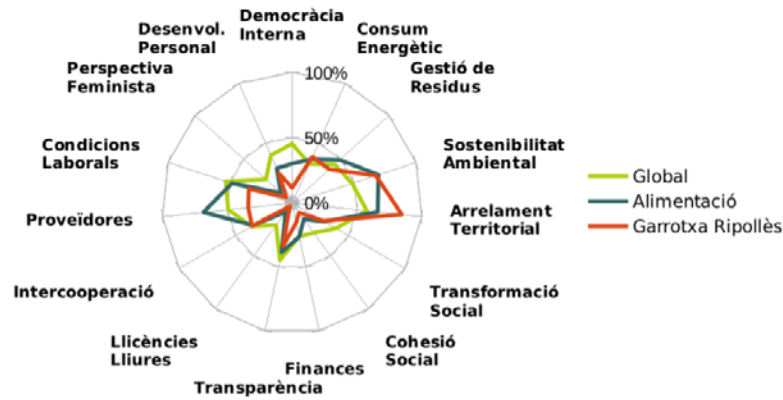
En aquest apartat es comparen les dades dels criteris del Pam a Pam que s'han publicat recentment en diferents informes amb les que s'han obtingut en el marc de la recerca que ha donat lloc al present informe. Així, per una banda es presenten les dades de les 205 iniciatives de tots els sectors que es van afegir al mapa Pam a Pam al llarg del 2019 i que han estat recentment publicades en l'informe Mercat Social 2019. Per una altra banda, es presenten les dades de l'informe Sembrem Transformació (Herrero i Vidal, 2019), les quals informen sobre 62 iniciatives del sector «Alimentació» (inclou iniciatives de producció, transformació, distribució i consum d'aliments) que van ser analitzades entre setembre del 2018 i novembre del 2019. Per últim, es presenten les dades que s'han obtingut a l'aplicar els criteris del Pam a Pam a les 21 iniciatives que s'han entrevistat a la Garrotxa i el Ripollès en el marc de la present diagnosi.

Taula 13. Acompliment mitjà dels criteris del Pam a Pam per part de les iniciatives de tots els sectors (global), les iniciatives del sector de l'alimentació incorporades al Pam a Pam el 2019 i les iniciatives entrevistades a la Garrotxa i el Ripollès en el marc de la present recerca.

	Democràcia Interna	Desenvol. Personal	Perspectiva Feminista	Condicions Laborals	Proveïdore s	Intercoop eració	Lliures Licències	Transparència	Finances	Cohesió Social	Transformació Social	Arrelament Territorial	Sostenibilitat Ambiental	Gestió de Residus	Consum Energètic
Global	2,27	2,00	1,35	2,68	2,47	1,79	1,05	2,24	1,31	1,41	1,95	2,89	2,42	2,20	1,63
Alimentació	1,51	1,45	0,58	2,43	3,42	1,71	0,43	1,94	1,32	0,77	1,43	3,31	3,48	2,47	1,83
Garrotxa Ripollès	0,58	1,23	0,51	1,75	1,69	1,77	0,15	1,69	0,77	0,46	1,38	4,23	3,38	1,92	1,92

Font: elaboració pròpia a partir d'Herrero i Vidal (2019), Subirachs, et al. (2019) i les entrevistes realitzades.

Gràfic 28. Acompliment mitjà dels criteris del Pam a Pam per part de les iniciatives de tots els sectors (global), les iniciatives del sector de l'alimentació incorporades al Pam a Pam el 2019 i les iniciatives entrevistades a la Garrotxa i el Ripollès en el marc de la present recerca.

Font: elaboració pròpia a partir d'Herrero i Vidal (2019), Subirachs, et al. (2019) i les entrevistes realitzades.

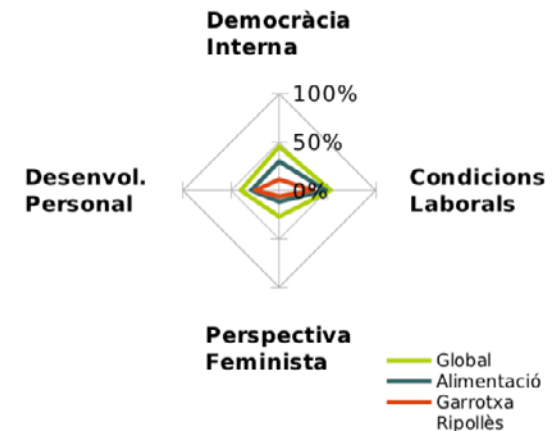
La Taula Taula 13 i el Gràfic 28 mostren l'acompliment mitjà en tant per cent dels criteris del Pam a Pam per part de les iniciatives que analitzen els informes als que s'ha fet esment en el paràgraf anterior.

A continuació s'analitzen les dades que s'han presentat per mitjà de la Taula Taula 13 i el Gràfic 28. Per fer-ho, es tenen en compte les tres dimensions de la sostenibilitat de les iniciatives de l'ESS que proposa el Pam a Pam: organització interna, impacte social i impacte ambiental.

Organització Interna

Com es pot observar en el Gràfic 29, les iniciatives de tots els sectors considerades en el seu conjunt obtenen el major grau d'acompliment mitjà dels criteris del Pam Pam relacionats amb l'organització interna. En segon lloc, venen les iniciatives del sector de l'alimentació. I en última posició hi ha les iniciatives professionals de producció agropecuària que s'han entrevistat a la Garrotxa i el Ripollès. La valoració comparativament dolenta que reben aquestes últimes iniciatives és almenys en part conseqüència de la manca d'adaptació dels criteris del Pam a Pam a la realitat del sector primari. Així, el fet que en aquest tipus d'iniciatives acostumin a treballar poques persones i que sovint siguin projectes familiars explica que en la immensa majoria de casos funcionin sense protocols concrets, ni espais de presa de decisions formals, qüestions que són precisament les que analitzen els criteris del Pam a Pam en aquest àmbit.

Gràfic 29. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Organització Interna

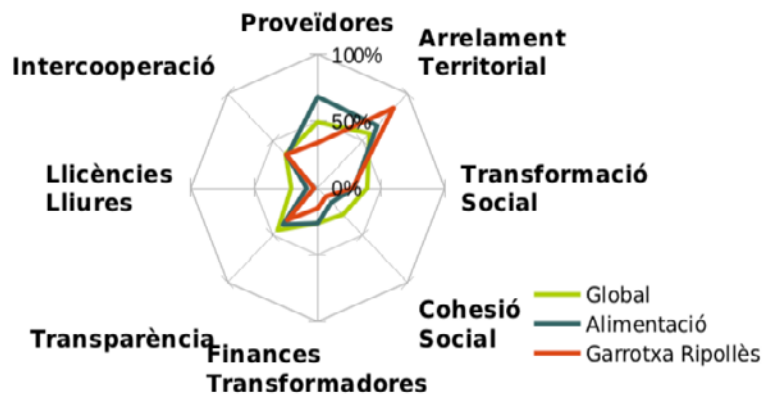

Font: elaboració pròpia en base a Herrero i Vidal (2019), Subirachs, et al. (2019) i fonts d'informació primària

Impacte Social

El Gràfic 30 mostra una comparativa de l'acompliment dels criteris d'Impacte Social del Pam a Pam per part dels tres tipus d'iniciatives descrites més amunt. Com es pot observar, les iniciatives del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès obtenen una valoració una mica més baixa per la majoria de criteris, però reben la millor valoració pel criteri d'arrelament territorial. Això es deu a que les experiències de la Garrotxa i el Ripollès que s'han analitzat tenen una connexió molt forta amb el territori en el que es desenvolupen, i a que les persones que les impulsen participen en espais que contribueixen a enfortir el teixit associatiu dels seus municipis i comarques. Per altra banda, és lògic que aquestes iniciatives rebin una valoració més baixa que les altres en criteris com el de les finances transformadores ja que les entitats que treballen en aquest àmbit no tenen oficines en els territoris rurals.

Gràfic 30. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Impacte Social

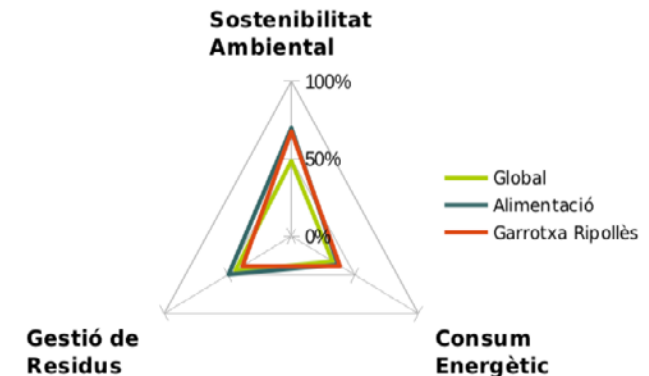

Font: elaboració pròpia en base a Herrero i Vidal (2019), Subirachs, et al. (2019) i fonts d'informació primària

Impacte Ambiental

La comparativa de l'acompliment dels criteris d'Impacte Ambiental del Pam a Pam per part dels tres tipus d'iniciatives analitzades en aquest subapartat es presenta per mitjà del Gràfic 31. Les iniciatives de la Garrotxa i el Ripollès obtenen molta bona valoració en consum energètic i sostenibilitat ambiental, i una valoració no tan bona en el criteri de gestió de residus. La bona valoració en els dos primers criteris és coherent amb l'aposta per les energies renovables i l'Agricultura Ecològica que caracteritza les iniciatives del sector primari entrevistades. I la valoració no tan bona que obtenen pel criteri de la gestió de residus es deu a les dificultats que tenen aquestes iniciatives per gestionar de forma adequada els envasos i residus plàstics que genera l'activitat agropecuària.

Gràfic 31. Comparativa de la mitjana d'acompliment dels criteris d'Impacte Ambiental

Font: elaboració pròpia en base a Herrero i Vidal (2019), Subirachs, et al. (2019) i fonts d'informació primària

4.3. Situació de les iniciatives entrevistades a la Garrotxa

En aquest apartat s'analitzen els resultats de les entrevistes realitzades a la Garrotxa. En primer lloc, es fa una breu descripció del perfil de les iniciatives entrevistades. En segon lloc, es valora la viabilitat ecològica, econòmica i social d'aquestes experiències. Finalment, es presenta un resum dels aspectes més destacats, en dos sentits: per una banda, en relació a la situació del tipus d'iniciatives estudiades; i, per altra banda, pel que fa la visió que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca. Tal com s'ha explicat al Capítol 2, dedicat als objectius i la metodologia de la recerca, l'anàlisi de les iniciatives entrevistades s'ha dividit en dues parts: per una banda, s'ha analitzat la informació relativa a les iniciatives professionals de producció agropecuària de la Garrotxa compromeses amb l'Ae i l'ESS que s'han entrevistat i a les que en endavant s'anomenarà «iniciatives pageses», per simplificar; i per altra banda, s'ha analitzat la informació relativa a les dues cooperatives agràries que s'han entrevistat.

Perfil de les iniciatives entrevistades

De les 10 iniciatives pageses entrevistades a la Garrotxa, 8 pertanyen al sector ramader i la meitat d'elles treballen amb vaques, ja siguin de carn o de llet. Els altres projectes ramaders que s'han entrevistat són: una granja de gallines ponedores, una de pollastres d'engreix i vedells de carn, una de cabres de llet i una altra d'apicultura. Les dues iniciatives restants són dos projectes d'agricultura familiar que combinen la producció d'hortalisses amb cultius de secà per alimentació humana directa, en un dels casos, i amb fruiters, en l'altra.

Pel que fa a les dues cooperatives agràries entrevistades, totes dues compten aproximadament amb 300 persones sòcies, les quals majoritàriament es dediquen també al sector ramader.

Viabilitat ecològica

Mentre que la meitat de les iniciatives pageses entrevistades fan exclusivament Producció Agrària Ecològica (PAE) i treballen amb la certificació del CCPAE, dues iniciatives estan fent la conversió a la PAE, una produeix alhora en ecològic i en convencional i les dues restants treballen exclusivament en convencional. En general, les iniciatives entrevistades consideren que el segell que certifica que fan PAE és un element diferenciador important el qual en alguns casos fins i tot els ha permès mantenir l'activitat:

«El format i dimensions de la granja actuals no ens permeten fer el canvi a ecològic, però si tinguéssim diners per fer-ho i les facilitats per fer-ho, ho fariem. El que tenim clar és que ens hem de diferenciar o plegar.» (GRL3)

«Haguéssim estat condemnats a plegar si no haguéssim fet la conversió a ecològic, hauríem hagut de plegar per força, perquè no hagués vingut ningú a comprar-nos la llet.» (GRL1)

Pel que fa a la generació de residus, la majoria d'iniciatives entrevistades afirmen que generen pocs residus inorgànics i que aquests en general són separats i reciclats. En el cas dels residus orgànics, de forma general se'n fan una gestió integrada a les seves terres en forma de compost o de fems. Només una iniciativa (convencional) té problemes amb la gestió dels fems per falta d'espai a l'hora d'escampar-los a les terres de cultiu. Per la seva banda, un productor ecològic no compta amb la quantitat de fems que necessitaria per millorar la fertilitat de les seves terres com voldria. Al seu torn, algunes iniciatives es queixen de la manca de coherència i suport per part de les administracions públiques a l'hora de fomentar la reducció i el reciclatge dels residus:

«Les institucions t'insten a reduir residus però no donen facilitats per fer-ho, ni ho permet la normativa. A mi si em ve sanitat i veu que estic reutilitzant pots, em podria multar.» (GM1)

L'energia consumida per part de les iniciatives entrevistades prové de fonts renovables en un 50%. Alhora, 1/3 de les iniciatives estan fent actuacions per tal de minimitzar el seu consum energètic en termes absoluts, i per augmentar el percentatge d'energia provinent de fonts renovables. L'energia renovable usada de forma més freqüent és la solar obtinguda a partir de plaques fotovoltaïques, tot i que també hi ha iniciatives que tenen contractats serveis amb empreses d'energia verda.

La majoria de les iniciatives compten amb assessors fiscals i tècnics agrícoles/ramaders. Només dues iniciatives no reben cap mena d'assessorament, i afirmen estar en formació contínua, com autodidactes. Algunes, a l'hora de resoldre dubtes tècnics, també destaquen la importància de les xarxes de suport mutu entre la pròpia pagesia. Aquest és el cas de la Xarxeta, la xarxa de productores agroecològiques de la qual és membre una de les iniciatives entrevistades:

«Amb la Xarxeta tenim un grup de whatsapp de productors, on anem intercanviant i resolent dubtes. Més o menys ens n'anem sortint, tot i que algun dia sí havíem dit que estaria bé formar part d'alguna ADV, però de moment ho anem resolent així.» (GH2)

Respecte les cooperatives agràries, les dues que s'han entrevistat estan formades per unes 300 persones sòcies, i aproximadament una cinquena part d'aquestes persones sòcies consten i exerceixen com a professionals del sector primari. La majoria d'aquests professionals es dedica al sector ramader: en general, crien vaques de llet o de carn, i bàsicament cultiven blat de moro, cereals d'hivern i farratges. Pel que fa al tipus de sistema productiu que empren, el representant d'una de les cooperatives agràries assegura que els pagesos que fan cultius extensius produeixen segons el model convencional i que només fan PAE algunes iniciatives d'horticultura.

La majoria de socis de l'altra cooperativa agrària analitzada també produeix segons el model convencional. Amb tot, la persona entrevistada afirma que els últims anys han detectat que a l'agrobotiga que tenen ha augmentat la demanda de productes ecològics. En quan al pinso, cap de les dues cooperatives agràries el pot subministrar en ecològic perquè caldria

una línia de producció separada, no tenen les instal·lacions que caldria per obtenir la certificació i per ara valoren que no té sentit fer la inversió per la poca demanda que hi ha encara.

La Cooperativa Verntallat té un punt de reciclatge que permet separar els residus plàstics, el cartró, el vidre i els productes fitosanitaris. A més, la cooperativa és un dels punts de recollida dels plàstics de les bales de palla: gràcies a un conveni amb l'Ajuntament de la Vall d'en Bas, el consistori finança una petita part del reciclatge i la recollida, i de la resta se'n fa càrrec la pagesia. Pel que fa al consum d'energia la cooperativa té contractada una empresa d'Olot per a que monitoritzi el consum al llarg de l'any i proposi mesures per reduir-lo. Cap de les dues cooperatives agràries entrevistades compta amb plaques solars.

Ambdues cooperatives ofereixen algun tipus d'assessorament al soci: principalment per la gestió d'ajuts agraris i la DUN, però també assessorament a nivell agronòmic. Així, les cooperatives agràries són un referent per la pagesia a l'hora de fer consultes en relació als ajuts, donar resposta a requeriments que puguin rebre o qualsevol problemàtica que puguin tenir:

«La gent, dins de tot, encara considera la cooperativa com casa seva (...) Ens consideren que els podem donar una mica de suport. Diuen: «a veure la cooperativa què hi diu!» (GRC2)

Viabilitat econòmica

Les iniciatives pageses entrevistades són majoritàriament projectes d'agricultura familiar de petites dimensions. Les persones que les impulsen comparteixen en general la racionalitat pròpia de la pagesa tradicional, la qual es caracteritza per prioritzar la conservació dels agroecosistemes i els recursos naturals per davant del creixement econòmic:

«Al principi pensàvem que si teníem capacitat de produir més ho fariem, però ara pensem que si tenim menys però més ben cuidat, podem fer el mateix, treballant menys. I ara estem perdent la por a tenir menys.»(GM1)

Per tal de millorar la viabilitat econòmica dels projectes, una part de les iniciatives entrevistades han optat per complementar la renda que perceben de l'activitat agrària per mitjà de la realització d'altres activitats econòmiques i/o la conversió a la PAE, sistema de producció que permet obtenir productes amb més valor afegit:

«Al començament crèiem que la única manera era l'economia d'escala, anar creixent, per poder reduir costos, ja que el preu d'un producte primari mai augmenta. Al llarg dels anys, d'anar lluitant, veus que no pots continuar creixent, perquè no estem a un territori per créixer i perquè el preu mai acompanya, i vam començar el projecte de les visites guiades, i ara la conversió a ecològic.» (GRLL2)

Tanmateix, les 3 iniciatives que complementen l'activitat agrària amb altres activitats econòmiques afirmen que ho fan de forma esporàdica i que els ingressos que obtenen per aquestes vies no són gaire rellevants. Així, es pot afirmar que el sector primari agroecològic de la Garrotxa no es veu amb la necessitat de complementar els ingressos que percep per mitjà de l'activitat agrària treballant també en altres sectors.

Quan a l'accés a la terra, mentre que 5 de les 10 iniciatives pageses entrevistades treballen exclusivament terres de la seva propietat, les 5 restants arrenden almenys una part de les terres que manen. Dues d'aquestes darreres 5 satisfan part de l'arrendament en espècies (manteniment de la finca, una petita part de la collita...).

«Vam comprar una finca que podíem pagar, que no és una finca agrícola, però està en una zona rural. A partir d'aquí com que coneixia gent de la zona, vaig buscar terres per arrendar, i vaig acabar trobant la terra que no volia cultivar ningú.» (GH1)

Els canals i les estratègies de comercialització varien molt en funció del tipus d'explotació i del producte. Tanmateix, excepte en el cas de les iniciatives que produeixen llet de vaca, les iniciatives pageses entrevistades utilitzen en general diversos canals de comercialització de forma simultània i paral·lela (estratègia de venda multicanal). Així, tot i que els canals de comercialització més emprats són les botigues (agrobotigues o carnisseries) i la venda directa a particulars, les iniciatives analitzades també comercialitzen per mitjà de mercats, restaurants, grups de consum organitzat de productes ecològics, càterings i la venda a la mateixa finca. Destaca que la pagesia entrevistada consideri els mercats com espais ideals per explicar als consumidors i consumidores els seus projectes i la seva forma de treballar de forma directa i propera:

«El formatge és el producte que tu vens per guanyar diners, però al final lo important no és tan el formatge sinó el projecte que hi ha darrera. I la idea era fer un projecte així, de dir, som pastors, que gestionem la muntanya, que gestionem territori i que venim aquí al mercat a ensenyar això.» (GRL1)

Cal fer una menció especial a les iniciatives pageses productores de llet de vaca. Les tres que s'han entrevistat tenen només un client que els compra tot el producte. Amb tot, totes tres estan adoptant estratègies per revaloritzar el seu producte, ja sigui elaborar formatge i vendre'l a agrobotigues i/o restaurants, o fer la conversió a la PAE.

En relació a la comunicació, només una de les iniciatives pageses entrevistades no fa ús de pàgines web ni xarxes socials:

«No tinc massa clar voler estar a xarxes com Instagram, Twitter o Facebook, tampoc ho tinc a nivell personal. Va lligat a un model d'immediatesa, de vendre imatge, que no m'acaba d'agradar. A nivell personal no m'interessa, i com a empresa no sé si és la inversió que més ens convé.» (GM1)

Així, mentre que 8 de les 10 iniciatives compten amb amb pàgina web, tan sols una fa ús únicament d'Instagram. Instagram és, en general, la xarxa social més usada. A més, una iniciativa fa servir el «mailchimp» per enviar cada setmana al llistat de clients un resum del que passa a l'hort amb fotos i algunes receptes.

Una altra de les iniciatives assegura que li ha anat molt bé sortir als mitjans de comunicació, i que el boca orella és el mitjà més efectiu.

«No m'ho he hagut de currar gaire perquè, per sort o per desgràcia, m'ha vingut molt fet. No hi ha molta gent que estigui sola fent aquesta feina, jove, i aleshores moltes vegades amb entrevistes a revistes o per la televisió tens un background que arribes fàcilment a molta gent.» (GRL1)

6 de les 10 iniciatives entrevistades prioritzen els proveïdors de proximitat per tal de fomentar l'economia local, i en dos casos també es valora el bon tracte a l'hora d'escollir proveïdors. En aquest àmbit, destaca el cas de la Xarxeta: les iniciatives que formen part d'aquesta xarxa visiten almenys un cop tots els productors de fora de la xarxa amb els que treballen i hi estableixen compromisos de compra-venda:

«La majoria de productors de qui ens proveïm a la Xarxeta, o bé directament tots o un de nosaltres com a representant l'ha anat a visitar. Amb els productors tenim un compromís que cada any els hi agafem producte, i ens va molt bé tant per nosaltres com per ells.» (GH2)

Altres productors i productores expressen les limitacions que en alguns casos es troben a l'hora de proveir-se amb productes de proximitat degut a l'especificitat del producte amb el que treballen. Aquest és el cas d'algunes de les iniciatives amb certificació ecològica, que han de comprar les llavors ecològiques certificades per complir amb la normativa.

Pràcticament totes les iniciatives afirmen que són transparents pel que fa als sistemes de producció amb els que treballen, i que expliquen aquest tipus de qüestions quan reben visites a les finques, quan van a fires i mercats i també per mitjà de la pàgina web. Amb tot, cap de les

iniciatives entrevistades facilita la informació sobre la situació econòmica dels projectes:

«Els números no els explico perquè seria contraproductiu, la gent no s'ho creuria, no es creuria que som tant miserables. No s'ha de fer ostentació de la riquesa, però tampoc de la misèria.»(GH1)

Pel que fa a l'ús de tecnologies de codi obert, mentre que només una iniciativa utilitza exclusivament programes informàtics amb llicències lliures, dues més utilitzen programari lliure de forma puntual.

En quan a la gestió econòmica dels projectes, 6 de les 10 iniciatives afirmen haver realitzat un pla de negoci abans de començar l'activitat, i 9 de les 10 realitzen un control més o menys sistemàtic dels costos de producció. La persona entrevistada que no ho fa explica el següent:

«La nostra comptabilitat és super bàsica, ni tan sols diferenciem el que és de casa i el que és de l'hort, però per nosaltres també és qualitat de vida, perquè a mi la gestió i el control econòmic no m'agrada gens i si jo hagués de portar una comptabilitat a mi em restaria qualitat de vida.» (GH2)

Respecte a la qüestió financera, només 3 de les 10 iniciatives pageses entrevistades treballen amb entitats de l'àmbit de les finances ètiques o transformadores. Bona part de les que no utilitzen aquests sistemes de finances asseguren no fer-ne ús degut a que estan lligats amb altres bancs, o perquè creuen que els resultaria menys còmode que els sistemes convencionals. El fet que no hi hagi oficines d'aquestes entitats a la comarca, o que no treballin amb efectiu, és una de les principals limitacions:

«Teníem un compte a Triodos, però ara l'hem tancat perquè haver d'anar sempre a Girona era massa lluny. Perquè et resulta molt incòmode sempre que vols ingressar o treure diners en metàl·lic, i al final t'ha de resultar còmode poder-hi anar, perquè sempre passen coses i si has de parlar per telèfon és molt pesat.» (GH1)

Totes les iniciatives pageses entrevistades afirmen haver rebut ajuts relacionats amb l'activitat agrària. La major part va rebre l'ajut de la incorporació a l'activitat per a persones joves quan van començar l'activitat, i també reben els ajuts ordinaris vinculats a l'agricultura i la ramaderia ecològiques. A més, mentre que algunes iniciatives fan cada any la DUN i, per tant, reben diners de la PAC, altres reben ajudes només de forma puntual i a través de programes com ara els ajuts LEADER, les ajudes per persones desfavorides i els plans de millora de l'activitat agrària. Destaca també que algunes iniciatives no puguin optar a subvencions molt importants pel sector com la de la PAC pel fet de ser projectes petits que no cultiven la superfície mínima establerta o no arriben al llindar d'ingressos establert.

Per la seva banda, les persones entrevistades que gestionen finques més grans i són receptores d'ajuts anuals tenen sovint la percepció que la pagesia sobreviu gràcies als ajuts i que el sector en té massa dependència. En aquest sentit, consideren que la pagesia hauria de percebre una renda digna per la venda del seu producte:

«Jo sempre dic que tan de bo que no n'hi haguessin, que no ens ho treguin eh, però si no n'hi haguessin seria el senyal que el

producte aniria valorat al preu que toca. És molt trist però sense ajudes no hi seríem.» (GRLL2)

Pel que fa a la viabilitat econòmica de les cooperatives agràries que s'han entrevistat, destaca que l'accés a la terra de les persones sòcies s'efectuï majoritàriament per mitjà de la propietat. Amb tot, també hi ha sòcies que hi accedeixen per mitjà de l'arrendament o de masoveries. Quan a la comercialització, tot i que les cooperatives venen pinso bàsicament als seus socis i sòcies, també venen al detall a particulars que no són socis. Així, les dues cooperatives agràries que s'han entrevistat tenen botiga pròpia, o agrobotiga, i a través d'ella miren de donar sortida a alguns dels productes dels seus socis i sòcies. Però, tot i que les dues cooperatives afirmen donar prioritat als productes dels seus socis i sòcies i als productes de proximitat, reconeixen que també comercialitzen productes «de fora». Sobre aquesta qüestió una de les dues cooperatives entrevistades afirma ser transparent pel que fa a la procedència dels productes, els mètodes amb els que han estat produïts, etc., principalment amb els seus socis i sòcies.

Cap de les dues cooperatives utilitza programes amb llicències lliures ni treballa amb entitats de l'àmbit de les finances ètiques. I, pel que fa a la comunicació, sobresurt que només una de les dues cooperatives entrevistades faci ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació: compta amb pàgina web i també utilitza Instagram i Facebook.

Viabilitat social

Les 10 iniciatives pageses entrevistades compten amb formes jurídiques de diversos tipus: quatre són societats limitades, en quatre més les persones que les impulsen estan al règim d'autònoms/es, i les dues restants són societats civils.

Pel que fa a la composició dels equips de treball, mentre que cinc de les iniciatives analitzades compten amb equips de treball mixtos, en quatre casos els equips estan formats només per homes i en una iniciativa hi treballa només una dona. La majoria són petites finques familiars integrades per equips de 2 o 3 persones, amb l'excepció de les explotacions ramaderes de vaca de llet que compten amb equips de més de 7 persones. Quan a les condicions laborals, per una banda les persones entrevistades comparteixen una opinió força unànime d'agraïment perquè consideren que la feina que fan els aporta qualitat de vida (treballar a l'aire lliure, de forma molt autònoma, amb força flexibilitat horària, etc). Per altra banda, però, també consideren que treballen masses hores, i que tenen molt poc temps lliure. Més enllà d'aquestes opinions majoritàries, les persones de les dues iniciatives que tenen vaques de llet consideren que tenen unes condicions laborals precàries:

«Les condicions de treball són fatals, precàries no, lo següent. Econòmicament és inviable, si un economista es mirés això et diria plega i marxa. Perquè si ho haguessis de fer per diners, no ho faries.» (GRL1)

Encara sobre aquest mateix tema, la informació aportada per algunes de les persones entrevistades permet concloure que per millorar les condicions

laborals molts cops cal poder fer les inversions necessàries:

«A pagès sobretot es milloren les condicions laborals amb inversions, amb eines, facilites molt la manera de treballar: el tractoret del principi es podia estimbar en qualsevol moment.. i a la que he tingut un tractor que s'engega cada matí...treballes d'una altra manera.» (GH1)

Pel que fa a la presa de decisions estratègiques, tot i que en general són les persones propietàries de la terra o les persones titulars de les iniciatives les que les prenen, i tot i que sovint ho fan en espais informals, en la majoria de casos es mira de tenir en compte l'opinió de la resta de treballadors i treballadores, i només en el cas de les explotacions més familiars i tradicionals s'ha observat una estructura d'empresa més jeràrquica i convencional.

Respecte els mecanismes de conciliació familiar, cal destacar que pràcticament totes les iniciatives pageses asseguren oferir als treballadors i treballadores horaris flexibles i facilitar la seva independència i autogestió del temps, fet que hauria de facilitar la conciliació de la vida laboral amb la familiar i la personal. Tanmateix, en les finques familiars, tot i reconèixer la flexibilitat horària com una virtut, també reconeixen que és una feina que lliga molt a nivell d'horaris i de presència i fa molt difícil agafar vacances:

«Conciliar la vida laboral amb la vida familiar és molt difícil, el meu fill gran té 16 anys, i el temps passa volant, i no els hem gaudit prou. No tens gaires moments de descans, de vegades ens agafem el cap de setmana lliure i anem a la muntanya. quan estàs amb família estàs fent coses, treballant.» (GRL1)

Sobre la prevenció de conflictes, de forma general no s'utilitza una metodologia específica per treballar aquesta qüestió. Amb només una excepció, les iniciatives entrevistades asseguren que els conflictes interpersonals no són habituals ja que els i les treballadors solen realitzar les seves tasques de forma molt independent i que el seu mètode per prevenir conflictes es basa en comunicar-se i parlar tant com poden.

Pel que fa a les desigualtats de gènere, només 3 de les 10 iniciatives pageses analitzades tenen identificades aquestes desigualtats com un aspecte a treballar. Tanmateix, cap de les iniciatives ha fet un procés de revalorització de les tasques de cura, ni ha fet passos per tenir un repartiment dels diferents tipus de tasques i rols de poder més equitatiu. Així, malgrat que diverses de les persones entrevistades afirmen ser conscients de la problemàtica, en general es detecta que les iniciatives no saben com treballar les desigualtats entre homes i dones, en part perquè es tracta projectes petits i en alguns casos familiars, però també per la manca d'eines:

«A ell li costa molt fer coses que no li agraden. A mi no m'agrada fer de «secretariat nacional», però estic entrenada a fer coses que no m'agraden. Aleshores poc a poc, és un tema delicat, la veritat, i no sé com s'arregla» (GM1)

En l'anàlisi de la viabilitat social també s'ha considerat interessant avaluar fins a quin punt són inclusives les iniciatives estudiades. Sobre aquesta qüestió sobresurt que quatre de les iniciatives pageses hagin treballat aquest tema per exemple col·laborant amb el banc dels aliments, treballant amb avis, facilitant feina a persones amb diversitat funcional i/o risc d'exclusió social, etc. Les altres 6 iniciatives reconeixen que tenen dificultats per arribar a aquests col·lectius i veuen impediments

per incorporar persones amb aquests perfils als seus equips de treballs. En aquest sentit, diuen que les feines que ofereixen són relativament complexes i que requereixen persones força autònomes i independents.

Pel que fa a la viabilitat social de les dues cooperatives agràries analitzades, el primer que cal subratllar és que de fet només una de les dues té la forma jurídica de cooperativa agrària. L'altra és una SAT; és a dir, una Societat Agrària de Transformació⁹. Així, tot i que les dues compten amb uns 300 socis, mentre que l'equip de treball de la cooperativa està integrat per 5 treballadors/es, el de la SAT el componen 30 persones.

Quan a la presa de decisions, mentre que la cooperativa analitzada no té massa definit quin tipus de decisions es prenen en cada un dels espais de representació i gestió dels que disposa, la SAT entrevistada resol les problemàtiques del dia a dia a través de l'equip coordinador i pren les decisions estratègiques mensualment, en el marc de les reunions de la junta rectora.

---

⁹ Una Societat Agrària de Transformació és una societat civil de finalitat econòmica-social constituïda per a la producció, transformació i comercialització de productes agrícoles, ramaders o forestals, la realització de millores en el medi rural, la promoció i desenvolupament agrari i la prestació de serveis comuns que serveixin a aquesta finalitat. Les principals diferències amb les cooperatives agràries és que a les SAT no els afecten com a les primeres els principis de lliure adhesió i baixa voluntària dels socis, portes obertes o variabilitat del nombre de socis i del capital social. També es diferencien en els acords econòmics en els quals els socis es comprometen estatutàriament, ja que a les SAT es pot utilitzar el vot proporcional a la participació individual de capital social subscrit pels socis, a diferència de les cooperatives, que estan afectades per la regla de «un soci, un vot».

En relació a les desigualtats entre dones i homes, des de la SAT expliquen que tenen dificultats a l'hora d'incorporar dones als òrgans de govern de la societat:

«Ens costa molt trobar dones sòcies i que vulguin venir i implicar-se a la junta. Això és perquè cada vegada hi ha menys dones que facin de pagès. Els hi hem dit, però ens han dit que no, que tenen molta feina a casa per fer i que amb el nen ho tenen impossible». (GRC1)

Pel que fa a l'arrelament territorial, tant la cooperativa com la SAT estan força implicades amb el teixit social de la comarca: col·laboren amb els grups de consum de productes ecològics de la comarca, organitzen jornades tècniques, col·laboren amb escoles, instituts i universitats, participen en l'organització d'activitats relacionades amb l'activitat del sector primari, etc.

Finalment, cal destacar que la cooperativa i la SAT col·laboren entre elles (per exemple compartint algunes màquines o facilitant-se matèries primeres en moments puntuals per a l'elaboració dels pinsos) i que ambdues formen part de la federació de cooperatives agràries i intercooperen i col·laboren amb altres cooperatives de les comarques més properes.

Avaluació interna i visió de la comarca

En aquest subapartat es presenten, per una banda, la percepció que tenen les persones entrevistades en relació a quins són els elements que dificulten o faciliten la consolidació de les seves iniciatives. I, per altra

banda, es presenta la percepció que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca.

Com a elements que dificulten la consolidació de les iniciatives estudiades, les persones entrevistades assenyalen aspectes com ara les dificultats per accedir a la terra, la precarietat econòmica dels projectes, la dedicació que requereix la comercialització, les dificultats per conciliar la feina amb la vida personal i familiar o els entrebancs que posen les administracions públiques. Respecte aquesta última qüestió, un productor de vaca de llet explica:

«Fer de pagès està mal vist per la societat catalana, i haurien d'entendre que som necessaris pel seu benestar. Els pagesos fem nosa al govern, sobretot a la Generalitat, i encara més amb convergència. Per la televisió només diuen pestes dels pagesos, tot i que els últims anys sembla que tinguin ganes d'arreglar-ho una mica. Però des de l'administració no es dona resposta de cap manera, ens volen liquidar fent veure que ens han ajudat». (GL3)

Pel que fa als elements que les persones entrevistades valoren com a positius de cara a la consolidació dels seus projectes, sobresurt la qualitat i l'autenticitat del producte, el fet de ser negocis familiars, la qualitat de vida i la flexibilitat que els comporta fer aquesta feina, el potencial agroecològic de la comarca (el clima, la fertilitat de la terra, la bellesa de l'entorn...) i el reconeixement que reben per part de les persones consumidores i el veïnat per la feina que fan i la forma de vida que tenen:

«Hi ha una part de la societat que t'acompanya (...), que aquesta manera que estàs vivint la comparteixen amb tu, que no és cap

*disbarat, i et sents que no estàs boig, et permeten viure així»
(GRLL1).*

En relació a la percepció que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca, destaca en negatiu la manca de conscienciació i d'informació que en general té la ciutadania sobre la importància de la producció agroecològica local; el fet que a la comarca hi hagi encara poc consum de productes ecològics i de proximitat; les dificultats associades a la comercialització; i el fet que no hi hagi un acompanyament públic per realitzar la gestió burocràtica dels projectes, que és molt complexe. També s'ha assenyalat la crisi que ha patit la ramaderia de vaques de llet de la comarca arrel que les empreses del sector deixessin de comprar-los la llet d'un dia per l'altre, situació que va forçar a moltes d'aquestes granges a plegar. De forma general, les persones entrevistades també han assenyalat grans problemes del sector primari del país els quals, tot i no ser específics de la comarca, sense cap mena de dubte dificulten la viabilitat i la consolidació de les iniciatives professionals de producció agropecuària de la Garrotxa. D'entre aquests, destaquen els preus baixos dels productes agroalimentaris i les dificultats per accedir a la terra pròpies de l'actual fase de desenvolupament del model agroindustrial:

«Hi ha un model agrari de concentrar molta terra en molt poques mans (...). Igual que la societat és cada vegada més desigual, el món agrari també; cada vegada hi ha projectes molt petits com el meu, que estem aquí una mica folklòrics, i macroprojectes, macrogranges de vaques, macrogranges de porcs i macropagesos amb tractors super grans». (GL1)

Com a potencialitats del sector a la Garrotxa, les persones entrevistades destaquen que les característiques de la comarca pel que fa al clima, la fertilitat de la terra, les formes del relleu, l'entorn natural, etc. són favorables tant per la producció ecològica com per la comercialització de productes produïts en aquesta regió.

«La Garrotxa és una comarca que la gent que hi viu se l'estima molt i que la gent que la visita també. (...) Té com una mística, que és molt interessant. Té llocs místics, té la fageda, té Santa Pau... Místics en el sentit que a la gent li flipa molt». (GM1)

Pel que fa al relleu generacional, l'anàlisi de les diferents opinions que han expressat les persones entrevistades ha permès identificar que la visió que es té sobre aquesta qüestió ve condicionada pel territori i el subsector en el que es treballa. Així, mentre que les persones que impulsen iniciatives ubicades a la Vall d'en Bas i/o del subsector de les gallines ponedores consideren que si que hi ha relleu, la persones que treballen en els altres territoris de la comarca i/o en els altres subsectors consideren que el relleu generacional està molt complicat, per no dir impossible. En el que sí que hi ha força consens és en que, si hi ha relleu, aquest sobretot serà protagonitzat per part de «nova pagesia» (ja sigui d'origen pagès o neorural) que incorpori els valors i les pràctiques que caracteritzen el «nou paradigma agrosocial» (producció ecològica, comercialització per mitjà de circuits curts, compromís social, etc.). Així mateix, les persones entrevistades estan d'acord en que un dels principals esculls pel relleu generacional són les enormes dificultats que hi ha per accedir a la terra.

Per altra banda, destaca que les persones entrevistades creuen en general que no hi ha cooperació pagesa a la comarca, per una banda degut a les necessitats particulars de cada projecte i a la dificultat d'encaixar-ho en un projecte comú, i per altra banda per manca de cultura de cooperació:

«Som un desastre de país, anem molt endarrerits. Crec que els catalans tenim el problema que només pensem en treballar, però hauríem de donar-nos més temps per cooperar i pensar estratègies». (GRC1)

Amb tot, en la història recent de les iniciatives pageses de la comarca compromeses amb l'Agroecologia sí que hi ha exemples d'intents de cooperació. L'experiència més destacada en aquest sentit és probablement Tràmec, una xarxa garrotxina de cooperació i suport mutu entre projectes professionals de producció agropecuària amb perspectiva agroecològica que va néixer el 2009 amb l'objectiu de donar-se suport, intercanviar productes, coneixements i maquinària i difondre la proposta de l'Agroecologia (Fonollà, 2010). Després d'uns anys de funcionament la dinàmica de treball es va anar debilitant degut a la diversitat de necessitats, a les dificultats organitzatives i a la precarietat del sector, i actualment la xarxa formalment ja no existeix:

«Les reunions no eren útils perquè es volia tractar masses coses que no satisfan a ningú en concret. I al final necessites satisfer necessitats concretes, no?»». (GM1)

«La misèria ens fa traïdors, quan la gent va molt justa no vol perdre el temps amb reunions». (GH1)

4.4. Situació de les iniciatives entrevistades al Ripollès

El aquest apartat s'analitza la informació obtinguda per mitjà de les entrevistes realitzades al Ripollès. En primer lloc, es fa una breu descripció del perfil de les iniciatives entrevistades. En segon lloc, es valora la viabilitat ecològica, econòmica i social d'aquestes experiències. Finalment, es presenta un resum dels aspectes més destacats, en dos sentits: per una banda, en relació a la situació del tipus d'iniciatives estudiades; i, per altra banda, pel que fa la visió que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca. Tal com s'ha explicat al Capítol 2, dedicat als objectius i la metodologia de la recerca, l'anàlisi de les iniciatives entrevistades s'ha dividit en dues parts: per una banda, s'ha analitzat la informació relativa a les iniciatives professionals de producció agropecuària del Ripollès compromeses amb l'Ae i l'ESS que s'han entrevistat i a les que en endavant s'anomenarà «iniciatives pageses», per simplificar. I, per altra banda, s'ha analitzat la informació relativa a la cooperativa agrària i els dos escorxadors de baixa capacitat que s'han entrevistat.

Perfil de les iniciatives entrevistades

En el marc de la recerca que ha donat lloc al present informe s'han entrevistat 5 «iniciatives pageses» del Ripollès. D'aquestes, quatre es dediquen a la ramaderia extensiva, de manera que obtenen, si no tota, almenys una bona part de la matèria prima per alimentar el bestiar per mitjà del conreu de cultius extensius i la gestió de pastures i prats de muntanya. De les quatre iniciatives ramaderes entrevistades, dues es dediquen a la producció tant de llet de vaca com de vedella de carn. Ambdues iniciatives transformen la seva llet en productes làctics. Una d'elles, a més, també elabora la carn del bestiar, i ven aquests productes principalment a la mateixa finca. Pel que fa a les altres dues iniciatives ramaderes, mentre una es dedica a l'engreix i la cria de vedella i poltre ecològic, l'altra es dedica exclusivament a la cria i engreix de poltre ecològic. Finalment, la cinquena iniciativa pagesa analitzada es dedica a la producció d'herbes medicinals i aromàtiques.

Per altra banda, s'ha entrevistat una cooperativa agrària que es troba en procés de dissolució, una Societat Agrària de Transformació i dos escorxadors de baixa capacitat i de proximitat.

Viabilitat Ecològica

De les cinc iniciatives pageses analitzades, tres fan Producció Agrària Ecològica (PAE) i compten amb el certificat del CCAPE, una altra està en el procés de conversió a la PAE i la cinquena no compta amb el segell ecològic perquè les persones que la impulsen no creuen en la certificació. Donat que la ramaderia extensiva integra la gestió de les pastures en el

maneig, moltes iniciatives ja treballaven de forma tradicional amb mètodes molt propers als que estableixen els criteris de la certificació en ecològic, i això ha facilitat que moltes fessin el pas a la PAE. Destaca el cas d'una de les experiències, que afirma que no ha hagut de fer cap conversió sinó donar continuïtat a la forma amb que sempre s'havia treballat la petita finca familiar:

«Jo des del 2007 estic inscrit al CCPAE, però per mi no hem deixat mai de funcionar d'aquesta manera, vull dir, jo penso que el segell d'ecològic ha servit per justificar el que ja havíem fet sempre. Jo amb això sempre he d'estar agraït als meus pares que mai van fer el canvi cap a una ramaderia industrialitzada».
(RLL1)

La iniciativa que no compta amb el certificat ecològic afirma presentar unes pràctiques de maneig no industrialitzat i tradicional que compleix amb molts criteris de la PAE:

«No creiem en l'ecològic en el sentit de que unes vaques estabulades no són vaques ecològiques. Llavors, què fem nosaltres? Seguim les tradicions dels avis, és a dir, les vaques només les tenim en pastura i entren a la sala de muntir dues hores al matí i dues a la tarda, i després marxen». (RLLC2)

Es pot afirmar, doncs, que les iniciatives ramaderes del Ripollès compromeses amb l'Agroecologia i l'ESS desenvolupen sistemes de producció eminentment sostenibles i respectuosos amb l'entorn; i que la majoria compten amb el certificat del CCPAE que ho acredita.

Pel que fa als dos escorxadors estudiats, tots dos ofereixen el servei tant per a animals amb certificat ecològic com pels que venen del sistema de producció convencional. El procediment consisteix a sacrificar primer els ecològics i després els convencionals, entre d'altres protocols. La SAT analitzada també distribueix tant aliments convencionals com ecològics.

Quan a la gestió dels residus, totes les iniciatives pageses tenen molt integrat el reciclatge a la mateixa finca dels residus orgànics que genera el bestiar. Amb tot, tres d'aquestes iniciatives es troben amb dificultats a l'hora de reciclar els residus plàstics com ara les fundes de les bales de palla. En relació a la gestió dels residus plàstics, una de les persones entrevistades afirma el següent:

«Quan em diuen que hem de pagar la bossa del super ja em cardo a riure, perquè en una bobina hi ha 3 km de plàstic, per 75 metres d'ample i jo que sóc petit ja gasto un palet de bobines! Hi ha gent que gasta tres palets de bobina. Jo no sé perquè en l'àmbit de la comarca encara no s'ha fet res amb aquest tema...» (RCE1)

Els escorxadors presenten una problemàtica diferenciada respecte a la gestió dels residus. Actualment aquesta gestió està externalitzada a altres empreses, però el conflicte principal és que mentre abans la indústria alimentària comprava alguns subproductes als escorxadors, actualment els escorxadors petits ja no reben cap compensació econòmica per aquests sinó que són ells els que han de contactar empreses externes per a que s'emportin els residus.

«Abans ens pagaven per aquests residus perquè en feien croissants. Ara encara en fan croissants, però ens toca pagar a nosaltres, la vida és així.» (RCE1)

També es detecten reticències operatives pel que fa a l'homogenització de les normatives higienicosanitàries per a tots els escorxadors, sense tenir en compte les seves dimensions ni el seu volum de matances diàries.

«Hem de tenir les mateixes coses que l'escorxador d'Olot que mata 10.000 porcs cada dia. I això és patètic perquè al final acabem fent la feina més ben feta nosaltres que ells, perquè aquí no matem porcs però si els metéssim segur que netejaríem més l'aigua que ells que en maten 10.000 cada dia.» (RCE1)

Per la seva banda, la SAT analitzada afirma que genera residus de poc impacte, especialment d'ençà que va deixar de produir pinsos, i que els que genera els separa per a que siguin reciclats.

Quan a l'origen i el consum d'energia de les diferents iniciatives entrevistades, s'ha detectat que una de les iniciatives pageses compta amb una caldera de llenya, que dues iniciatives més (una de les «pageses» i un dels escorxador) empen energia subministrada per empreses locals, i que una altra està immersa en el procés de transició entre l'ús d'energia convencional i l'autogeneració d'energia per mitjà de plaques fotovoltaïques. La resta d'iniciatives consumeixen energia de fonts convencionals.

Finalment, s'ha analitzat quin tipus d'assessorament professional reben les diferents iniciatives. Totes les iniciatives pageses excepte una reben assessorament tant a nivell tècnic com de gestió econòmica i administrativa.

Algunes d'aquestes experiències ho fan a través del sindicat, altres treballen amb els tècnics del CCPAE i encara n'hi ha algunes altres que reben assessorament per part dels seus proveïdors o de la mateixa família. Per la seva banda, els dos escorxadors estudiats reben l'assessorament obligatori per aquests tipus d'equipaments, i un d'ells està acompanyat per l'Agència de Desenvolupament del Ripollès.

Viabilitat Econòmica

L'anàlisi de la viabilitat econòmica de les iniciatives pageses estudiades ha permès identificar aspectes clau com ara l'accés a la terra i la comercialització. Així, en relació a l'accés a la terra, dues de les 5 iniciatives pageses arrenden les finques que treballen. Dues més tenen part de les terres en propietat i part en arrendament, i a més també fan ús dels comunals dels seus municipis. Finalment, la cinquena iniciativa pagesa és una societat civil integrada pels propietaris de la finca i els pagesos que la gestionen.

Pel que fa als escorxadors, els dos que s'han analitzat funcionen en infraestructures municipals que els han estat cedides. Així, un d'ells és de propietat pública i privada: la junta i la propietat està compartida entre particulars (carnissers i productors) i ajuntaments de la comarca. L'altre és propietat de la cooperativa que el gestiona. Per la seva banda, la cooperatives agràries i la SAT funcionen en immobles de la seva pròpia propietat.

Quan als canals de comercialització, les 5 iniciatives pageses treballen amb força diversitat de circuits. Així, tres de les iniciatives empen diversos tipus de canals (venda multicanal) i prioritzen circuits curts com la venda

directa a la pròpia finca, a petits comerços del Ripollès o de les comarques veïnes, a fires i mercats, a restaurants de la comarca, venda a botigues on-line, etc.).

«No ens volem collar a un sol comprador gran ja que son els petits qui ens han donat la vida». (RLLC2)

Destaca que una de les iniciatives faci venda directa de llet a la pròpia finca i, alhora, externalitzi la venda i la transformació de la major part de la llet que produeix a una empresa local. També sobresurt el cas d'una altra de les iniciatives pageses: ven tota la vedella ecològica que produeix a una sola empresa de la comarca, que produeix i distribueix carn ecològica a tota la península, i tota la carn de poltre a un productor i distribuïdor de la comarca del Ripollès especialitzat en aquest tipus de carn.

Les persones que impulsen les iniciatives pageses analitzades consideren que la comercialització és un problema comú de la petita pagesia perquè requereix moltes hores de dedicació:

«Aquí la feina es portaria bé si no fos perquè has de sortir, ja sigui per burocràcia o bé per repartir. Tot i això, amb un company estem buscant de fer la distribució conjunta i que ens ho fes algú i així ens alliberés d'estar pendants de voltar tant. Aquí hi ha una necessitat de comercialització i en aquest problema penso que ens hi trobem tots els petits productors i potser algun que no és tant petit». (RLL1)

Per la seva banda, en un dels dos escorxadors analitzats qui comercialitza el producte són les carnisseries i la resta de socis del projecte. En l'altre cas, els usuaris de l'escorxador comercialitzen els seus productes a les diferents carnisseries de la comarca i de les comarques veïnes. Finalment, mentre que la cooperativa analitzada ja no té activitat i per tant no comercialitza, la SAT està especialitzada en la comercialització d'àmbit comarcal i en subministrar els béns i serveis que necessiten els seus socis, els quals majoritàriament són pagesos de la comarca.

Quan als canals de comunicació, quatre de les cinc iniciatives pageses empren sobretot les xarxes socials, però també donen molt importància al boca orella. En aquest sentit, afirmen que no hi ha millor comunicació que la que es fa des de la convicció de que es fa la feina ben feta i es produeixen aliments de qualitat de forma respectuosa amb l'entorn.

«Boca orella és el més important, és el que ens ha donat més bon resultat i és el que la gent més es creu ja que t'ho diu l'amic o el veí.» (RCLL2)

Amb tot, assumeixen que avui en dia les xarxes socials tenen un paper important en la imatge i comunicació de les iniciatives. La cinquena iniciativa pagesa estudiada destina pocs recursos a la comunicació atès que té tot el producte venut a dues distribuïdores.

Per la seva banda, els dos escorxadors analitzats es comuniquen amb els seus socis i clients per mitjà de canals directes i personals; i la SAT emprà els mitjans locals i les fires comarcals, així com el contacte personal que es dona al propi establiment de l'empresa.

Quan a l'anàlisi de les compres que es fan a proveïdors, les iniciatives pageses estudiades mostren un alt grau de consciència de l'impacte que suposa ser compradors de béns i serveis externs. Així, totes les iniciatives afirmen que, sempre que els és possible, prioritzen proveïdors de proximitat i que facin PAE i tant per adquirir els envasos pel seus productes finals com per contractar serveis de reparació de maquinària o per comprar els inputs que necessiten per produir.

«La sé que potser em costaria més barato comprar-ho a una empresa més gran però igual que amb les etiquetes i les caixes de cartró jo prefereixo que sigui d'una empresa de Ripoll perquè penso que és la manera de donar vida als d'aquí.» (RLL1)

Els dos escorxadors estudiats també tenen aquesta consciència del valor que té el fet de comprar a proveïdors locals en una comarca com el Ripollès. En canvi, la SAT analitzada té el seu proveïdor principal a Saragossa.

Quan als mecanismes de transparència per informar sobre la procedència i el mètode de producció dels seus productes i serveis, totes les iniciatives pageses analitzades són proactives a l'hora de facilitar aquest tipus d'informació, cosa que fan per exemple en el marc les visites a les explotacions que realitzen. Per altra banda, tot i que es mostren obertes a presentar les seves dades econòmiques, a la pràctica no les tenen publicades, i expliquen que el motiu és que ningú no els hi ha demanat encara. Encara en relació a les dades econòmiques, bona part d'aquestes iniciatives coincideixen a assenyalar que els seus números mostren la precarietat econòmica en que es troben les petites iniciatives de producció agropecuària de la comarca.

Al seu torn, els dos escorxadors estudiats treballen la transparència de formes diferents. Així, mentre que un d'ells té disponible la informació econòmica per a tothom que ho demani donat el seu caràcter públic/privat, l'altre practica la transparència econòmica només amb els seus socis. Això és també el que fan la cooperativa agrària i la SAT que s'han analitzat.

Un aspecte que queda molt allunyat del sector agroecològic del Ripollès és l'ús de llicències lliures pel que fa al contingut web o físic, de difusió i comunicació, així com pels programes de gestió de les entitats. Així, cap iniciativa fa ús de llicències lliures i, de fet, poques iniciatives eren coneixedores de la seva existència fins el dia de l'entrevista.

En relació a la gestió i la planificació econòmica, destaca que en general les iniciatives pageses compten amb plans de negoci (en alguns casos són exhaustius i molt ben definits i en d'altres més senzills) i duen el control dels costos de producció de forma més o menys sistemàtica.

Amb tot, només 2 de les 5 iniciatives pageses estudiades treballen aquests aspectes amb gestories externes o amb iniciatives com la «Xarxa Comptable». La resta d'iniciatives ho gestionen elles mateixes o contracten serveis de gestoria només puntualment quan han de fer una inversió important en infraestructures o maquinària.

Pel que fa a l'estructura de costos, totes les iniciatives pageses assenyalen la maquinària i les seves reparacions com la principal despesa corrent. A continuació vindrien les inversions en infraestructura reglada i la despesa en menjar i productes sanitaris pel bestiar. Sobresurt que cap de les iniciatives hagi destacat la importància de la despesa en personal, que acostuma a ser de les més elevades:

«Sí que portem un control dels costos de producció. Dels que costen diners sí, dels que costen temps ja és més relatiu, ja que gairebé hi som sempre.» (RA1)

Darrera del control o descontrol comptable, sovint hi ha la percepció que és millor no conèixer amb precisió la situació econòmica de la iniciativa perquè els números són molt ajustats o les finques es troben en una situació econòmica molt precària. Aquest fet sovint es relaciona amb les subvencions, aspecte que es desenvoluparà més endavant:

«Nosaltres a pagès ho fem molt poc, si féssim els números reals en quedarien ben pocs, si nosaltres ens assegússim com pot fer qualsevol assessor i diem ho comptem tot, veiem que és inviable totalment. No fem els números perquè no volem saber-ho, nosaltres gràcies a les subvencions podem seguir fent això, si no, no podríem pas.» (RCE1)

Una de les conseqüències i, a la vegada, un dels indicadors de la situació de precarietat econòmica en que es troben la majoria de les iniciatives pageses estudiades és el fet que les persones que les impulsen es vegin obligades a treballar també en altres sectors per complementar els ingressos que obtenen per mitjà de l'activitat agropecuària que realitzen a les seves finques. En aquest sentit, destaca que en només dues de les 5 iniciatives pageses entrevistades les persones que les impulsen es dediquin exclusivament a l'activitat de producció i transformació d'aliments que realitzen a les seves finques. I sobresurt que les impulsores de les altres tres iniciatives complementin els ingressos que obtenen de l'activitat agrària per mitjà de la realització d'altres activitats professionals

en sectors com el de la jardineria o la distribució alimentària. La conclusió és que la precarietat econòmica en que es troben les petites iniciatives que impulsa la pagesia del Ripollès compromesa amb l'Ae i l'ESS obliga a aquestes persones a treballar fora de les seves finques i, molts cops, en altres sectors econòmics, per tal d'arribar a final de mes.

En el cas dels escorxadors, l'estructura de costos dels dos que s'han analitzat està fortament condicionada per la inversió que han hagut de fer en instal·lacions i maquinària. Per altra banda, mentre que un dels escorxadors treballa amb una gestoria que li porta la gestió legal i comptable, l'altre compta amb el recolzament per aquest tipus de qüestions de l'Agència de Desenvolupament del Ripollès, que forma part de la iniciativa. En relació als objectius econòmics d'aquest segon escorxador, que és de propietat i de gestió pública-privada, la persona entrevistada afirma el següent:

«No és una empresa que hagi de fer diners, és una empresa que ha d'oferir un servei al preu més just possible.» (RE1)

Pel que fa a les finances ètiques i/o transformadores, a la comarca es viu una situació molt similar a la de les llicències lliures. Només una de les 9 iniciatives entrevistades en el marc d'aquesta diagnosi treballa amb una entitat de l'àmbit de les finances ètiques i/o transformadores. La resta treballen amb entitats bancàries convencionals i, de fet, la majoria de les persones entrevistades desconeixia l'existència de les finances ètiques i/o transformadores fins el dia de l'entrevista.

Finalment, cal desenvolupar més àmpliament un aspecte central per la viabilitat econòmica de les iniciatives analitzades que ja ha aparegut més amunt: la dependència dels ajuts i les subvencions a l'activitat agrària. El tipus d'ajudes al que més accedeixen o han accedit les iniciatives pageses

analitzades són la DUN (PAC), les de suport a la jove incorporació i les de Producció Agrària Ecològica. Una de les persones entrevistades reconeix que per a la seva iniciativa les subvencions representen entorn el 50% dels seus ingressos totals.

«Després d'analitzar el conjunt de l'explotació ens adonem que amb el fet de facturar estem cobrint despeses i que al final nosaltres estem vivint gràcies a les subvencions. Per tant, si et treuen la subvenció això ja no és rentable. I això ho vivim de manera frustrant perquè representa que ens podem comprar cotxes caríssims però que la llet l'hem de comprar a un preu insostenible.» (RLLC1)

Amb tot, totes les iniciatives pageses analitzades critiquen el format de les ajudes i afirmen que cal actualitzar i revisar les condicions i les característiques de les subvencions perquè actualment no estan gens adaptades a les necessitats de la petita pagesia i a la cura de l'entorn.

«Perquè no ens enganyem, les subvencions no hi són per ajudar al pagès, hi són perquè els preus dels aliments no pugin i tothom pugui menjar. Jo entenc que les subvencions haurien d'anar al petit productor que està generant més valor afegit a part del negoci al territori. Perquè si no al final també generem dependència de les subvencions. Ara per ara que les subvencions vagin per hectàrees o per caps de bestiar és un dels errors més grans. Amb molts menys diners es podria afavorir a molta més gent.» (RLL1)

Quan als dos escorxadors analitzats, mentre que un assegura que no rep cap ajuda rellevant en relació a la seva estructura d'ingressos, l'escorxador en el que participa l'Agència de Desenvolupament del Ripollès compta amb un equip tècnic i de gestió subvencionat amb recursos públics. La persona entrevistada d'aquesta iniciativa opina que això és coherent donada la importància que té aquest escorxador de proximitat i baixa capacitat pel sector ramader de la comarca, i especialment per les iniciatives de ramaderia extensiva petites i mitjanes.

Viabilitat Social

De les cinc iniciatives pageses que s'han analitzat, dues tenen la forma jurídica de societat civil, i en les altres tres les persones que les impulsen estan al règim d'autònoms. En el cas del escorxadors, mentre que un és una cooperativa, l'altre és una societat anònima. I, finalment, s'ha analitzat una cooperativa agrària i una societat agrària de transformació (SAT).

Pel que fa a la composició dels equips de treball, destaca en primer lloc que totes les iniciatives analitzades compten amb menys de 10 persones sòcies o treballadores. Així, mentre que els equips de 3 de les 5 iniciatives pageses entrevistades estan formats per una dona i un home, els de les dues restants els integren 2 dones i 3 homes en un dels casos, i 2 homes i 1 dona en l'altre. Aquestes xifres mostren força paritat en la composició dels equips de treball, així com el caràcter familiar de les iniciatives estudiades, característica que es pot extrapolar a bona part de la pagesia del Ripollès. En el cas de la cooperativa agrària i la SAT analitzades, sobresurt la relació entre, per una banda, l'evolució del volum de socis i el volum d'activitat i, per altra banda, l'impacte social que tenen aquestes iniciatives a la

comarca. Així, en les darreres dècades, a mesura que l'activitat ramadera de la comarca s'anava concentrant en cada cop menys productors, el volum de socis d'aquestes iniciatives es va anar reduint i tant la seva forma jurídica com el seu model de negoci van anar evolucionant cap a formes i models més orientats al mercat. Tot plegat ha fet que aquest tipus d'iniciatives tinguin en l'actualitat un paper menys rellevant del que tenien els anys 90, per exemple.

Quan a les condicions laborals, les persones que impulsen les iniciatives pageses estudiades coincideixen en general a valorar molt el fet que, en comparació amb altres feines i sectors, l'ofici de pagès i/o de ramader impliqui una major autonomia, flexibilitat horària, treballar a l'aire lliure i en contacte amb la natura, etc. Al mateix temps, però, hi ha consens en que fer de pagès és dur perquè implica molta dedicació i lligam, i en general sempre falta temps i és té la sensació que no s'arriba a tot i que no s'acaben de fer bé les coses, sobretot les que no tenen una relació directa amb la producció.

«A veure, si les compares amb els estàndard de la societat, les condicions són d'esclau, no per fer el ploricó... però si tenim en compte totes les hores que estem aquí, hores extres i caps de setmana, el preu del formatge seria prohibitiu. Llavors jo el que trobo és que el fet de fer-ho tot absorbeix tant temps que després (ja no per anar de vacances o descansar) no puc fer el manteniment que m'agradaria. Potser sóc nostàlgic de quan era jove i podia netejar marges o fer més coses, ara veig que la situació ens ha portat a estar molt lligats a la producció i elaboració de la llet i els formatges i ens ha deixat sense temps per a les altres coses. Procuo tornar a recuperar, dintre de les

capacitats que hi ha, la diversitat de d'animals, els tipus de conreu, etc. Però falta temps.» (RLL1)

Per la seva banda, tant la cooperativa agrària com la SAT analitzades tenen condicions laborals dignes i afavoreixen la cohesió i la inclusió social en l'àmbit local per mitjà de pràctiques com ara la contractació de persones amb diversitat funcional. Destaca, així mateix, que són un punt de trobada de la pagesia de la comarca. Al seu torn, els dos escorxadors entrevistats asseguren que compleixen els convenis laborals que regulen l'activitat del sector. A més, en un d'ells es valora la capacitat de decisió i autonomia de les persones treballadores i en l'altre es destaca les dificultats que els representa tenir externalitzada la gestió del personal a una empresa externa.

Les iniciatives pageses entrevistades, atès que són iniciatives més aviat petites, de caire familiar i sense una estructura formal organitzativa, en general no han desenvolupat mecanismes formals per prendre les decisions estratègiques. Amb tot, en general compten amb l'opinió de totes les persones dels equips de treball per prendre aquest tipus de decisions. En canvi, les decisions més operatives i del dia a dia les solen prendre les persones que estan al càrrec de les diferents àrees de responsabilitat dels projectes. Un altre aspecte rellevant a remarcar és el fet que algunes iniciatives tenen un mètode de presa de decisions basat més en la percepció i la capacitat de reacció, més que no pas en la planificació i l'anticipació:

«Amb el temps he après a no avançar-me al que vindrà però si a reaccionar més de pressa davant dels canvis.» (RLL1)

En el cas tant de la SAT com dels 2 escorxadors estudiats, mentre que les decisions estratègiques es prenen en el marc de les reunions de les respectives juntes directives, les decisions operatives són preses pels responsables de les diferents àrees de treball.

Pel que fa a la conciliació, les persones de les iniciatives pageses entrevistades tenen en general dificultats per conciliar la jornada laboral amb la vida personal i familiar donat el volum tant elevat de feina que hi ha a les finques. Amb tot, la majoria d'iniciatives es veuen recolzades per una estructura familiar sòlida o per un format d'empresa de poques persones.

«El món rural i la pagesia està molt solitari però si hi ha una estructura familiar sempre tens aquest recolzament» (RC1)

Així, les característiques de la professió i la mida reduïda dels projectes permet en general repartir les tasques de manera força equitativa, i segurament per això només una de les persones entrevistades ha destacat la dificultat per conciliar la vida laboral amb la familiar i la personal com un dels principals reptes en comparació amb altres professions. Sigui com sigui, cap de les iniciatives pageses estudiades compta amb mecanismes formals per facilitar la conciliació.

Respecte la qüestió del desenvolupament personal, en general les persones de les iniciatives pageses analitzades han triat l'ofici per vocació, es senten realitzades fent-lo i no el canviarien per cap altre. Lamenten, però, no disposar de temps per poder formar-se i adquirir nous coneixements, més encara tenint en compte que actualment l'ofici de pagès i/o ramader requereix formació continua.

«Ganes de formar-nos en tenim moltes, tot i això ens trobem amb poc temps i poca formació específica del que volem formar-nos.» (RA1)

És també interessant l'anàlisi de la percepció que tenen les persones entrevistades respecte les desigualtats de gènere. Així, la forta masculinització que pateix en general el sector contrasta amb la diversitat de situacions en que es troben les iniciatives analitzades. Destaca, en aquest sentit, que en una de les iniciatives sigui clarament la dona la que lidera projecte.

«Aquí a casa meu és més un matriarcat. Tot i això acceptem que és un sector on s'ha abusat molt de la dona i amb l'associació de ramaderes estem fent feina per a recuperar la memòria històrica d'aquestes lluitadores i fer-ne un reconeixement.» (RLLC1)

En dues iniciatives no es diferencien les tasques en funció del sexe sinó que funcionen en base a l'equitat i la corresponsabilitat en el repartiment dels rols i el treball.

«Em fa certa ràbia que la gent actui amb condescendència quan em veuen fent tasques que s'han relacionat sempre amb els homes, però entre nosaltres no hi ha diferències pel que fa a les tasques i els gèneres.» (RA1)

Finalment, les dues iniciatives restants, tot i estar liderades per dones, aquestes afirmen que estan en una situació de no reconeixement de les desigualtats dintre la seva iniciativa. Aquestes dues darreres finques són

les que encara estan configurades amb una estructura molt tradicional i familiar i les dones entrevistades assenyalen que és aquest factor el que les porta a una situació de desigualtat no reconeguda en l'àmbit intern.

«Estic en una casa amb dues persones grans amb mentalitat masclista. Per a mi és un tema important i n'hem discutit bastant, però encara no tenim mecanismes. És un sector on cal fer molta feina en aquest sentit.» (RLLC2)

Pel que fa a la promoció de la cohesió i la inclusió social, només una de les 5 iniciatives pageses estudiades treballa de forma explícita aquest àmbit, i ho fa per mitjà de la col·laboració amb una altra entitat del territori que especialitzada en aquest tema. La resta d'iniciatives voldrien fer més en aquest àmbit, però assenyalen que la sobrecàrrega de feina els dificulta molt trobar temps per fer-ho. Amb tot, es tracta en general d'iniciatives molt arrelades al territori i que han de ser considerades agents de transformació social en virtut de la seva implicació en la dinamització del sector i de la comarca. Així, tot i la dispersió geogràfica, la pagesia de la comarca configura una xarxa informal àmplia la qual, a la vegada, compta amb espais formals d'articulació i suport mutu. D'entre aquests, destaca l'Associació de Producte del Ripollès, que aglutina bona part de la pagesia de la comarca i és dinamitzada per l'Agència de Desenvolupament del Ripollès amb l'objectiu d'enfortir les petites productores i elaboradores de la comarca per mitjà de la marca «Producte del Ripollès», que les identifica. Destaca, en aquest sentit, que 4 de les 5 iniciatives entrevistades formin part de l'Associació de Producte del Ripollès, i que la persona que impulsa una d'elles tingui un paper molt actiu dins d'Unió de Pagesos.

«Amb els pagesos de la comarca [ens coneixem] gairebé tots. Sobretot amb els més actius de l'Associació Producte del Ripollès, no només productors sinó també elaboradors.» (RLLC2)

Per la seva banda, els dos escorxadors estudiats no poden ser considerats agents de transformació social. Amb tot, és important subratllar que juguen un paper clau pels petits productors de la comarca els quals, sense aquestes escorxadors de proximitat i de baixa capacitat, es veurien obligats a plegar.

«Som dels pocs escorxadors petits que queden i als grans escorxadors no els hi interessa matar animals de petits productors i clar, és un problema pel teixit de ramaders i petits productors de Catalunya.» (RE1)

La conclusió és, doncs, que els escorxadors de proximitat i de baixa capacitat del Ripollès són indispensable per garantir la viabilitat de les iniciatives pageses de ramaderia extensiva estudiades. Sense ells aquestes iniciatives perdrien una baula fonamental de la cadena de valor dels seus models de negoci, els quals en la majoria de casos es basen en poder subministrar un producte elaborat i de qualitat directament al consumidor final. Els escorxadors analitzats són, doncs, una peça fonamental de la cadena de valor dels petits projectes de ramaderia extensiva del Ripollès.

Avaluació interna i visió de la comarca

En aquest subapartat es presenten, per una banda, la percepció que tenen les persones entrevistades en relació a quins són els elements que

difículten o faciliten la consolidació de les seves iniciatives. I, per altra banda, es presenta la percepció que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca.

Com a elements que dificulten la consolidació de les iniciatives estudiades, les persones entrevistades destaquen aspectes com les dificultats en l'accés a la terra, la dependència dels ajuts, la manca de formació específica, la complexitat de la gestió econòmica, fiscal i administrativa, els canvis constants en les normatives que regulen l'activitat del sector o la distància geogràfica respecte els principals centres de consum del país.

Pel que fa als elements que les persones entrevistades valoren com a positius de cara a la consolidació dels seus projectes, destaca la qualitat dels aliments que produeixen, la passió que tenen per l'ofici i l'aposta pels circuits curts de comercialització i la venda de proximitat.

»El fet d'haver tancat el cicle penso que es l'eina de supervivència de tota explotació d'aquí del Ripollès. Ara mateix dependre d'un segon o d'un tercer es inviable, a no ser que siguis molt gros. Poder vendre i produir el producte aquí mateix ens ha salvat.» (RLLC2)

Per la seva banda, les persones entrevistades de la cooperativa agrària, la SAT i els dos escorxadors analitzats valoren que el principal potencial de les seves iniciatives és que donen un servei de proximitat tant a la petita pagesia com a les petites iniciatives de transformació alimentària de la comarca.

En relació a la percepció que tenen les persones entrevistades sobre la situació del sector primari a la comarca, destaca en negatiu les dificultats

per accedir a la terra; el fet que les ajudes al sector estiguin mal plantejades i no donin una resposta adequada a les necessitats de les iniciatives petites; la desconexió entre la petita pagesia i el DARP; les traves i dificultats que posa el DARP a la «nova pagesia»; el fet que les empreses que dominen la indústria làctia del país hagin deixat de recollir la llet de la comarca, decisió que ha obligat a les granges de vaques lleteres del Ripollès ha reconvertir-se o ha desaparèixer; la manca de relleu generacional que afecta al sector; i el despoblament i l'envelliment que pateix la comarca. Encara en relació als aspectes que afecten de forma negativa al sector en l'àmbit comarcal, una altra qüestió que ha estat molt subratllada és la manca de valorització i de consum dels productes locals.

«Que la gent compri producte local, si la gent tingués la consciència que hauria de tenir i quan compres al dia a dia ho fes a productors locals s'acabarien els problemes.» (RE1)

Com a potencialitats del sector al Ripollès, les persones entrevistades destaquen que la comarca és percebuda com un territori on es produeixen aliments de molta qualitat; i el paper que juga l'Agència Ripollès Desenvolupament en tant que agent dinamitzador del sector, bàsicament a través de l'Associació de Producte del Ripollès. També destaquen el fet que, malgrat que en general el relleu generacional està molt complicat a la comarca, bona part de les incorporacions que està havent darrerament estan sent protagonitzades per persones amb perfil de «nova pagesia»; és a dir, per persones que volen impulsar projectes de producció agropecuària i/o de transformació alimentària que es basin en els valors, els principis i les pràctiques de l'Ae i l'ESS. Al seu torn, les persones entrevistades que impulsen iniciatives de ramaderia extensiva destaquen com una oportunitat el fet que a la comarca hi hagi moltes hectàrees de pastura.

4.5. Reptes i potencialitats del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès compromès amb l'ESS i l'Ae

En aquest apartat s'analitzen, per mitjà de la metodologia DAFO, els reptes i les potencialitats de les iniciatives pageses entrevistades. L'anàlisi DAFO, també coneguda com a anàlisi FODA o DOFA, és una eina d'estudi de la situació d'una empresa o un projecte la qual, per mitjà d'una matriu quadrada, permet valorar tant els aspectes positius del projecte (Fortaleses i Oportunitats) com els negatius (Debilitats i Amenaces), i tant les seves característiques internes (Debilitats i Fortaleses) com la seva situació externa (Amenaces i Oportunitats) (Andrews, et al., 1986).

En el marc del present estudi, l'anàlisi DAFO de les iniciatives pageses objecte d'estudi s'ha realitzat tenint en compte informació obtinguda per mitjà de dues fonts. Per una banda, s'han tingut en compte les dades estadístiques provinents de fonts secundàries que s'han presentat a l'apartat 4.1. I, per altra banda, s'ha tingut en compte la informació obtinguda per mitjà de les entrevistes (apartats 4.3 i 4.4) i la sessió participativa que s'han realitzat en el marc de la recerca. L'anàlisi creuada d'aquests dos tipus d'informació ha permès a l'equip de recerca confeccionar una matriu

DAFO que recopila de forma gràfica i sintètica els diferents aspectes en funció de si fan referència a la viabilitat econòmica, ecològica o social de les iniciatives, i en funció de si són debilitats, amenaces, fortaleses o oportunitats.

Un cop presentada l'anàlisi DAFO per mitjà de la Taula 14 i la Taula 15, el contingut de la matriu s'ha sotmès a una segona anàlisi que ha permès identificar quins són els principals reptes de les iniciatives que han participat en la diagnosi. Per identificar aquests reptes, s'ha pres com a punt de partida les «debilitats» i les «amenaces» de la DAFO de cada comarca, i a aquestes dades s'ha aplicat un mètode de prioritització que ha consistit en analitzar conjuntament i de forma comparada totes les debilitats i amenaces, mirant d'endregar-les en funció de la seva importància, considerant que un repte és més important com més en risc posa la viabilitat de les incitatives estudiades. Per mitjà d'aquesta anàlisi s'han arribat a definir dues bateries de 12 reptes prioritaris, una per cada comarca. A l'hora de fer un pla d'acció per tractar de millorar la situació de les iniciatives estudiades, aquests 12 reptes serien els que caldria treballar i mirar de superar de forma prioritària, per tal de garantir la viabilitat de les iniciatives.

Tant la DAFO com els reptes han estat validats i enriquits en les sessions de treball participatives realitzades en les dues comarques.

Taula 14. Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats del sector primari de la Garrotxa compromès amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària ¹⁰

	Circumstàncies NEGATIVES	Circumstàncies POSITIVES
Circumstàncies INTERNES	<p>DEBILITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> - ús excessiu d'envasos de plàstic - manca de reciclatge dels residus plàstics - dificultats per accedir a la terra - precarietat econòmica - dependència de les subvencions - dificultats en la comercialització - dificultats i molt temps per consolidar la iniciativa - l'ofici requereix moltes hores i és multitasca - dificultats per conciliar vida labora amb la, familiar i personal - manca d'eines per abordar desigualtats de gènere - dificultats per integrar col·lectius vulnerables - dificultats de la petita pagesia per articular-se - poc ús de programari amb llicències lliures - poc ús de finances ètiques i/o transformadores 	<p>FORTALESES</p> <ul style="list-style-type: none"> - producció ecològica - ús d'energies renovables - prioritització de proveïdores de proximitat - assessorament tècnic especialitzat - activitats complementàries a la mateixa finca - comercialització per mitjà de circuits curts - venda multicanal - control dels costos de producció - relació directa i transparència amb els consumidors - ús de les TIC (webs, xarxes socials, etc.) - feina vocacional - autonomia i horaris flexibles - recolzament a nivell familiar - no és només un ofici ni un negoci, és una manera de viure
Circumstàncies EXTERNES	<p>AMENACES</p> <ul style="list-style-type: none"> - efectes del canvi climàtic - pèrdua d'importància de la ramaderia extensiva - preus elevats de venda i arrendament de la terra - acaparament de la terra agrària per part del sector agroindustrial - ajuts no adaptats a la petita pagesia i a la cura de l'entorn - fiscalitat no adaptada a les necessitats de la petita pagesia - normatives conservacionistes mal plantejades i restrictives de l'activitat agrària - la normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans - el monstre de la burocràcia - poder i interessos de la indústria lletera - manca de proveïdors locals de força productes - preus baixos del producte final - manca de suport i impediments per part del DARP - poca conscienciació i consum de productes eco i de proximitat - finances ètiques poc adaptades a les necessitats del sector - desconexió entre la petita pagesia i el DARP - manca de relleu generacional 	<p>OPORTUNITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> - potencial agroecològic de la comarca - augment del consum d'aliments ecològics i de proximitat - diversitat de sectors de la producció ecològica a la comarca - mercats com espai on relacionar-se de forma directa amb consumidores - turisme com a complement de l'activitat agrària - percepció de la Garrotxa com un territori bucòlic - augment del reconeixement social de la feina de la petita pagesia - presència de nova pagesia al territori

¹⁰ Els aspectes que fan referència a la viabilitat ecològica s'han destacat en verd; els que fan referència a la viabilitat econòmica en taronja; i els que fan referència a la viabilitat social en lila.

Taula 15. Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats del sector primari del Ripollès compromès amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària ¹¹

	Circumstàncies NEGATIVES	Circumstàncies POSITIVES
Circumstàncies INTERNES	<p>DEBILITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> - ús excessiu d'envasos de plàstic - manca de reciclatge dels residus plàstics - dificultats per accedir a la terra - necessitat d'assessorament expert - plans de viabilitat econòmica poc desenvolupats - dependència de les subvencions - molta dedicació de temps a la comercialització - manca de temps per formació, enxarxament, etc. - precarietat econòmica - necessitat de complementar ingressos amb altres activitats - l'ofici requereix molta dedicació i és multitasca - manca integrar col·lectius vulnerables - manca usar programari amb llicències lliures - manca usar finances ètiques i/o transformadores 	<p>FORTALESES</p> <ul style="list-style-type: none"> - maneig tradicional i majoritàriament ecològic - bona gestió de les pastures - voluntat de tancar els cicles a nivell de finca - gestió integrada dels residus orgànics - prioritització de proveïdors de proximitat - ús d'energies renovables i/o de producció local - productes ecològics i de qualitat - producció per al consum humà directe - recolzament a nivell familiar - comercialització majoritàriament per mitjà de circuits curts - venda multicanal - relació directa i transparència amb les consumidores - visites a finca - participació a l'Associació de Producte del Ripollès - passió per l'ofici i orgull per la feina ben feta - ofici vocacional i que permet autonomia
Circumstàncies EXTERNES	<p>AMENACES</p> <ul style="list-style-type: none"> - efectes del canvi climàtic - pèrdua d'importància de la ramaderia extensiva - preus elevats de la terra - acaparament de la terra agrària per part del sector agroindustrial - ajuts poc adaptats a la petita pagesia i a la cura de l'entorn - ajuts mal dissenyats i mal distribuïts - especulació amb els drets d'explotació perquè són propietat privada - la normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans - canvis constants en les normatives que regulen el sector - desaparició dels escorxadors de baixa capacitat - poder i interessos de la indústria lletera - preus baixos del producte final - abandonament de superfície agrària útil - desconnexió entre la petita pagesia i el DARP - manca de relleu generacional 	<p>OPORTUNITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> - comarca amb moltes pastures / potencial agroecològic de la comarca - augment del consum d'aliments ecològics i de proximitat - turisme com a complement de l'activitat agrària i ramadera - dinamització del sector per part de l'Agència de Desenvolupament del Ripollès i a través de l'Associació Producte del Ripollès - percepció del Ripollès com una comarca productora d'aliments de molta qualitat - força incorporacions al sector amb perfil de nova pagesia - augment del reconeixement social de la feina de la petita pagesia

¹¹ Els aspectes que fan referència a la viabilitat ecològica s'han destacat en verd; els que fan referència a la viabilitat econòmica en taronja; i els que fan referència a la viabilitat social en lila.

Els principals reptes de les iniciatives de producció agropecuària de la Garrotxa compromeses amb l'Ae i l'ESS

A continuació, es presenten els 12 principals reptes als que han de fer front a la Garrotxa el tipus d'iniciatives que s'han estudiat:

1. Preus elevats de la terra
2. Acaparament de la terra per part del sector agroindustrial
3. Ajuts no adaptats a les necessitats de la petita pagesia i la cura de l'entorn
4. El monstre de la burocràcia
5. La normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans
6. Dificultats en la comercialització
7. Manca de suport i impediments del DARP a la petita pagesia
8. Ofici que requereix moltes hores i és multitasca
9. Dificultats per conciliar la vida laboral amb la familiar i la personal
10. Manca d'eines per abordar desigualtats de gènere
11. Dificultats de la petita pagesia per articular-se
12. Efectes del canvi climàtic

Finalment, cal destacar que bona part dels 12 reptes prioritaris poden agrupar-se en 3 grans reptes:

- . dificultats per accedir a la terra
- . precarietat econòmica
- . manca de viabilitat social

Els principals reptes de les iniciatives de producció agropecuària del Ripollès compromeses amb l'Ae i l'ESS

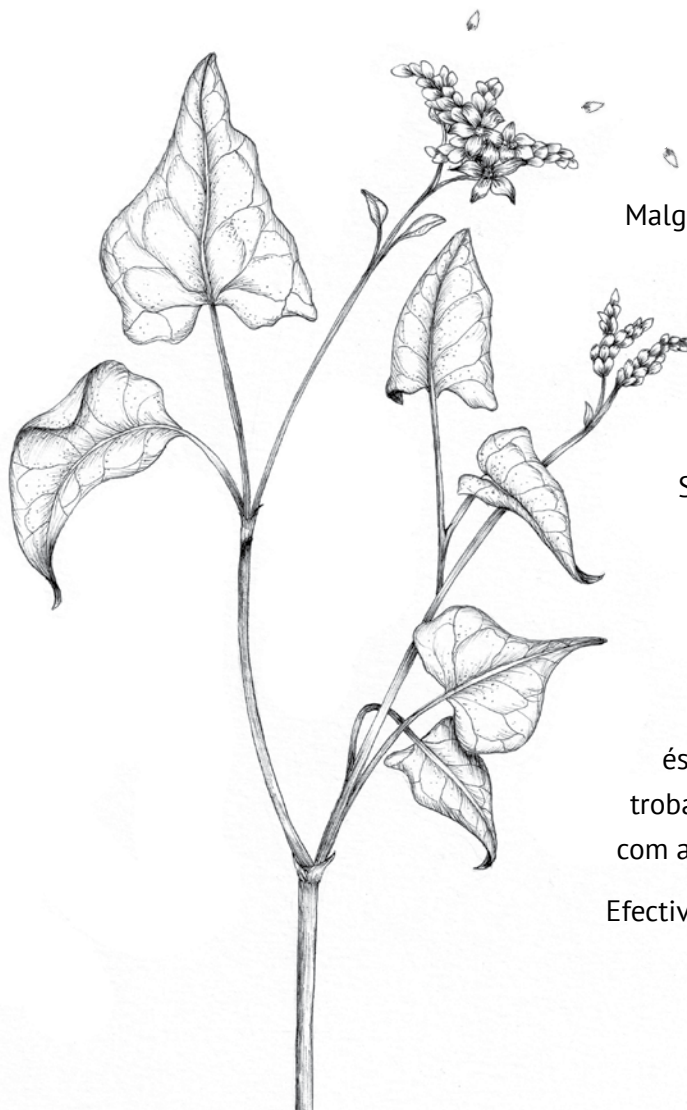
A continuació, es presenten els 12 principals reptes als que haurien de fer front de forma prioritària al Ripollès el tipus d'iniciatives que s'han analitzat:

1. Preu elevat de la terra
2. Acaparament de la terra per part del sector agroindustrial
3. Dependència de les subvencions
4. Ajuts no adaptats a les necessites de la petita pagesia i a la cura de l'entorn
5. La normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans
6. Desaparició dels escorxadors de baixa capacitat
7. Manca de suport i traves per part del DARP a la petita pagesia
8. L'ofici requereix molta dedicació i és multitasca
9. Complexitat tècnica i de gestió de les finques ramaderes
10. Manca de temps per formació, enxarxament, etc.
11. Desconnexió entre petita pagesia i DARP
12. Efectes del canvi climàtic

Finalment, sobresurt que bona part dels 12 reptes prioritaris tenen a veure amb els 3 mateixos grans reptes que s'han destacat en el cas del Ripollès són:

- .dificultats per accedir a la terra
- .precarietat econòmica
- .manca de viabilitat social

5 Conclusions

Malgrat ser dipositàries d'un gran potencial transformador, les iniciatives de producció agropecuària que impulsa la pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb els valors i les pràctiques de l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària compten amb una viabilitat econòmica, ecològica i social precària. D'entre les diverses causes que ajuden a explicar aquesta situació, destaca, en primer lloc, el context complicat en el que aquestes iniciatives desenvolupen la seva activitat; és a dir, la difícil situació en que en general es troba el sector primari, tant al conjunt del país com a les dues comarques estudiades.

Efectivament, la situació del sector primari a la

Garrotxa i el Ripollès és força crítica. L'accés a la terra és cada cop més complicat a causa dels preus elevats (a la província de Girona el preu mitjà de la terra agrària ha augmentat prop d'un 18% des del 2011) i de l'acapament de la terra agrària per part del sector agroindustrial. Els ajuts al sector no responen a les necessitats de la petita pagesia, incentiven l'acapament de terres i beneficien principalment les grans empreses agràries (la pagesia que compta amb finques petites a la Garrotxa, tot i representar el 25% dels receptors d'ajuts, rep només l'1,3% de l'import total de les ajudes). La renda que percep la pagesia catalana per la seva feina, tot i haver augmentat sensiblement els últims anys, es manté en valors molt baixos després d'haver disminuït un 39% entre els anys 2002 i 2015. L'envelliment de la pagesia, que darrerament s'ha accentuat al Ripollès, i la manca de relleu generacional posen en dubte el futur del sector. I la masculinització del sector, mentre és manté en quotes preocupants al Ripollès, arriba a records històrics a la Garrotxa. Les conseqüències de tot plegat són la pèrdua d'importància econòmica i social del sector primari: continua disminuint el percentatge de població ocupada que es dedica a l'agricultura i la ramaderia; i, encara pitjor, continuen plegant iniciatives, bàsicament les de la petita pagesia (segons les últimes dades disponibles, entre 1999 i 2009 a la Garrotxa i al Ripollès van desaparèixer entorn el 14% dels projectes professionals de producció agropecuària).

En aquest context, l'objectiu central de la recerca que ha donat lloc a aquest informe ha estat identificar quines són les principals debilitats, amenaces, fortaleses i oportunitats de les iniciatives que impulsa la pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb els valors i les pràctiques de l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària. Així, pel que fa a les debilitats, destaca la precarietat econòmica dels projectes, la dependència de les subvencions, els problemes amb la comercialització, les dificultats per

conciliar la feina amb la vida personal i familiar, el fet que en general les iniciatives tinguin pendent incorporar plenament la perspectiva feminista en les seves pràctiques i, especialment la Garrotxa, la manca d'articulació del tipus de pagesia que s'ha analitzat.

D'entre les amenaces, sobresurten les dificultats per accedir a la terra, el fet que ni els ajuts ni la fiscalitat estiguin adaptats a la realitat i les necessitats de la petita pagesia, l'aplicació de normatives conservacionistes mal plantejades i restrictives de l'activitat agropecuària, el fet que la normativa higiènica-sanitària no distingeixi entre petits i grans, el monstre de la burocràcia, la manca de suport i fins i tot els impediments i les traves que posa el DARP a la petita pagesia, i els efectes del canvi climàtic.

Pel que fa a les fortaleses, destaca que les iniciatives treballen d'acord amb els criteris de l'Agroecologia i/o la Producció Agrària Ecològica; utilitzen fonts d'energia renovables i tractin de tancar els cicles de la matèria i l'energia a nivell de finca; sovint realitzen a la mateixa finca altres activitats econòmiques complementàries; prioritzen les proveïdores de proximitat i comercialitzen per mitjà de diversos tipus de circuits curts; tenen una relació directa basada en la confiança i la transparència amb les seves consumidoros; estan arrelades al territori i implicades en el teixit social que el dinamitza; compten en general amb el recolzament de la família; i que es tracta d'un ofici vocacional que permet molta autonomia i aporta molta satisfacció.

Finalment, d'entre les oportunitats que tenen per tirar endavant i arribar a consolidar-se les iniciatives que impulsa la petita pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària, sobresurt el fet que el consum d'aliments ecològics i de proximitat no pari d'augmentar; l'augment del reconeixement social del paper que té

la pagesia en tant que gestora del territori i conservadora el paisatge; la possibilitat de complementar els ingressos amb activitats com ara l'agroturisme; i el fet que en els últims anys bona part de les incorporacions al sector estiguin sent protagonitzades per persones amb perfil de «nova pagesia» (producció ecològica, comercialització per mitjà de circuits curts, arrelament al territori, compromís social, etc.).

La discussió amb la pagesia objecte d'estudi dels resultats preliminars de la recerca i, més concretament, l'anàlisi i el debat entorn les debilitats i les amenaces, ha permès identificar quins són els principals reptes als que han de fer front el tipus d'iniciatives que s'han estudiat. Així, a continuació es presenten els reptes més importants als que han de fer front les iniciatives de la Garrotxa, per una banda, i les del Ripollès, per una altra. Abans de passar a llistar els reptes esmentats, és interessant assenyalar que la majoria dels reptes que s'han identificat fan referència a tres grans problemàtiques: les dificultats per accedir a la terra, la precarietat econòmica i la manca de viabilitat social de les iniciatives.

Els principals reptes de les iniciatives de producció agropecuària de la Garrotxa compromeses amb l'Ae i l'ESS:

1. Preus elevats de la terra
2. Acaparament de la terra per part del sector agroindustrial
3. Ajuts no adaptats a les necessitats de la petita pagesia i la cura de l'entorn
4. El monstre de la burocràcia
5. La normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans
6. Dificultats en la comercialització
7. Manca de suport i impediments del DARP a la petita pagesia
8. Ofici que requereix moltes hores i és multitasca

9. Dificultats per conciliar la vida laboral amb la familiar i la personal
10. Manca d'eines per abordar desigualtats de gènere
11. Dificultats de la petita pagesia per articular-se
12. Efectes del canvi climàtic

Els principals reptes de les iniciatives de producció agropecuària del Ripollès compromeses amb l'Ae i l'ESS:

1. Preu elevat de la terra
2. Acaparament de la terra per part del sector agroindustrial
3. Dependència de les subvencions
4. Ajuts poc adaptats a la petita pagesia i a la cura de l'entorn
5. La normativa higienicosanitària no distingeix entre petits i grans
6. Desaparició dels escorxadors de baixa capacitat
7. Manca de suport i traves per part del DARP a la petita pagesia
8. L'ofici requereix molta dedicació i és multitasca
9. Complexitat tècnica i de gestió de les finques ramaderes
10. Manca de temps per formació, enxarxament, etc.
11. Desconnexió entre petita pagesia i DARP
12. Efectes del canvi climàtic

La principal conclusió d'aquesta diagnosi és, doncs, que les iniciatives que impulsa la pagesia de la Garrotxa i el Ripollès compromesa amb l'Agroecologia i l'Economia Social i Solidària afronten reptes importants que cal mirar de superar per tal de garantir-ne la viabilitat econòmica, ecològica i social. Alhora, les iniciatives estudiades compten amb fortaleces i oportunitats molt destacades, així com amb un gran potencial de transformació ecosocial. En aquest sentit, es proposa considerar el tipus de projectes que s'ha analitzat i les persones que hi ha al darrera

com les llavors i un dels principals motors dels processos de Transició Agroecològica que estan tenint lloc a la Garrotxa i el Ripollès.

En aquest context, des del Cercle Garrotxa Ripollès de l'Ateneu Cooperatiu Terres Gironines assumim el compromís de seguir donant suport a les iniciatives agroecològiques del territori, i a les persones que les impulsen. Assumim aquest compromís des del convenciment que és imprescindible i de justícia que com a societat ens corresponsabilitzem amb la pagesia que ens alimenta i té cura de l'entorn. I l'assumim també des del convenciment que comprometre'ns amb la pagesia agroecològica de les nostres comarques és comprometre's amb la construcció dels sistemes alimentaris locals sans, justos i sostenibles que necessita i mereix la nostra gent i el nostre planeta.

6 Bibliografia

ADLER P.; RAFF D.; LAUENROT W. "The effect of grazing on the spatial heterogeneity of vegetation". *Oecologia* (2001), núm. 128(4), pàg. 465- 479.

ALDOMÀ, I. *Atles de la nova ruralitat* [en línia]. Lleida: Fundació del Món Rural. (2009)

ALTIERI, M.A. *Agroecología. Bases científicas para una agricultura sustentable*. [en línia]. Montevideo: Nordan-Comunidad, (1999)

ANDREWS, K. et al. *Business Policy: Text and Cases*. Homewood, Illinois. (1986)

BADAL, M.; BINIMELIS, R.; GAMBOA, G.; HERAS, M.; TENDERO, G. *Arran de terra (Indicadors participatius de Sobirania Alimentària a Catalunya)*. Barcelona: Entrepobles i Institut d'Economia Ecològica i Ecologia Política [en línia] (2011)

CAMARERO, L.; CRUZ, F.; GONZÁLEZ, M.; DEL PINO, J.; OLIVA, J.; SAMPEDRO, R. "La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social". *Colección Estudios Sociales*, núm. 27 [en línia]. Barcelona: Fundació la Caixa (2009).

CONSELL CATALÀ DE LA PRODUCCIÓ AGRÀRIA ECOLÒGICA. *Observatori de la producció i alimentació ecològiques. Estadístiques de la producció agrària ecològica 2000-2018* [en línia]. Barcelona. (2019).

CORBERA M. *Políticas públicas, territorio rural y sostenibilidad: Una visión desde el norte de España*. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*. (2006), núm. 41, pàg. 221-242

GARCÍA, J. 2014. La ganadería extensiva i transhumante, clave en la conservación de sistemas de alto valor natural. Cuadernos Entretantos. (2014), núm. 1. [en línia] Fundació Entretantos.

FERNÁNDEZ, A.; Miró, I. L'Economia Social i Solidària a Barcelona [en línia]. Barcelona: La Ciutat Invisible, (2016).

GONZÁLEZ DE MOLINA, M. Algunas notas sobre Agroecología y política. Agroecología 6: 9-21 [en línia]. Sevilla. (2012).

GUZMÁN CASADO, G (2014). «Transición agroecológica: donde confluyen la investigación y la acción». Módulo 1. La agroecología en un mundo rural en transformación. Material docent del Postgrau en Dinamització Local Agroecològica de la UAB.

GUZMÁN CASADO, G.; MORALES HERNÁNDEZ, J. "Agroecología y Agricultura Ecológica. Aportes y sinergias para incrementar la sustentabilidad agraria". Agroecología. (2012), núm. 6 pàg. 55-62

HERRO, A.; VIDAL, D. Sembrem transformació. Un apropament des de l'Economia Solidària a l'actualitat del moviment agroecològic de Catalunya. Pam a Pam (2019) INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. Barcelona (2019)

JAROSZ, L. The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. Journal of Rural Studies. (2008) núm. 24.

LÓPEZ D. Hacia un modelo europeo de Extensión Rural Agroecológica. Praxis participativas para la Transición Agroecológica. Treball de Tesi pel Doctorat d'Agroecologia de la UNIA. [En línia] (2012)

LÓPEZ, D.; POMAR, A.; TENDERO, G. La Dinamització Local Agroecològica. Elements d'innovació i estratègia, 8. [En línia] Barcelona: Diputació De Barcelona. (2015)

LÓPEZ, D.; FERNÁNDEZ, J.L.; MORÁN, N.; OTEROS, E. Arraigar las instituciones. Propuestas de políticas agroecológicas desde los movimientos sociales. Madrid: Traficantes de Sueños (2017).

MARTINEZ-ALIER J. De la economía ecológica al ecologismo popular. Barcelona/Montevideo: Icaria / Nordan. (1995)

MENA, Y.; RUIZ MORALES, F.A.; GUITIÉRREZ, R.; VÁZQUEZ, M.A.; CASTEL GENÍS, J.M. La función de la ganadería en el mantenimiento y el aprovechamiento de los montes mediterráneos. Ambianta (2014)., núm. 108.

MONLLOR N. (2011) Explorant la jove pagesia: camins, pràctiques i actituds en el marc d'un nou paradigma agrosocial. Tesi doctoral de la Universitat de Girona. Treball inèdit. [En línia]

PAM A PAM, el teu mapa d'Economia Solidària. [En línia] (2019)

PLOEG, J.D. VAN DER. Nuevos campesinos. Campesinos e imperios alimentarios. Barcelona: Icaria (2010)

POMAR, A.; DURAN, N.; GAMBOA, G.; BINIMELIS, R.; TENDERO, G. Arran de Terra II. Indicadors de Sobirania Alimentària a Catalunya. Actualització 2018. Barcelona: Entrepobles i Arran de terra. (2018)

SERVEI D'ESTADÍSTICA I PREUS AGROALIMENTARIS. DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA, PESCA I ALIMENTACIÓ, 2019

SOLER, C.; FERNÁNDEZ, F. Estudio Estructura de la propiedad de la tierra en España. Concentración y acaparamiento. [En línia] Bilbao: Mundubat y Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas, 2015.

SUBIRACHS, G.; SURIÑACH, R.; GARCIA, J.; HIERRO, A.; OLLÉ, L. Informe del Mercat Social del 2019. Resum executiu. [En línia]. Barcelona: Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya .

Cercle Garrotxa Ripollès - Economia Social i Solidària
Ateneu Cooperatiu Terres Gironines